T.C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI (MİNYATÜR) ANASANAT DALI

OSMANLI MİNYATÜRLERİNDE ORDU TEŞKİLATINA MENSUP SÜVARİ BİRLİKLERİ TASVİRLERİNİN TEKNİK ANALİZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HANİFE ÖZBEK
130301022

Danışman
Prof. Dr. F. BANU MAHİR

İstanbul – 2015

T.C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI (MİNYATÜR) ANASANAT DALI

OSMANLI MİNYATÜRLERİNDE ORDU TEŞKİLATINA MENSUP SÜVARİ BİRLİKLERİ TASVİRLERİNİN TEKNİK ANALİZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HANİFE ÖZBEK

130301022

DÜZELTİLMİŞ TEZ

Bu tez 29.09.2015 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği ile kabul edilmiştir.

_____	_____	_____
Prof. Dr. F. Banu MAHİR	Prof. Dr. M. Hüsrev SUBAŞI	Yrd. Doç. Dr. M. Nasuhi ÇELEBİ
(Başkan)	(Üye)	(Üye)

BEYAN

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Güzel Sanatlar Ensitüsü Geleneksel Türk Sanatları Anasanat Dalı Minyatür Programında "Osmanlı Minyatürlerinde Ordu Teşkilatına Mensup Süvari Birlikleri Tasvirlerinin Teknik Analizi" konulu yüksek lisans tezimin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başka eserlerden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, tezin herhangi bir kısmının bu üniversitede ya da başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Hanife ÖZBEK
29 Eylül 2015

DÜZELTME METNİ

1. İstenilen belge ile yazmaların görselleri ve bilgileri teze eklenmiştir.
2. Değerlendirme ve sonuç bölümü genişletilmiştir.
3. Eser ve Eser Raporu eklenmiştir.

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin Anadolu'dan Avrupa'ya uzanan ve dünya lideri konumda bir devlet olmasında etkin rol oynayan süvari birlikleri, şehâdet şerbetini içme şerefine nail olabilme uğruna sınırların ötesinde gaza etmişlerdir.

Seçkin, çevik ve kuvvetli, gösterdikleri üstün cesaretleriyle korkusuzca mücadele eden süvari birliklerinin Osmanlı Ordusu'ndaki ihtişamlı ve güçlü yapısını Osmanlı tarihi ile ilgili minyatürlerin yer aldığı yazmalarda görmekteyiz. Dönemin yazarlarının satır aralarında anlattıklarını, savaş alanında gözlemleriyle ya da birliğini komuta ederken yaşadıklarını ayrıntılarıyla en ince noktasına kadar alan nakkaşlar konunun itibariyle oluşturduğu kompozisyonunu çok güzel bir şekilde harmanlayarak tasvirlemişlerdir.

Tarih konulu eserlerde Osmanlı minyatürlerinin çoğunluğunun Padişah'ın veya Serdar'ın komutanlığında yapılan savaşlar ile Bey, Paşa komutasında öncü grubun mücadelelerinin yer aldığı 16., 17. ve 18. yüzyıllarda tasvirlenen savaş sahneleri içerisinde yer alan süvari birlikleri figürsel olarak ele alınmıştır.

Savaş konulu yazmaların orjinalleri incelenerek tarihi bilgilerin yer aldığı kaynaklar ve minyatürlerin bulunduğu yazmaların içeriği ile harmanlanarak belirlenen ordunun konumu, savaş düzeni hakkındaki kısa bilgiler ışığında seçilen süvarinin hangi birliğe mensup olduğu tespit edilmeye çalışılmış ve ele alınan süvarinin teknik analizi gerçekleştirilmiştir.

Süvarilerin çizimi ve renkli uygulaması yapılarak kıyafeti, kullandığı silah ve teçhizatı, atının üzerinde yer alan malzemeler gözönüne alınarak farklı yazmalarda yer alan aynı birliğe mensup süvarilerin ayrışımı sağlanmıştır.

Farklı yazmalarda yer alan aynı savaşın tasvirlerinde kompozisyon düzeni ve mücadeleye katılan birlikler incelenerek karşılaştırılması yapılmış, belirlenen süvarilerin yazmalara ve yüzyıllara göre benzer ve farklı özelliklerine değinilmiştir.

Kısa zamanda gerçekleştirmiş olduğumuz "*Osmanlı Minyatürlerinde Ordu Teşkilatına Mensup Süvari Birlikleri Tasvirlerinin Teknik Analizi*" konulu bu çalışma bir ilk olduğundan süvari biriklerinin incelenmesi ve tespiti üzerine son sözü söyleme iddiasında olmayıp, konuya dikkat çekebilme ve Süvari Birliklerini tasvirler üzerinde tanıtma amacındadır.

Anahtar Kelimeler : Minyatür, Osmanlı Ordu Teşkilatı, Süvari Birlikleri, Süvari.

ABSTRACT

The cavalry troops who had played an active role in the Ottoman Empire to be a state in world leading position stretching from Anatolia to Europe, waged holy wars beyond the borders for the sake of being having the distinct honor of quaffing the sherbet of martyrdom.

We can see the magnificent and powerful structure of such elite, agile and valiant cavalry troops in the Ottoman Army fighting dauntlessly with their distinguished courage displayed in battle, on the manuscripts featuring miniatures related to the Ottoman history. The painters handled to the smallest detail what the authors of period had mentioned between the lines as well as their observations in battlefields or what they had experienced while commanding their troops, and they depicted nicely blending the composition as of the topic.

The Ottoman miniatures in historical works were mostly the cavalry troops included in battles under command of Padishah or Commander-in-Chief or battle scenes depicted covering the conflicts of vanguard under command of a Beg or Pasha.

In the light of brief information about the situation and battle order of a specified army by examining the original manuscripts with warfare topic and blending the resources featuring the historical details with the content of the manuscripts including the miniatures, efforts are made to determine which unit detachment does the selected cavalry belong to, and the technical analysis are performed for the cavalry in question.

It is provided that cavalries belonging to the same unit which appear on several manuscripts are separated by considering their gear, arms, equipment and items on horses, having illustration and color application performed.

In depictions of the same battle included in different manuscripts, the composition arrangement and the troops joined to fight are examined and compared, and the similar and different characteristics of the cavalries specified are mentioned by the manuscripts and centuries.

Since this study with the topic of "*Technical Analysis of Depictions of Cavalry Troops Belonging to the Military Establishment on Ottoman Miniatures*" which we have achieved at short notice is the first, it does not purport to get the final word for the examination and determination of cavalry troops but it intends to attract attention to the topic and introduce the Cavalry Troops on depictions.

Keywords: Miniature, Ottoman Military Establishment, Cavalry Troops, Cavalry.

ÖNSÖZ

Osmanlı tarihini konu alan eserlerde yer alan ve Osmanlının sanata, estetiğe verdiği önemi açıkça görebildiğimiz tarihi belge niteliğindeki minyatürler, farklı nakkaşların farklı üslûb özellikleriyle tasvirlenen, yaşanılan veya yaşanmış olay-olayları görsel bir zenginlik içinde ifade ederek algımızı genişleten ve geçmişten günümüze kadar gelen bu eserler kültürel mirasımızla bağ kurmamıza vesile olmuşlardır.

Çalışmamızın konusunu oluşturan "Süvari Birlikleri Tasvirlerinin Teknik Analizi" ana başlığında, elde edilen bilgiler neticesinde yapılan tanımlamalar ve tasvirlerde yer alan birliklerden, seçilen süvarinin hangi birliğe mensup olduğu tespit edilmeye çalışılmış ve ele alınan süvarinin giyim ve teçhizat özellikleriyle ayrıntılı çalışması yapılmıştır. Tezin sonunda yer alması gereken resim ve çizimler, konu bütünlüğünün daha iyi anlaşılması için, süvarilerin analiz tanımlamalarından sonra verilerek düzenlenmiştir. Bu tezimde;

Çalışmamı yönlendiren, bilgi ve tecrübelerini paylaşarak, sabır, özveri ve hoşgörüsüyle destek veren danışmanım, değerli hocam Prof. Dr. Banu Mahir'e teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmama getirdiği kaynaklar ile destek veren, her soru işaretinde kapısını çalma serbestliğini bana sağlayan ve soru işaretlerime çözüm üretmekte gösterdiği iyi niyet için hocam Öğr. Gör. Betül Bilgin'e teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmam konusunda bana kütüphanelerini açan ve yardımlarını esirgemeyen Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı Kütüphanesi, Topkapı Sarayı Müze Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, İSAM, FSMVÜ Kütüphanesi'ne ve KYK'dan aldığım bursla desteğini hissettiğim devletime teşekkür ederim.

Bu çalışma boyunca her türlü desteklerini hissettiğim ve daima yanımda oldukları için biricik aileme sonsuz teşekkür ederim.

Hanife ÖZBEK

İstanbul, 2015

İÇİNDEKİLER

Özet iii
Abstract iv
Önsöz v
Kısaltmalar viii
Şekil Listesi ix
Resim Listesi x
Çizim Listesi xi
Uygulama Listesi xii
Kroki Listesi xii

1.GİRİŞ 1
1.1. Çalışmanın Kapsamı, Amacı ve Yöntemi 1

2. OSMANLI DEVLETİNDE SÜVARİ BİRLİKLERİ 3
2.1. Kapıkulu Süvarileri 5
2.1.1. Sipahi Bölüğü 6
2.1.2. Silahdar Bölüğü 7
2.1.3. Ulûfeciyân-ı Yemîn ve Ulûfeciyân-ı Yesâr Bölükleri 7
2.1.4. Gurabâ-i Yemîn ve Gurabâ-i Yesâr Bölükleri 8
2.2. Eyalet Askerleri 9
2.2.1. Tımarlı Sipahi 10
2.2.2. Akıncı 10
2.2.3. Delil 12

3. OSMANLI SÜVARİ BİRLİKLERİNİN KULLANDIĞI SİLAHLAR 14
3.1. Taarruz Silahları 14
3.2. Savunma Silahları 19

4. OSMANLI SÜVARİ BİRLİKLERİ TASVİRLERİNİN GÖRÜLDÜĞÜ YAZMALAR ve NAKKAŞLARI 23
4.1. 16. Yüzyıl Minyatürlerinde Süvari Birliği Tasvirleri ve Nakkaşları 23
4.2. 16. Yüzyıl Sonu – 17. Yüzyıl Başı Minyatürlerinde Süvari Birliği Tasvirleri ve Nakkaşları 33
4.3. 18. Yüzyıl Minyatürlerinde Süvari Birliği Tasvirleri ve Nakkaşları 37

5. SÜVARİ BİRLİKLERİ TASVİRLERİNİN TEKNİK ANALİZİ 39
5.1. Şehzade Ahmed ile Sultan Selim'in Savaşı, *Selimnâme* 39
5.2. Mohaç Savaşı öncesi Çarhacıların Savaşı, *Süleymannâme* 44
5.3. Mohaç savaşı, *Süleymannâme, Hünernâme II* 50
5.4. Gün Kalesi Kuşatması, *Süleymannâme* 71
5.5. Yahya Paşanın oğlu Mehmet Bey'in Ferdinant'la Savaşı, *Süleymannâme* 76
5.6. Sokullu Mehmed Paşa'nın Sigetvar kalesini keşfe çıkışı, *Nüzhetü'l-Esrari'l-Ahyar Der-Ahbar-ı Sefer-i Sigetvar* 81
5.7. Çıldır Savaşı, *Şehinşahnâme I, Nusretnâme, Şecâatnâme* 86
5.8. Derviş, Behram ve Ahmed Paşaların Kızılbaşlarla Savaşı, *Şehinşahnâme I* 104
5.9. Osmanlı Ordusu'nun Eymir Han'la Savaşı, *Nusretnâme* 109
5.10. İmam Kuli Han'ın Mağlup Olması, *Şecâatnâme* 123
5.11. Osman Paşa'nın Tatarlar'la Savaşı, *Şecâatnâme* 129
5.12. Hasan Paşa'nın Araplarla Savaşı, *Tarih-i Feth-i Yemen* 138
5.13. Vezir İskender Paşa'nın Kanseler Han ile Gratyani Gaspar'ı Mağlup Etmesi, *Şehname-i Nadirî* 143
5.14. Haçova Savaşı, *Şehname-i Sultan Mehmet III, Divan-ı Nadirî* 148
5.15. Mızraklı Süvari, *Albüm* 171

6. DEĞERLENDİRME ve SONUÇ 176
7. KAYNAKÇA 186
8. ESER RAPORU 193
9. EK- Nakkaş Hasan Haçova Savaşı Büyütülmüş Çizim Paftası 198

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.t.	Adı Geçen Tez
AÜ	Ankara Üniversitesi
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
DCBL	Dublin Chester Beatty Library
der.	Derleyen
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
FSMVÜ	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
H.	Hicri
Haz.	Hazırlayan
İSAM	İslam Araştırmaları Merkezi
İÜ	İstanbul Üniversitesi
İÜK	İstanbul Üniversite Kütüphanesi
Kom.	Komutanlığı
M.	Miladi
MEB	Mili Eğitim Bakanlığı
OTAM	Osmanlı Tarihi Araştırma ve Merkezi Dergisi
s.	Sayfa
S.	Sayı
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
TİB	Türkiye İş Bankası
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
TSM	Topkapı Sarayı Müzesi
TSMK H	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine Bölümü
TTK	Türk Tarih Kurumu
y.	Yaprak
Yay.	Yayınları, Yayınlayan
YKY	Yapı Kredi Yayınları
YL	Yüksek Lisans

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 1 : Analizi Yapılan Minyatürlerde Bulunan Taarruz Silahları 17
Şekil 2 : Analizi Yapılan Minyatürlerde Bulunan Taarruz Silahları 18
Şekil 3 : Analizi Yapılan Minyatürlerde Bulunan Savunma Silahları 21
Şekil 4 : Analizi Yapılan Minyatürlerde bulunan Savunma Silahları At Alınlık ve Zırhları 22
Şekil 5 : 16. yüzyıl Minyatürlerinden Analizi yapılan Süvari Tasvirleri 31
Şekil 6 : 16. yüzyıl Minyatürlerinden Analizi yapılan Süvari Tasvirleri 32
Şekil 7 : 16. yüzyıl sonu - 17. yüzyıl başı Minyatürlerinden Analizi yapılan Süvari Tasvirleri 36
Şekil 8 : 18. yüzyıl Minyatürlerinden Analizi yapılan Süvari Tasviri 38

RESİM LİSTESİ

Sayfa No

Resim 1 : Şehzade Ahmed ile Sultan Selim'in Savaşı, TSMK, H.1597, *Selimnâme* y.83b 41

Resim 2 : Mohaç Savaşı Öncesi Osmanlı ve Macar Askerlerinin Savaşı, TSMK, H.1517, *Süleymannâme* y.212a 47

Resim 3 : Mohaç Savaşı, TSMK, H.1517, *Süleymannâme* y.219b-220a 52

Resim 3-256b : Mohaç Savaşı, TSMK, H.1524, *Hünernâme* II y.256b 53

Resim 3-219b : Mohaç Savaşı, TSMK, H.1517, *Süleymannâme* y.219b 56

Resim 3-220a : Mohaç Savaşı, TSMK, H.1517, *Süleymannâme* y.220a 61

Resim 4 : Güns Kalesi Kuşatması, TSMK, H.1517, *Süleymannâme* y.353a 73

Resim 5 : Yahya Paşa'nın Oğlu Mehmed Bey'in Ferdinant'la Savaşı, TSMK, H.1517, *Süleymannâme* y.422a 78

Resim 6 : Sokullu Mehmed Paşa'nın Zigetvar Kalesini Keşfe Çıkışı, TSMK, H.1339, *Nüzhetü'l-Esrâr* y.22a 83

Resim 7-1404-72b : Çıldır Savaşı, İÜK, F.1404, *Şehinşahnâme I* y.72b 90

Resim 7-1365 : Çıldır Savaşı, TSMK, H.1365, *Nusretnâme* y.71b-72a 95

Resim 7-1365-72a : Çıldır Savaşı, TSMK, H.1365, *Nusretnâme* y.72a 96

Resim 7-6043-16a : Çıldır Savaşı, İÜK, T.6043, *Şecâatnâme* y.16a 101

Resim 8 : Derviş Paşa Behram ve Ahmed Paşaların Safevilerle Savaşı, İÜK, F.1404, *Şehinşahnâme I* y.75a 106

Resim 9 : Osmanlı Ordusu'nun Eymir Han'la Savaşı, TSMK, H.1365, *Nusretnâme* y.95b-96a 111

Resim 9-95b : Osmanlı Ordusu'nun Eymir Han'la Savaşı, TSMK, H.1365, *Nusretnâme* y.95b 112

Resim 9-96a : Osmanlı Ordusu'nun Eymir Han'la Savaşı, TSMK, H.1365, *Nusretnâme* y.96a 117

Resim 10 : İmam Kuli Han'ın Mağlup Olması, İÜK, T.6043, *Şecâatnâme* y.179a 126

Resim 11 : Osman Paşa'nın Tatarlar'la Savaşı, İÜK, T.6043, *Şecâatnâme* y.206b 131

Resim 12 : Hasan Paşa'nın Araplarla Savaşı, İÜK, T.6045, *Tarih-i Feth-i Yemen* y.273b 140

Resim 13 : Vezir İskender Paşa'nın Kanseler Han ile Gratyani Gaspar'ı Mağlup Etmesi, TSMK, H.1124, *Şehnâme-i Nadirî* y.36a 145

Resim 14 : Haçova Savaşı, TSMK, H.1609, *Şehname-i Sultan Mehmed III* y.50b-51a 153

Resim 14-889 : Haçova Savaşı, TSMK, H.889, *Divân-ı Nadirî* y.6b-7a 154

Resim 15 : Mızraklı Süvari, TSMK, H.2164, *Albüm* y.13b 173

ÇİZİM LİSTESİ

Sayfa No

Çizim 1 : *Selimnâme* y.83b – Tımarlı Sipahi 42
Çizim 2 : *Süleymannâme* y.212a – Ulema 48
Çizim 3-1 : *Süleymannâme* y.219b – Silahdar 57
Çizim 3-2 : *Süleymannâme* y.220a – Öncü Kuvvet Komutanı 62
Çizim 3-3 : *Süleymannâme* y.220a – Öncü Kuvvet Komutanı 66
Çizim 3-4 : *Süleymannâme* y.220a – Delil Süvari 69
Çizim 4 : *Süleymannâme* y.353a – Turhan Bey (Akıncı Beyi) 74
Çizim 5 : *Süleymannâme* y.422a – Tımarlı Sipahi 79
Çizim 6 : *Nüzhetü'l-Esrâr* y.22a – Tımarlı Sipahi 84
Çizim 7-1 : *Şehinşahnâme I* y.72b – Akıncı Süvari 91
Çizim 7-2 : *Nusretnâme* y.72a – Derviş Paşa (Diyarbakır Beylerbeyi) 97
Çizim 7-3 : *Şecâatnâme* y.16a – Derviş Paşa (Diyarbakır Beylerbeyi) 102
Çizim 8 : *Şehinşahnâme I* y.75a – Akıncı Süvari 107
Çizim 9-1 : *Nusretnâme* y.95b – Tımarlı Sipahi 113
Çizim 9-2 : *Nusretnâme* y.96a – Ulema 118
Çizim 9-3 : *Nusretnâme* y.96a – Ulema 121
Çizim 10 : *Şecâatnâme* y.179a – Tımarlı Sipahi 127
Çizim 11-1 : *Şecâatnâme* y.206b – Tımarlı Sipahi 132
Çizim 11-2 : *Şecâatnâme* y.206b – Mehmed Çelebi 136
Çizim 12 : *Tarih-i Feth-i Yemen* y.273b – Tımarlı Sipahi 141
Çizim 13 : *Şehnâme-i Nadirî* y.36a – Tımarlı Sipahi 146
Çizim 14 : *Şehname-i Sultan Mehmed III* y.50b-51a 157
Çizim 14-a : *Şehname-i Sultan Mehmed III* y.51a – Kapıkulu Süvarileri 158
Çizim 14-b : *Şehname-i Sultan Mehmed III* y.51a – Kapıkulu Süvarileri 160
Çizim 14-c : *Şehname-i Sultan Mehmed III* y.51a – Eyalet Askerleri 161
Çizim 14-1 : *Şehname-i Sultan Mehmed III* y.51a – Silahdar 163
Çizim 14-2 : *Şehname-i Sultan Mehmed III* y.50b-51a – Kırım Han'ı Fetih Giray 166
Çizim 14-3 : *Şehname-i Sultan Mehmed III* y.50b-51a – Tımarlı Sipahi ve Süvari Çavuşları 169
Çizim 15 : *Albüm* y.13b – Mızraklı Süvari 174
EK : Nakkaş Hasan, Haçova Savaşı Büyütülmüş Çizim Paftası 198

UYGULAMA LİSTESİ

Sayfa No

Uygulama 1 : *Selimnâme* y.83b – Tımarlı Sipahi 43
Uygulama 2 : *Süleymannâme* y.212a – Ulema 49
Uygulama 3-1 : *Süleymannâme* y.219b – Silahdar 58
Uygulama 3-2 : *Süleymannâme* y.220a – Öncü Kuvvet Komutanı 63
Uygulama 3-3 : *Süleymannâme* y.220a – Öncü Kuvvet Komutanı 67
Uygulama 3-4 : *Süleymannâme* y.220a – Delil Süvari 70
Uygulama 4 : *Süleymannâme* y.353a – Turhan Bey (Akıncı Beyi) 75
Uygulama 5 : *Süleymannâme* y.422a – Tımarlı Sipahi 80
Uygulama 6 : *Nüzhetü'l-Esrâr* y.22a – Tımarlı Sipahi 85
Uygulama 7-1 : *Şehinşahnâme I* y.72b – Akıncı Süvari 92
Uygulama 7-2 : *Nusretnâme* y.72a – Derviş Paşa (Diyarbakır Beylerbeyi) 98
Uygulama 7-3 : *Şecâatnâme* y.16a – Derviş Paşa (Diyarbakır Beylerbeyi) 103
Uygulama 8 : *Şehinşahnâme I* y.75a – Akıncı Süvari 108
Uygulama 9-1 : *Nusretnâme* y.95b – Tımarlı Sipahi 114
Uygulama 9-2 : *Nusretnâme* y.96a – Ulema 119
Uygulama 9-3 : *Nusretnâme* y.96a – Ulema 122
Uygulama 10 : *Şecâatnâme* y.179a – Tımarlı Sipahi 128
Uygulama 11-1 : *Şecâatnâme* y.206b – Tımarlı Sipahi 133
Uygulama 11-2 : *Şecâatnâme* y.206b – Mehmed Çelebi 137
Uygulama 12 : *Tarih-i Feth-i Yemen* y.273b – Tımarlı Sipahi 142
Uygulama 13 : *Şehnâme-i Nadirî* y.36a – Tımarlı Sipahi 147
Uygulama 14-a : *Şehname-i Sultan Mehmed III* y.51a – Kapıkulu Süvarileri 159
Uygulama 14-1 : *Şehname-i Sultan Mehmed III* y.51a – Silahdar 164
Uygulama 14-2 : *Şehname-i Sultan Mehmed III* y.50b-51a – Kırım Han'ı Fetih Giray 167
Uygulama 14-3 : *Şehname-i Sultan Mehmed III* y.50b-51a – Tımarlı Sipahi ve Süvari Çavuşları 170
Uygulama 15 : *Albüm* y.13b – Mızraklı Süvari 175
Uygulama 16 : Bir Hilal Uğruna 196
Uygulama 17 : Mızraklı Süvari – Replikasyon 197

KROKİ LİSTESİ

Sayfa No

Kroki 1 : Haçova Savaşı Muharebe Tertibi 149
Kroki 2 : Haçova Savaşı, TSMA, E.5539 = 746-49 150

1. GİRİŞ

Konusu tarih olan şehname ve gazavatname türündeki yazmalarda yer alan savaş ve kuşatma tasvirleri; farklı üslûplarla çalışan nakkaşların, bazılarının bizzat kendi gözlemleriyle, bazılarınn ise resimledikleri el yazmalarının metinlerine dayanarak betimledikleri, hattâ bazen olayı yazılı metinden daha ayrıntılı ifade edebilme olanağı sağlayan görsel bir zenginlik sunan önemli belgelerdir.

1.1. Çalışmanın Kapsamı, Amacı ve Yöntemi

"*Osmanlı Minyatürlerinde Ordu Teşkilatına Mensup Süvari Birlikleri Tasvirlerinin Teknik Analizi*" ana konulu bu tezle, Osmanlı Devleti'nde Ordu Teşkilatı içerisindeki seçkin süvari birliklerinin konumunu, yaşanılanı tasvirler üzerinde, tarihi kaynaklarda ve yazmalarda yer alan bilgiler ışığında tespit ederek, detaylandırılarak ayrıntılı görsel analizi yapılan süvariden tüm süvari birliğin görülebilmesini sağlama amacındadır.

Tez ile ilgili kaynak araştırmalarına başlarken öncelikle, konuyla ilgili genel bilgilere ulaşabilmek amacıyla, Askeri Müze Kültür Sitesi Komutanlığı Kütüphanesi, İSAM, İÜK, TSMK, FSMVÜ, şahsi kütüphanem ve çeşitli kütüphanelere başvurulmuştur. Bu kütüphanelerden ulaşılan ana kaynakların kaynakçalarının yönlendirmesiyle de konu ile ilgili kitap, makale gibi çeşitli yayınlar elde edilmeye çalışılmıştır.

Elde edilen bilgiler neticesinde savaş konulu tasvirlerin bulunduğu yazmaların tespit edilmesi üzerine orjinal hallerinin görülebilmesi için; Topkapı Sarayı Müze Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi ve Türk İslam Eserleri Müzesi ile çalışabilmek için başvuruda bulunulmuş ve TSMK ile İÜ Nadir Eserler bölümünde öncelikle dijital ortamda incelemeler yapılarak seçilen yaprakların çalışmaya görsel malzeme sağlaması için, söz konusu eserlerin fotoğrafını içeren bir cd kopyası eserlerin bulunduğu kurumlardan temin edilmiştir. Çalışma cd'deki fotoğraflar üzerinde yürütülmüş, minyatürlerdeki renklerin, desenlerin doğru olarak ifade edilebilmesi için çoğunluğu sadece seçilen minyatürün yer aldığı yaprak olmak üzere, eserin kendisi sadece bir defaya mahsusen çok kısa bir süre incelenebilmiştir.

Türk İslam Eserleri Müzesinde (TİEM) yer alan Talikizade no.1965 envanterinde bulunan eser, TİEM'in restorasyonda olması nedeniyle yazmanın incelenmesi için şartların uygun olmaması ve eserin dijital ortamda da örneğinin bulunmamasından bu yazma için gerekli inceleme gerçekleştirilememiştir.

Edinilen bilgiler sonucunda oluşturulan çalışmanın, Osmanlı Devletinde Süvari Birlikleri ana başlıklı ikinci bölümünde, Osmanlı Ordusunda yer alan süvari birlikleri

incelenmiş ve tarihsel sürecine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde, "Osmanlı Süvari Birliklerinin Kullandığı Silahlar" ana başlığıyla süvarilerin mücadele esnasında taarruz ve savunma amacıyla kullandıkları teçhizatlar tanımlanmıştır. Dördüncü bölümde, Osmanlı süvari birlikleri tasvirlerinin görüldüğü yazmalar hakkında kronolojik olarak bilgiler verilmiş ve yazmaları resimleyen nakkaşların üslûpları anlatılmıştır.

Beşinci bölümde ise tezin konusunu oluşturan, 'Süvari Birlikleri Tasvirlerinin Teknik Analizi' ana başlığında, Osmanlı Minyatürlerinin savaş ve kuşatma tasvirlerinin yer aldığı yazmaların incelenerek Süvari Birliklerinin tespit edilmesi ve seçilen tasvirlerde belirlenen figürler üzerinde renk, kıyafet ve kullanılan teçhizatlar ayrıştırılarak, aslına uygun şekilde A4 boyutunda büyütülüp, çizim ve renkli uygulaması yapılarak teknik analizi gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, farklı yazmalarda aynı savaşı anlatan minyatürler karşılaştırılarak tasvir üslûpları ve farklı nakkaşların benimsedikleri renk anlayışları belirlenmeye çalışılmıştır.

Değerlendirme bölümünde çalışma esnasında edinilen bilgiler neticesinde, incelenen minyatürlerdeki figürlerin genel özellikleri açıklanmış ve süvarilerin tespitini ortaya koyan sonuçlara yer verilmiştir.

Eser raporu bölümümde, araştırmalarımın neticesinde edinilen bilgi ve birikimlerden yola çıkarak oluşturmuş olduğum tasarım, hakkında genel bilgi ile eserin boyanmış örneği yer almaktadır. İkinci eser ise Nakkaş Levni'nin Mızraklı Süvari olarak adlandırılan eserin replikasyonudur.

Ek bölümünde, Nakkaş Hasan'ın Haçova Meydan Savaşı tasvirinin büyütülerek çizimi gerçekleştirilmiş ve tezin sonunda büyük paftası yer almaktadır.

2. OSMANLI DEVLETİNDE SÜVARİ BİRLİKLERİ

Osmanlı Devleti, kuruluşundan itibaren Osman Bey'e tabi olan, kahraman, disiplin ruhuna sahip, gözünü kırpmadan canını veren, şehit olmak arzusuyla gaza eden atlı birliklerden oluşmaktaydı. Orhan Gazi zamanında ilk askeri teşkilat oluşmuş, Murad Bey ile yenilikler gelerek daimi ve maaşlı ordu meydana gelmiş, daha da gelişerek Fatih devrinde en güçlü şeklini almıştı.

Osmanlı Devleti'nde zamanla genişleyen toprakların etkisiyle, sefer istikametinin uzaklığı, sürat ve hareket kabiliyeti dolayısıyla ordu teşkilatında çok etkin bir şekilde kullanılan süvari birliği, daima padişahın yanında bulunan maaşlı Kapıkulu Askeri ve devletin topraklarını kullanan ve bu suretle asker çıkaran Eyalet Askeri olarak iki kaynağa dayanırdı.

Kapıkulu askerleri ile Eyalet askerlerinin birlikteliği orduya büyük başarılar sağlamış ve zaferlerin kazanılmasında önemli bir rol oynamaktaydı. Gerek Kapıkulu gerekse Eyalet askerleri çok iyi süvariydiler. Çok iyi ok ve kılıç kullanırlar, koşan bir at üzerinde sağdan, soldan ve geriye doğru ok atabilir, bir kılıç darbesiyle düşman kellesini alabilecek şekilde yetiştirilirlerdi.

O devirde muharebe demek; geniş bir meydanda düşmanla karşı karşıya gelip birbirinin üzerine yağmur gibi ok yağdırmak, bazan orman aralarında kılıç çalmak, dil almak[1], çok kere de baskın tarzında hücum edip çapul etmek olduğundan süvarinin itibarı vardı.[2]

Osmanlı Devleti savaş kararı verdiği zaman, sefer planları hazırlar, ordunun yürüyüş ve savaş süresince ihtiyacı olan; insan gücü, silah araç ve gereçler, iaşe işleri (un, arpa, ot, saman, kömür gibi), toplanma ve yığınak bölgeleri, yürüyüş yolları ve bunların onarılması işleri tesbit edilir; her biri için ayrı ayrı ikmal, tedarik ve tertip defterleri hazırlanırdı. Devletin daimi ordusu olan kapıkulu ocaklarının, barış ve sefer kadroları aynı olduğundan bunlar için uzunboylu sefer hazırlığına lüzum yoktu. Eyalet askerleri savaş zamanında toplandıklarından, bunlar için seferberlik hazırlıkları yapılırdı. Hangi eyaletlerden ne çeşit ve ne miktar erat toplanacağı ve bunların ne zaman nerede toplanacakları beylerbeylerine emredilirdi. Beylerbeyleri, merkezden aldıkları emir üzerine sancak beylerine gereken talimatı verirlerdi.[3]

[1] Düşmanın durumundan bilgi almak için tutulan esirler hakkında kullanılan tabir.
[2] *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi,* C. 3, 1. Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1964, s. 251.
[3] *TSK Tarihi,* C. 3, 4. Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1982, s. 101.

Ordunun yürüyüş esnasında emniyeti, eyalet askerlerinin seçkin süvarilerinden oluşan çarhacı (öncü), yancı ve artçı birlikleri tarafından sağlanmaktaydı. Ordunun savaş düzeni genellikle sağ kol, merkez ve sol kol olarak üç grup halinde olmaktaydı.

Osmanlı İmparatorluğunun genişleyerek askeri kuvvetinin çoğalması ve çeşitli askeri sınıfların kurulmasıyla her askeri sınıf için farklı biçim ve renkte serpuş ve elbise kabul edilmişti. Zamanla elbise biçim, şekil ve kumaş renkleride değişikliğe uğramıştı. Osmanlı askeri teşkilatında, elbiseden ziyade serpuşlara ehemmiyet verilmiş ve harb zamanında efrad düşmandan fark olunması için başlarına aynı şekilde beyaz külah giymeleri münasib görülmüştür. Zamanla başa giyilen serpuş, serpuşa takılan sorguçlar, üste giyilen elbise, bele sarılan kuşak ve ayaklardaki ayakkabı rütbe alametleri arasında olmuştur.[4]

Büyük zabıtan (subay) don ve gömlek üstüne bir entari ve bunun üstüne bir kaftan giyib kaftanın üstünden bellerine bir kuşak bağlarlar ve bunun üstüne bir cübbe ve ayaklarına bir çakşır giyerler idi. Küçük rütbede olanlar yalnız entari kaftan ve şalvar giyer ve kaftanın üstünden bellerine kuşak bağlarlar idi. Her sınıf asker veya her rütbe sahibi kendi sınıf ve rütbesine mahsus kuşağı kuşanırdı. Subaylar sarı, erat kırmızı renkte ayakkabı, süvariler ise çizme giyerdi.[5]

Onsekizinci yüzyıldan itibaren nizamları bozulmuş ve sayıları iyice azalmış olan Kapıkulu süvarileri ve vilayetlerde bulunan sipahilikler 1826 yılında lağvedilmiştir.[6] II. Mahmud hemen Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye adıyla yeni bir ordu meydana getirmiş ve bu çerçevede yeni süvari alayları kurulmuştu. Hazreti Peygamber'in (s.a.v.) adına izafetle kurulan ve teşkilatlanan Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye'ye, yaşları 15-30 arasında olanlar kabul edilmiştir. Önce İstanbul'da oluşturulan birlikler için bugün Kuleli Lisesi olarak kullanılan binanın yerinde bir süvari kışlası inşa ettirilmiş, daha sonra İstanbul dışında da süvari alayları teşkil edilmiştir.[7]

II.Abdülhamid zamanında askeri sınıf süvari kuvvetleri; Nizamiye Kuvvetleri, Redif Kuvvetler, Hamidiye Süvari Alayları olarak üç bölüme ayrılmıştır. İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra Ertuğrul Süvari Alayı'da teşkilata dahil edilerek süvari birliklerinden biri olmuştur.

1923 yılında Türk Kara Kuvvetlerinin bünyesinde bulunan üç süvari tümeninin konuş durumu; 1'nci Süvari Tümeni-Ağrı, 2'nci Süvari Tümeni-Lüleburgaz'da, 14'ncü Süvari

[4] Mahmut Şevket Paşa, Osmanlı Teşkilât ve Kıyâfet-i Askeriyesi, TTK, Ankara 2010, Tıpkı Basım, s. 25-27.
[5] Mahmut Şevket Paşa, a.g.e., s. 30-31.
[6] İ.Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapukulu Ocakları II*, TTK, Ankara 1988, s. 210.
[7] Abdülkadir Özcan, "Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye", DİA, İstanbul 1991, C. 3, s. 458.

Tümeni Urfa'da vazifelerini sürdürmüş ve bu üç tümenin yanında İstanbul'daki Süvari Binicilik ve Tatbikat Okulu, Yarışmalar Grubu ve Ankara'daki Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı Süvari Birliği de tören, sportif binicilik ve eğitim çalışmalarını sürdürmeye devam etmiştir.[8]

2.1. Kapıkulu Süvarileri

Kapıkulu süvarileri hükümdarın şahsına mahsus atlı kuvvetlerdi. Daimi surette silah altında bulundurulan bu süvari askerinin payitahtta (başkent) bulunan cüz'i bir kısmının dışında, atları sebebiyle merası olan yerlerde bulunmalarının mecbur olmalarından İstanbul'da kışlaları yoktu. İhtiyaç duyulduğu vakit hemen toplanmaları mümkün olması nedeniyle ilk zamanlarda İstanbul'a yakın yerlerdeki şehir ve kasabalar ile Edirne ve Bursa şehirleri arasındaki alanlarda yerleşmelerine izin verildi. 17. yüzyıldan itibaren sayıları maiyetleriyle beraber artış göstermesinden bu bölük sahalarını genişleterek daha uzak yerlerde oturmalarına zorunluluk oluşmuştu.

Kanunnameye göre Sipah ve Silahdar isimleriyle başlayan Kapıkulu süvari ocağının kurulması Rumeli Beğlerbeği Kara Timurtaş Paşa'nın tavsiyesiyle I. Murad Bey zamanındadır.[9] Bu iki bölükten sonra, Ulufeciyân-ı yemîn ve Ulufeciyân-ı yesâr ismi verilen sağ ulufeciler ve sol ulufeciler, Guraba-i yemîn ve Guraba-i yesar denen sağ garipler ve sol garipler bölükleri oluşturularak kapıkulu süvarileri 6 bölüğe çıkarılmıştır. Bu bölüklerden sırasıyla; Sipah ve Silahdar bölüklerine "baş bölük", sağ ulufeciler ve sol ulufecilere "orta bölük", sağ gariplerle sol gariplere "aşağı bölük" denildiği gibi son dört bölüğün dördüne birden "Bölükât-ı Erbaa" denilmiştir. Herbiri taşıdıkları alay bayrağının renginden dolayı baş bölüklerden Silahdar bölüğü "sarı bayrak", Sipah bölüğü "kırmızı bayrak", sağ ulufeciler "yeşil bayrak" diğerleri de "alaca bayrak" olarak adlandırılmıştır.[10]

Altı bölükten ibaret olmalarından dolayı "altı bölük yoldaşları" da denilen kapıkulu süvarilerinin her bölüğünün bir bölük ağası vardı. Birincisi sipahi, ikincisi silahdar ağaları olup sırasıyla sağ ve sol ulufeciler ile sağ ve sol garipler ağaları gelirdi. Sipahi ve Silahdar ağalarının sancak beyliğine tayin edilmeleri kanundu. Her bölüğün bundan başka kethüdabey, kethüdayeri, katib ve kalfa namlarıyla bir hey'et erkan-ı ve baş çavuş, çavuş namlarında zabıtanı bulunurdu.

---

[8] Rıdvan Bal, *Türk Kara Kuvvetlerinde Süvari Birlikleri*, AÜ, Basılmamış YL Tezi, 2006, s. 15, 85.
[9] İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapukulu Ocakları II*, TTK, Ankara 1988, s. 137.
[10] Mahmud Şevket Paşa, *Osmanlı Teşkilat ve Kıyafet-i Askeriyesi*, TTK., Ankara 2010, s. 7, Tıpkı Basım; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 146.

Kapıkulu süvari bölüklerine; yeniçeri ocağında hizmet etmiş, terfiye hak kazanan subay ve bireylerin bir kısmı, Galata, Edirne ve İbrahim Paşa sarayları oğlanları, Topkapı Sarayında büyük odadan onsekiz ile çıkan iç oğlanları ve Kapıkulu süvarilerinden yetişmiş oğlu olup bunlardan gönüllü olarak sefere iştirak ile hizmetleri görülenler daha babalarının hayatlarında bölüğe kayıt olurlardı.

Kapıkulu süvarilerinin ilk dört bölüğünün, sipah, silahdar, sağ ve sol ulufeci bölük erlerinin kendilerinden başka yevmiyelerine göre yanlarında hizmet erleri de vardı. Aldıkları yevmiyenin her 5 akçesine karşılık sefer zamanında yanlarında masrafı kendilerine ait olmak üzere bir atlı bulundurmak zorundaydılar[11]. Süvarilerin maiyyetleriyle birlikte sık sık isyanlarda bulunmalarından dolayı Köprülü Mehmed Paşa, hizmet neferi bulundurmalarını gerekli görmeyip, sonraki savaşlara maiyetsiz katılım olunmuştur.

Muharebe zamanında ordu merkezinde ve yeniçerilerin kanatlarında bulunup yandan gelecek saldırıları önlerlerdi. Kapıkulu süvarileri savaş esnasından ziyade barış zamanında da Padişaha yakın durmuş ve hükümdarın korunmasıyla görevli olmalarından dolayı diğer askerlerden ayrı bir önem ve değere sahip olmuşlardı.

2.1.1. Sipahi Bölüğü

Süvari ocağının en seçkin ve saygın bölüğü olan "kırmızı bayrak" denilen sipahi bölüğüne, ilk zamanlarda nüfuzlu adamların ve kumandanların çocukları alınırlardı. Bazı kaynaklarda, Fatih Sultan Mehmed zamanında İstanbul fethi sırasında 2000 sipahinin bulunduğu yer almaktadır;

"*Egerçi Monla İdris-i Bitlisi kitabında, merhum vennet-mekan Ebu'l-Feth Sultan Muhammed Han Kostantiniyye'yi feth-i müstetabında ebra-i sipahiyan ve silahtaran ikişer bin mukarrerdür*[12]"

Sefere giderken, orduyu hümayun'un geçeceği güzergah üzerinde geriden gelecek askeri birliğe işaret olmak üzere her iki fersah (yaklaşık 5 km) mesafede "ordu tepesi[13]" namında küçük tepeler yaparlardı. 'Sancak tepesi' olarak da geçen bu sun'i tepecikler yürüyüş istikametini verirlerdi. Sefere padişah bizzat gidecekse ordunun geçeceği yolun iki tarafına, hükümdar gitmeyip vezir-i âzam, serdar tayin olup gidiyorsa bu tepeleri yolun yalnız sol tarafına yaparlardı.

[11] İ.Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 171.
[12] *Künhül'-Ahbar, Fatih Sultan Mehmed Devri 1451-81*, C.II, Çev. M.Hüdai Şentürk, TTK, Ankara 2003, s. 95.
[13] Mahmud Şevket Paşa, *a.g.e.*, s. 7.

Sipah bölüğü padişahın camiye çıkışlarında, sefere gidişinde ikişer ikişer sağ yanında bulunurken, savaş alanında da ordu merkezinin sağ tarafındaki saltanat bayrakları altında ve bazen de hükümdarın arka tarafında dururlardı. Muharebe meydanında çadırlarını padişah otağının sağında kurarlardı. Otağ-ı Hümayun, bilinen tabiriyle padişah çadırının muhafazasında nöbetle bir gece Sipah bir gece Silahdarlar durmaktaydı. Cephede ise siper kazdırmak, kuşatılan kaleye toprak sürdürmek gibi işlerde sipah bölüğünün görevlerindendi.

2.1.2. Silahdar Bölüğü

Osmanlı devletinde Kapıkulu süvarilerinin ilk defa teşkil edilen bölüğüdür. "Sarı Bayrak" isimi de verilen silahdar bölüğü, önceleri Harem-i Hümâyundan çıkan iç oğlanlarından seçilirlerdi. Sonraki zamanlarda Galatasaray, İbrahim Paşa ve Edirne saraylarından çıkanlardan ve veledeş denilen süvarilerdende buraya girenler olmuştur.

Fatih Sultan Mehmed zamanına kadar baş bölük olup Padişahın arkasında yürürlerken aşağı bölükler ise bunların etrafında giderlerdi. Fakat bu hükümdar devrinde alaylarda padişahın yedek hayvanlarının önünde yürüyen Beyzadeler ve Sipahizadeler çoğalarak kendilerine kırmızı bayrak verilmek suretiyle hükümdarın sağında gitmek imtiyazını alınca bu silahdar bölüğünün de Padişahın sol tarafında yürümesi emr olunmuş ve bu tarz kanun halini almıştı.[14]

Sefere gidiş esnasında askerin geçeceği yolların açılıp temizlenmesi silahdarın görevi olup yolları açarlar, köprüleri tamir ettirirler ve geçilmesi güç bataklıkları temizlettirirlerdi. Yol açma hizmetlerinden başka 'tuğculuk' hükümdarın tuğlarını taşıyanlar, 'yedekçilik' padişahın yedek atlarını çekenler ve 'buçukçuluk' padişahın alay ve camiye çıkışlarında fukaraya vereceği sadakaların dağıtımı vazifeleri de vardı.

Padişah'ın camiye çıkışlarında bir kısmı hükümdarın sol tarafında bulunup, harp sahasında ise saltanat sancaklarının sol tarafında ve bazen padişahın arka tarafında dururlardı.

2.1.3. Ulûfeciyân-ı Yemîn ve Ulûfeciyân-ı Yesâr Bölükleri

Ulûfeciyân-ı Yemîn ve *Ulûfeciyân-ı Yesâr* Bölükleri; Kapıkulu süvarisini oluşturan altı bölükten iki bölüktür. Sağ ulufeciler ve Sol ulufeciler olarak da adlandırılan bu

[14] İ.Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 148.

bölüklere aynı zamanda "orta bölük" ismi de verilirdi. Ekseriyetle bu bölük Galatasaray, İbrahim Paşa ve Edirne saraylarından çıkanların teşkil ettiği süvari sınıfı olmaktadır.

Yeşil bayrak ismide verilen Sağ ulufeciler padişahın sağında bulunan 1. bölük olan 'sipah bölüğü'nün sağ tarafında, sarı-beyaz bayrak taşıyan Sol ulufeciler ise, hükümdarın solunda bulunan 2. bölüğün 'silahdar bölüğü'nün sol yanında yer alırdı.

Vazifeleri hazineyi korumak olan sağ ve sol ulufeciler, harp meydanında ve ordunun konaklama halinde, padişah sancağının biri sağında diğeri solunda dururlardı. Aynı zamanda mal ve para tahsili, bu iki bölükten tayin edilen ve "Bölük Subaşısı[15]" denilen bölük subaşılığına gelenlerle yapılırdı, isimleri "Baki kulu" olarak da anılırdı. Eski ve satılması icap eden otakları satmak vazifesi ulufeciler arasından üç ihtiyar süvari olan "otakcı"lara mahsus olup hazineye ve hükümdara aid olan otakları bunlardan başkası satamazdı.

Tehlikeli zamanlarda kendilerine hizmet teklif edilenlerin hayatlarını tehlikeye koyup o hizmeti ifa şartiyle bölüğe kayıt olunmaları kanundı.[16]

2.1.4. Gurabâ-i Yemîn ve Gurabâ-i Yesâr Bölükleri

Gurabâ-i Yemîn ve *Gurabâ-i Yesâr* Bölükleri; Kapıkulu süvarisini teşkil eden altı bölükten iki bölüğün adıdır. Sağ garipler ve Sol Garipler de denilen bu bölüklere aynı zamanda "aşağı bölükler" ismi de verilirdi. Galata, İbrahim Paşa ve Edirne saraylarından çıkanlarla muharebede tehlikeli işlerde başarılı olmuş ve yararlılık gösterenlerden oluşan ve kaynaklara göre bir kısmı da; memleketlerini bırakarak Osmanlı topraklarına sığınan Arap, Acem ve sair memleketlerden gelmiş veya yeni müslüman olanlardan oluşan gariplerin teşkil ettiği bir süvari sınıfıdır. Gureba, garibin çoğulu olup garip ise kimsesiz, yabancı anlamındadır.

Gurabâ bölükleri sefer esnasında otağ ve ağırlıkları muhafaza ederlerdi; harp sırasında en mühim vazifeleri "Sancağ-ı Şerif"in muhafazasıydı. Bu nedenle karargâhları sancağ-ı şerifin konulduğu çadırın etrafındadır.

Muharebe esnasında sağ garipler padişahın sağındaki sancağın dibinde bulunurken sol garipler ise sol alem dibinde yer almaktadır. Gurabâ-i yemîn (sağ garipler); merkezdeki harp sınıfının sağında ve ordunun sağ kanadının muhafızlığında bulunup, bayrakları sarı

[15] *Eyyubî Efendi Kanûnnâmesi*, Haz. Abdülkadir Özcan, Eren Yay., İstanbul 1994, s. 50.
[16] İ.Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 152.

ve beyazdır. *Gurabâ-i Yesâr* (sol garipler) ise; vazifesi sancak muhafızlığı olup, bayrakları yeşil ve beyaz renktir.

2.2. Eyalet Askerleri

Osmanlı Devleti merkeze bağlı eyaletlere, eyaletler sancaklara, sancaklar ilçelere, ilçeler bucak ve köylere bölünmüştü. Eyaletlerde Beğlerbeği "*mir-i miran*"lar (beylerbeyi) ve sancaklara mirliva (tuğgeneral) ve beğler ünvanını taşımaktaydılar. Beylerbeyi bulundukları eyaletlerin en büyük askeri mercii idiler. Seferlerde eyaletlerindeki bütün askerlerin en yüksek komutanı olarak iştirak ederlerdi.

Osmanlı ordusu'nun büyük bir kısmını oluşturan eyalet askerleri, devlet toprağını kullanmaya karşılık seferde asker çıkarmakla yükümlüydüler. Vezirlerden sonra gelen Beylerbeyleri iki tuğ'a sahipti. İki tuğa sahip olanların paşa ünvanı almasından dolayı beylerbeyleri paşa ünvanıyla birlikte anılmaktaydı.

Beylerbeylerinin hepsi aynı derecede olmayıp aralarında farklar vardı. En yüksek dereceye sahip olan Rumeli beylerbeyi olup daha sonra Anadolu beylerbeyi gelmekteydi. Anadolu beylerbeyinden sonraki gelen beylikler dirliklerine (gelir) göre belli olurlardı.

Has, zeamet ve tımar teşkilatı bulunan eyaletlerde; öşür (tarımdan alınan onda bir oranında vergi) ve diğer vergilerin büyük bir kısmı, tımarlı sipahi ve cebeci yetiştirmek üzere tımar sahiplerine ve beylerbeyi ve sancakbeylerinin haslarına ayrılır çok az kısmı hazineye verilirdi. Yıllık gelir 100.000 akçe yukarı olan dirlik "has"[17] namıyla anılır ve genelde yüksek kademedeki devlet erkanını teşkil eder. Beylerbeyi, sancakbeyi bunlar arasında yer alır. Tımarlı sipahiler, eyalet askerlerinin en önemli kısmını oluşturmaktaydı.

Osmanlı devleti sefer kararı verdiğinde, hangi eyaletden ne kadar asker toplanacağı, bu askerlerin nerede ve ne zaman bulunacaklarını beylerbeylerine emreder, beylerbeylerinin talimatı ile sancak beylerinin emir ve komutasında, alaybeylerinin çeribaşılar tarafından topladıkları topraklı süvarilerle belirlenen zamanda emre uyarlardı. Beylerbeyi emrinde bulunan, birkaç eyaletin seçkin süvarilerinden oluşan öncü kuvvetler sefere gidiş esnasında ordunun 10-15 km ilerisinde yürürdü.

Eyalet askeri, savaş düzenininde ordunun sağ ve sol kanadında yer alarak yandan gelecek düşman saldırılarına karşı ordu merkezini korurlardı. Savaş, Rumeli ve yakın

[17] Mahmud Şevket Paşa, *a.g.e.*, s. 8.

bölgede ise, Rumeli Eyalet askeri sağ kanatta ve Anadolu Eyalet askeri sol kanatta yer alırdı. 17. yüzyıl sonlarından itibaren yapılan savaşlarda sağ ve sol kanatlarda Anadolu ve Rumeli askerleri karışık bulunduğu gibi Rumeli dolaylarında olan savaşta sağ kanatta Anadolu askerinin bulunduğu görülmekteydi.

2.2.1. Tımarlı Sipahi

Eyalet askeri teşkilatı bünyesinde bulunan tımarlı (topraklı) sipahi, devletin kendilerine gösterdiği toprağın hasılat vergisini toplar geçimini sağlar buna mukabil harp zamanında sefere iştirak eden süvari sınıfıdır.

Sipahi, Padişahın seferlerine katılarak göstermiş olduğu başarı ve kahramanlıklara göre tımar ve zeamet almaktaydı. Hizmet karşılığı olarak verilen arazide, yıllık gelir 100.000 ile 20.000 akçe arasında olan "zeamet" ismiyle, 3.000 veya 6.000 akçeden 20.000 akçeye kadar olan dirliğe ise "tımar" tabir olunurdu. İlk defa, bir tımar almak için merkeze gidip padişahın beratını (müsaade belgesini) sağlamak lazımdı. Her türlü yükselmeler ve tımar miktarının artırılması, beylerin verdiği vesikalara göre, padişah tarafından yapılır ve merkezdeki deftere işlenirdi. Bu suretle sipahiler, daima merkezin emir ve kontrolü altında askeri memur durumundaydılar.[18]

Tımar sahibine, "*kılıç hakkı*"[19] olarak bırakılan 3.000 ila 6.000 akçeden sonra her bir misli için sefere bir süvari "cebelü" götürmeğe mecburdu. Tımarlı sipahiler yanlarında getirdikleri cebelünün atını, silahını ve diğer tüm ihtiyaçlarını sefer boyunca karşılarlardı. Ordunun sağ ve sol kanatlarında yer alır ordu merkezini yandan gelecek saldırılara karşı korurdu.

Babadan oğula kalan bu sipahilikte, sefere iştirak etme zorunluluğunu yerine getirmeyenlerin ellerindeki tımar hakları geri alınmaktaydı.

2.2.2. Akıncı

Akıncı; düşman devlete karşı ordunun öncüsü olarak, karşı kuvvet hakkında gerekli bilgileri toplayıp keşif yapan, bu toprakların önemli noktalarında yaptıkları akınla düşmanın manevi gücünü kırıp asıl orduya karşı dayanıklılığını zayıflatan, savaş alanında düşman kuvvetlerini tali alanlara çekerek gücünü azaltan, düşman yardımcı kuvvetlerinin engellenmesini sağlayan seçkin süvari birliğidir.

---

[18] *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi*, C. 3, 3. Kısım, Genelkurmay. Basımevi, Ankara 1981, s. 132.
[19] Mahmud Şevket Paşa, *a.g.e.*, s. 12.

Akıncı ocağına; güçlü, kuvvetli, iyi at binen, iyi silah kullanan ve iyi halli olduklarına dair kefil gösterenlerle, akıncı çocukları da bu ocağa girerlerdi. Akıncı olabilmek için hükümetin iznini almak ve akıncı defterine yazılmak lazımdı. Bu suretle kütüğe geçirilen adam artık "akıncılar kanunu" na bağlanırdı. Akıncıların "akıncı beyi" denilen genel ve büyük başkanlarını devlet seçerdi.[20] Akıncılar mensup oldukları kumandanların aile isimleriyle anılırlardı. Bunlardan, Evrenos Oğulları, Mihal Oğulları, Malkoç Oğulları, Turhan Bey Oğulları en ünlüleri idi.

Akıncılar sefere iştiraklerinde atını, silahını ve diğer gerekli ihtiyaçlarını kendileri sağlar, devletten hiçbir şey almazlardı. Toplamış oldukları ganimetten devlete vereceklerinden kalan kısım ile geçimlerini sağlarlardı. Seferde ordunun 2-3 günlük mesafe önünde giderek, yol üzerindeki köprülerin emniyetini sağlayıp, istikamet üzerinde bulunan alanların yıkımını engellemek görevlerini yapar, düşmana yakınlaşıldığında önden ve yanlardan ordunun ani bir baskına uğramasını engellerlerdi.

Akıncılar'ın, 1595 yılında tarihte "köprü faciası" olarak geçen yaşadıkları bir olay şu ifadelerle anlatılmaktadır:

...Sadrazam Sinan Paşa, Sultan III. Murad'ın buyruğuyla, Avusturya akınında şehid olan Bosna Valisi Telli Hasan Paşa'nın öcünü almak ve aslında Avusturya ile 1565'ten beri süregelen sınır sorununu çözmek maksadıyla 1595'te Avusturya'ya sefer düzenlemiştir. Bu sefer sırasında, Boğdan Voyvodası Yahudi Aron ve Eflak Voyvodası Mihal isyan etmişler, bunlardan Mihal'in isyanı daha büyük olmuştur. İsyan başlangıçta kontrol altına alınmış olmakla birlikte, Mihal'in karşı taarruzla Sadrazam Sinan Paşa kuvvetlerine doğru yaklaştığı haberi alınınca, Yergöğü köprüsünden Tuna Nehri'nin doğusuna geçmeye karar verilmiştir. Bu sırada mücavir alanda akınlar yaparak esir ve ganimet elde eden akıncılar da bölgeye gelmişlerdir. Sadrazam Sinan Paşa'nın akıncıların ganimetlerinden alınacak olan pençiğin köprüyü geçerken tahsil edilmesini emretmesi, köprüde kargaşa ve birikmeye yol açmıştır. Yergöğü köprüsü çok uzun olduğundan ve tahsilât muhtemelen köprünün karşı yakasında yapıldığından, köprüde haddinden fazla insan birikmiş, bu durum, o sırada Yergöğü'nden gizlice durumu izleyen Mihal'e baskın yapma fırsatını vermiştir. Mihal'ın bu baskını, köprü üzerinde ve beri tarafta kalan akıncıların gafil avlanmasına neden olmuştur. Bu baskında akıncıların neredeyse tamamına yakını ya kılıçtan geçirilmiş ya da Tuna Nehri'ne düşerek boğulmuştur. Akıncılarla birlikte, özel olarak yetiştirilmiş atları da telef olmuştur[21]...

[20] Necati Tacan, *Akıncılar ve Mehmed II. Bayazıt II. Zamanlarında Akınlar*, Askeri Matbaa, İstanbul 1936, s. 3.

[21] Özgür Körpe, "Osmanlı Ordu Teşkilatında Akıncı Ocağının Yeri ve Çağdaş Türk Silahlı Kuvvetlerine Etkileri", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Harp Akademileri Basımevi, Haziran 2011, Sayı 13.

Bu faciadan sonra ciddi zaiyat veren akıncılar az sayıda kalan kuvvetleriyle seferlere iştirak etmişlerse de eski güçlerini tekrar bulamamışlardır. Akıncılık görevi kısmen Kırım Han kuvvetleri ve Tatar askerleri tarafından yapılmıştır.[22]

2.2.3. Delil

Eyalet askeri teşkilatı bünyesinde, sınır ve sınıra yakın yerlerde bulunan bu süvari sınıfı 15. yüzyıl sonları 16. yüzyıl başlarında ilk zamanlarda Rumeli Beylerbeyi, Semendire ve Bosna Sancak beylerinin emrinde teşkil olmuştur. Daha sonraları Anadolu'ya da yayılmış olup, vezir ve beylerbeyinin maiyetinde deli bölükleri kurulmuştur.

Bu süvari klavuz, rehber manasına olmak üzere "delil"[23] namında olup, hiçbir muhataradan ürkmeyip her tehlikeye tereddütsüz kendilerini atmaları ve deliliği andıran bir cesarete malik olmalarından "deli" ismi verilmiştir. Ocaklarını halife Hazret-i Ömerû'l-Faruk'a[24] mensup sayan deliler, "başa yazılanın mutlaka meydana geleceği" inanışı olduğu için hiçbir tehlikeden kaçınmazlardır.

Delil süvarileride akıncılar gibi ordunun üç-dört gün ilerisinde hizmet vermekteydiler. Savaş sırasında gözlerini budaktan sakınmayarak düşman saflarını yarar, taburlarını delerlerdi.

Deli askeri olmak isteyen bir genç önce *zobu* adıyla ocak ağalarından birinin yanına verilip yetiştirilir, burada ocağın usul ve kaidelerini öğrenirdi. Kendini ispatladıktan sonra din ve devlete hizmet edeceğine, hiçbir kavgadan geri dönmeyeceğine dair söz verirdi. Daha sonra törenle başına deli kalpağı giydirilir ve *ağa çırağı* olarak deftere kaydedilirdi. Sırası gelen genç ağalığa geçer, hatta delibaşılığına bile yükselebilirdi.[25]

Delil süvarilerinin ellerinde silah olarak eğri palalarıyla kalkanları, kostaniçe denilen orta uzunlukta mızrakları, balta ve atlarının eyerine takılmış bozdoğanları vardı. Başlarında benekli sırtlan veya pars gibi vahşi hayvan derisinden yapılmış ve üzerine kartal tüyü takılmış külah taşırlardı, kalkanlarını da böyle kuş tüyleriyle süslerlerdi. Üzerlerine giydikleri elbiseler ile atlarının çulları aslan, kaplan ve tilki postundan yapılmış olup tüylü kısmı dışarıda olan şalvarları da kurt veya ayı derisindendi.

[22] İ.Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 263.
[23] Mahmud Şevket Paşa, *a.g.e.*, s. 66.
[24] İ.Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi C.II*, TTK, Ankara 1995, s. 573.
[25] Abdülkadir Özcan, "Deli", *DİA*, C. 9, İstanbul 1994, s. 132-135 ; Özen Tok, *Osmanlı Teşkilat Tarihi El Kitabı*, Edi. Tufan Gündüz , Ankara 2012, s. 170-171.

Ayaklarında bacaklarının yarısına kadar uzanan, burunları sivri, arkaları yüksek "serhatlik" denilen mahfuzlu çizmeleri vardı.[26]

Solakzâde Tarihi'nde de, "Rumeli Beylerbeyisi Mehmed Paşa Rumeli'nin kaplan postlu kurt derisi taclu birer karış mahmuzlu tekne kalkanlu elleri kostaniçelü gömgök timure (demir) müstağrak ak kızıl bayraklar ile[27]" alayın orduyu hümayun'a vasıl olduğu geçmektedir.

[26] Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB, İstanbul 1971, s. 421.
[27] Solakzâde Mehmed Hemdemi Çelebi, *Solakzâde Tarihi*, Mahmud Bey Matbaası, H.1298, s. 526.

3. OSMANLI SÜVARİ BİRLİKLERİNİN KULLANDIĞI SİLAHLAR

Yaşamboyu insanlar gerek vahşi doğaya karşı kendini savunurken gerek beslenme amaçlı ihtiyaçları için çeşitli araçlar kullanma gereksinimi duymuşlardır. İnsanların bu ihtiyaçlarından doğan ve daha sonra savaş olarak cereyan eden olaylar karşısında saldırı ve savunma amacıyla geliştirdikleri araçlar silah niteliğine bürünmüştür.

Osmanlı Devleti, önceleri sadece beden gücünün etkin olarak kullanıldığı silahlar kullanmıştır. Ateşli silahların çıkıp orduya girişi bu silahların önemini kaybettirmemiş, süvari birlikleri uzun zamanlar daha beden gücüne dayalı silahları muhafaza edip çok etkin bir şekilde kullanmaya devam etmişlerse de üzerlerinde tabanca da bulundurmuşlardır.

Osmanlı Ordusunda yüzyıllar süren imparatorluğu süresince bulunduğu zamana göre değişim göstererek ilerleyen, çeşitli türlerde silahlar kullanmıştır. Osmanlı süvarilerinden kapıkulu askerinde, yay-ok, kalkan, kılıç, mızrak, cirid ve atlarının eyer kaşına asılmış olan gaddare bulunurken Eyalet askerinde ise bu silahlarla beraber lobut, gürz (topuz) balta bulunmaktaydı.

Mücadele sırasında süvariler vücutlarını korumak için kalkan, zırh gömlek, miğfer, omuzluk, kolçak kullanmışlardır. Bu mücadelede süvarilerin en önemli yardımcıları olan atlarının üzerlerinde de aynı amaca hizmet eden alınlık, at gövde zırhı, atın boyun kısmında yer alan kotas bulunmaktaydı.

3.1. Taarruz Silahları

Taarruz (Hücum, Saldırı) silahları düşmanın direnme gücünü kırmak, kuvvetlerini imha etmek, savunma mevziini ve savaş araçlarını tahrip ederek savaşın zaferle sonuçlanmasını sağlamak için kullanılmışlardır[28] (Şekil 1, 2).

Kılıç; eski tarihlerden itibaren kahramanlığın ve gücün temsilcisi görülen kılıç, süvari sınıfı tarafından da etkin olarak kullanılmıştır. Osmanlı kılıçları, balçaktan uca doğru hafif eğimli tek tarafı keskindir. Kılıçlara namlu üzerlerinde, çeşitli süsleme ve hat sanatı uygulamaları ile zenginlik kazandırılmıştır. Yazılarda genel olarak namlu üzerinde; kılıç ustasının mührü, Kelime-i Tevhid, hükümdar ile ilgili bilgi ve zafer talep sözleri, Kur'an'dan sûre ve ayetler bulunmaktadır. Kılıcın muhafazasında kullanılan kında da kılıçtaki süslemenin devamı niteliğinde motifler yer alır.

[28] T. Nejat Eralp, *Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silah Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silahlar*, TTK, Ankara 1993, s. 45.

Meç; kesici ve delici özelliği olan kılıç çeşididir. Kılıçta balçak dediğimiz eli koruyan alandan ucuna kadar aynı ene sahip fakat ucu çok sivri veya balçak alanından ucuna kadar sivrilerek gelen ve ucu aşırı sivri şekildedir.

Pala; kılıçtan kısa olan, balçakta eni dar başlayıp uca doğru genişleyen ucunda sivrileşen hafif eğri kılıç türlerindendir.

Gaddare; hafif eğimli, geniş yüzlü ve kısa bir kılıç türüdür.

Hançer; sivri uçlu, namlusu hafif eğri, iki kenarı keskin delici ve kesici bir silah olan hançer, teke tek mücadelelerde ve atıldığında delici silah olarakda kullanılmaktadır. Hançer üzerinde süsleme ve bezeme sanatının en güzel örnekleri yer alırken, kıymetli madenlerle zenginleştirilerek süslenenleri de görülmektedir.

Ok – Yay; eski dönemlerden beri savaş ve av aleti olarak kullanılan ok ve yay Osmanlı ordusunda önemli bir yere sahipti. Savaşta gerek yakın gerek uzak mesafede etkin olarak kullanılmaktaydı. Ok atmakta usta olan okçulara kemankeş, tirendaz vb. adlar verilmişti. Okun uç kısmında temren denilen; sivri ve köşeli, kenarları dişli olan veya yassı bıçak gibi olan ve daha birçok çeşidiyle demirden yapılmış parça yer alırken, diğer ucunda 'ok yelesi' yada 'yelek' adı verilen, okun hedefe ulaşmasını sağlayan bir tüy bulunmaktaydı. Yay otasında yer alan kabzanın iki ucu arasına kiriş gerilen eğri ağaçtan yapılma bir alettir. Okların korunmasını sağlayan kılıflara kandil, tirkeş, okluk veya kubur adı verilir. Yaylar ise torba veya oklarla birlikte sadak denilen kılıflarda korunur[29]. Osmanlı'da okçular, gerek eğitim sırasında gerekse avlarda ve savaşlarda koşan bir atın sırtında ileri ve geriye yaptıkları ok atışları ile ün kazanmışlardır.

Mızrak; Türkçe'de kargı anlamında olan mızrak, 2-5 m uzunluğunda ahşap bir gövdenin ucunda 'temren' namıyla anılan sivri uçlu bir demirden oluşmaktadır. Orta boylu mızrak olan Kostaniçe'[30]de, gövdede yuvarlak bir bilezik şeklinde, mızrak sap kısmının alt tarafında yer alan ve vuruş anında elin kaymasını engelleyen bir aparat bulunmaktadır. Düşmandan gelen hücum düzenini bozan nitelikte kullanıldığından savaşlarda ön saha mücadelelerinde görülmektedir. Süvariler tarafından hedefe fırlatılır veya atın üzerinde hedefe süratle giderek hedefi delmek üzere de kullanılırdı.

Cirid; ucunda temreni olan mızraktan kısa elle atılan hafif süvari silahıdır.

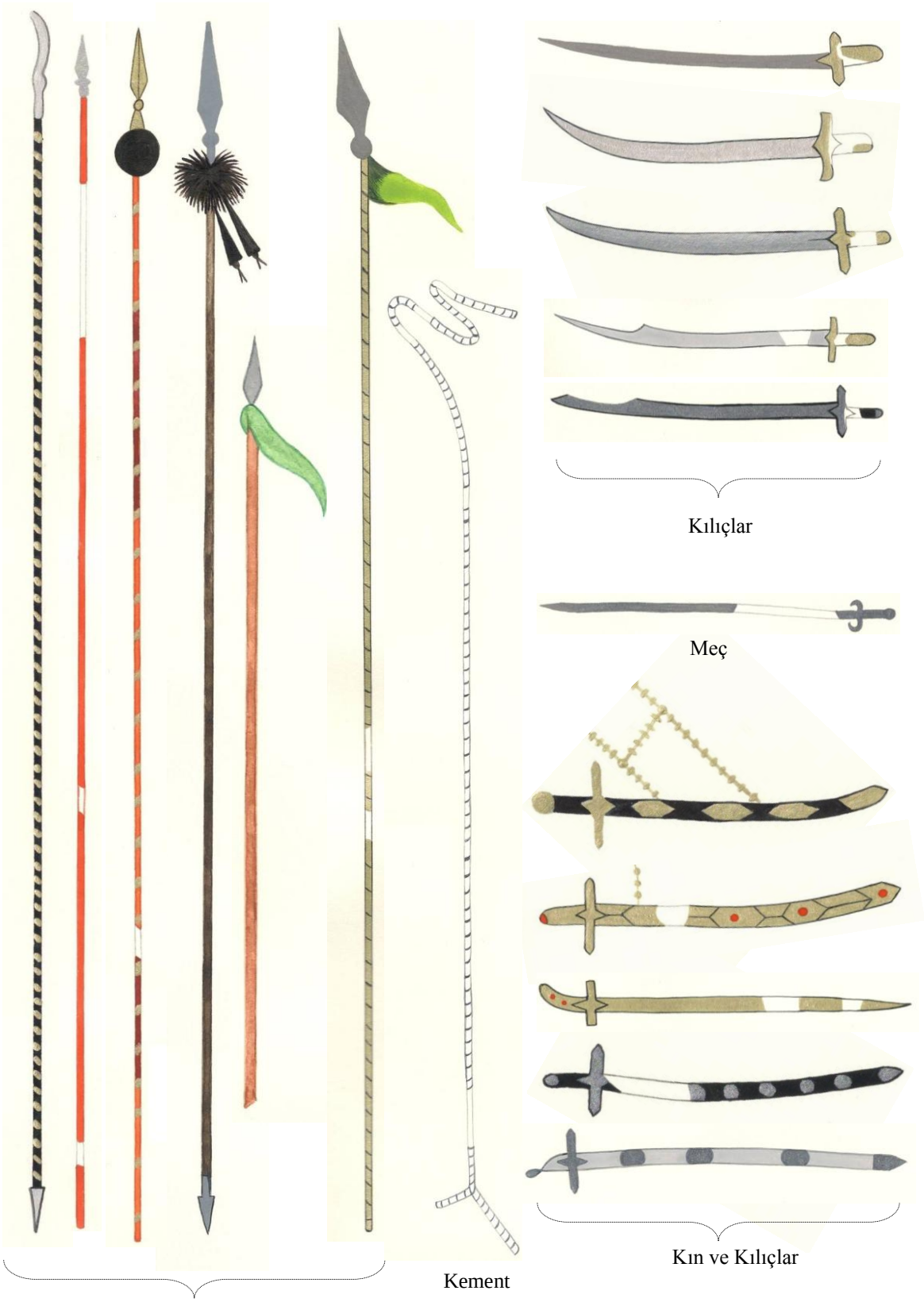
Harbe; tek veya iki ucu demir temrenli, hafif bir mızraktır.

[29] T.Nejat Eralp, *a.g.e.*, s. 82.
[30] T.Nejat Eralp, *a.g.e.*, s. 51.

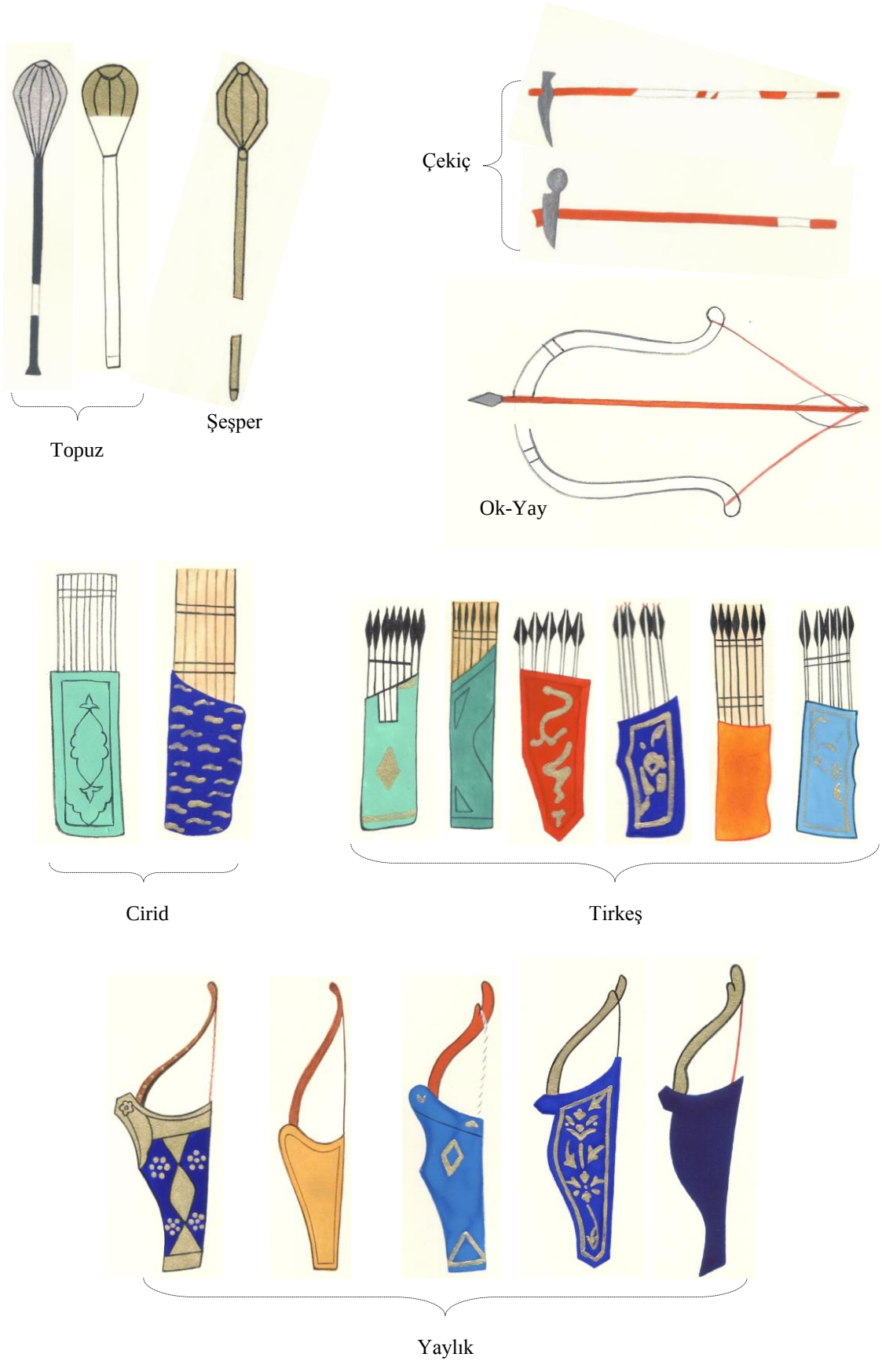
Gürz veya Topuz; Farsça bir kelime olan Gürz'ün Türkçe karşılığı Topuz'dur. Bozdoğan olarakda geçen topuz, küre veya oval şeklinde, demir, tunç ve pirinç gibi madeni alaşımdan oluşan baş kısmı ile 2-3 cm çapında ahşap ya da madeni sopa görünümünde gövdeden oluşmaktadır. Topuzların tepe kısımlarının farklı türleri bulunmaktadır. Sade yuvarlak olan "gürz", dilimli bir formda olana "dilimli gürz" ve üzerinde birkaç cm uzunluğunda çivi şeklinde çıkıntılar bulunan "çivili gürz" olarak adlandırılmaktadır. Sap ve tepe kısımları altın, gümüş ve değerli mücevherlerle süslenmiş yine altın yüzeyin çeşitli motiflerle desenlendirildiği topuzlarda bulunmaktadır.

Şeşper; Altı dilimli demek olan şeşper, tepe kısmı dilimli bir şekilde altı parçaya ayrılan, dilimleri dışa bakan kenarlara doğru inceleşen ve sivri köşe çıkıntıları bulunan bir silahtır. Şeşperde de topuz gibi değerli taşlarla süslenenleri bulunmaktadır.

Balta; baş kısmı demir veya çelik yüzeyli olan, bir kenarı keskin diğer tarafı ile ahşap ya da demir bir saptan gövdeye bağlanan bir silah türüdür.

Şekil 1 – Analizi Yapılan Minyatürlerde Bulunan Taarruz Silahları

Şekil 2 – Analizi Yapılan Minyatürlerde Bulunan Taarruz Silahları

3.2. Savunma Silahları

Savaş ve mücadele esnasında insan kendini ve en büyük destekçisi olan atını korumak gerekliliğini duymuştur. İnsan vücudunun tamamı tehlikede olmakla beraber en kritik noktaların baş, ense, yüz, sırt, göğüs, kol ve eklemleridir. Bütün vücudu korumak için kullanılan kalkan, baş ve kısımlarını korumak için takılan miğfer, gövde ve kısımlarını korumak için giyilen zırh yüzyıllar boyu insan vücudunu savaşlarda koruma görevini üstlenmişlerdir. Süvarilerin atlarının da korunmasını düşünülmüş ve alın, gövde zırhları giydirilmiştir[31] (Şekil 3, 4).

Miğfer; savaş esnasında baş ve yüz kısmını koruyan demir veya bakırdan imal edilen koruyucu bir tür başlıktır. Osmanlı miğferi, konik formlu bir gövde ve üzerine sonradan eklenen tepelik, burun siperi, alın siperi, kulaklık, sorguç yuvası, ense siperi gibi kısımlardan oluşmaktadır. Bölük veya rütbe alameti olarak sorguşta konulan miğferin yüzeyinde çeşitli süslemeler ve miğfer sahibini övücü, sûre ve ayetlerin yer aldığı hat sanatı uygulamaları görülmektedir.

Kalkan; düşman veya düşman grubu ile mücadele esnasında vücüdu saldırılardan korumak için kullanılmıştır. Türk kalkanları demir, bakır, hayvan derisi, deri üzerine örme veya sarma olarak yapılmışlardır. Bu kalkanların şekilleri kullanıldıkları yere ve malzemenin cinsine göre değişirdi. Kalkanların deriden yapılanlarına "hacefe", sepet örgü üzerine deri geçirilmiş olanlarına ise "dereka" yahut "matrak", içbükey dikdörtgen veya elips şeklindekilere "tekne kalkan", demir veya bakırdan yapılıp ortası şişkin olanlara "kubbeli kalkan" denirdi.[32]

Hafif olan bakır kalkanların; dış yüzeyinde sadece çiçek veya yıldız formlu rozet bulunurken bazılarında ise kalkanın dış kenarından (etekten) göbeğe doğru yoğun süsleme görülmektedir.

Zırh; düşman saldırılarından korunmak amacıyla giyilen demir veya çelik bir elbise olan zırh bölümlerden meydana gelmektedir. Çelik halkaların birbirine bağlanmasıyla meydana gelen örme 'zırh gömlek', kol ve bileği koruyan 'kolçak', dizleri koruyan 'dizçek' bunlardandır.

Zırh gömlekler; sivri yakalı, genelde kısa kollu, vücudun göğüs, arka ve yanlarını örten, omuzdan dizlere kadar uzanan veya daha uzun olabilen sadece halkalarla örülmüş ya da göğüs, karın ve sırt bölgelerinin plakalarla kaplı olduğu, önde bazen arkada

[31] T.Nejat Eralp, *a.g.e.*, s. 147.
[32] Tülin Çoruhlu, "Kalkan", *DİA*, C. 24, İstanbul 2001, s. 260-261.

yırtmacı olan bir giysidir. Altın, gümüş ve kıymetli taşların kullanılarak süslendiği ve üzerine koruyucu dualaların olduğu zırhlarda bulunmaktadır.

Kolçaklar; dirsekten bileğe veya elin üstüne kadar uzanan ve ağırlıklı olarak kolun dış yüzeyini kaplayan koruyucu zırhdır. Kolçaklar üzerinde de çeşitli süsleme örnekleri görülmektedir.

Süvarilerin kadim dostu atlarının, mücadele sırasında çeşitli silahlara karşı korumak amacıyla giydirilen zırhın, at alınlığı ve boyun, gövde, sağrı zırhlarından oluşan bölümleri bulunmaktadır. Yine at zırhlarının üzerinde de bitkisel motifler, geometrik motifler, çeşitli süslemeler ve yazınında kullanıldığı görülür.

At alınlıkları; kulak arkasından başlayıp üst çene üzerine kadar olan bölgeyi kapatarak atın alnını korur. Atın yüz şekline uygun olarak üretilen zırh, yüzünü örten ana gövdeden oluşan alnın tamamını ve yanakları kapatan tek parçalı veya ana gövdeye bağlı yanak siperliği ve tepeyi kapatan tepelikten oluşan çeşidi bulunur. Bazı at alın zırhlarında miğferde olduğu gibi sorguç yuvaları, çeşitli süslemeler ve yazı görülülür.

Boyun zırhı; atın çene altından ve kulak arkasından başlayıp boyundan itibaren eyer önüne kadar örten zırh parçasıdır.

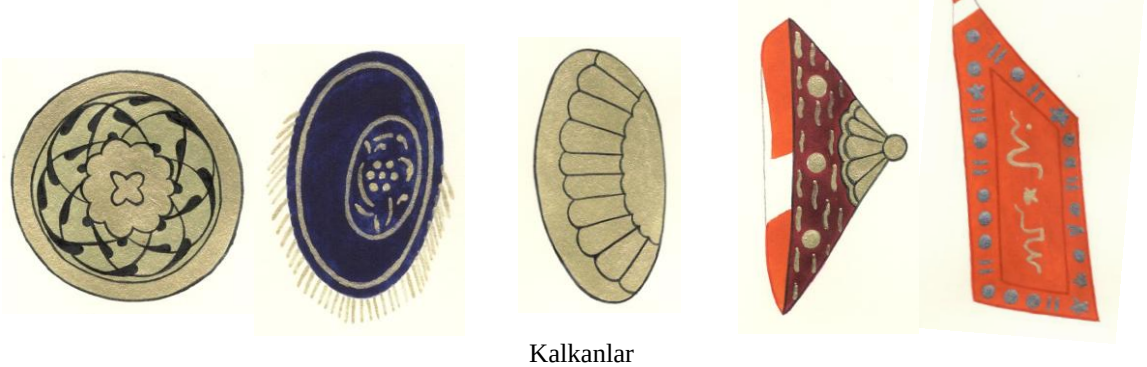
Gövde zırhı; atın göğsünden itibaren iki yanını ve arkasını dizkapak altlarına kadar örten zırh parçasıdır. Eyer ve üzengi bölgesi boş bırakılmıştır.

Sağrı zırhı; atın eyeri arka kısmında kalan bölgeyi, kuyruk bölgesinde bir kuyruk boşluğu kalacak şekilde örten zırh bölümüdür.[33]

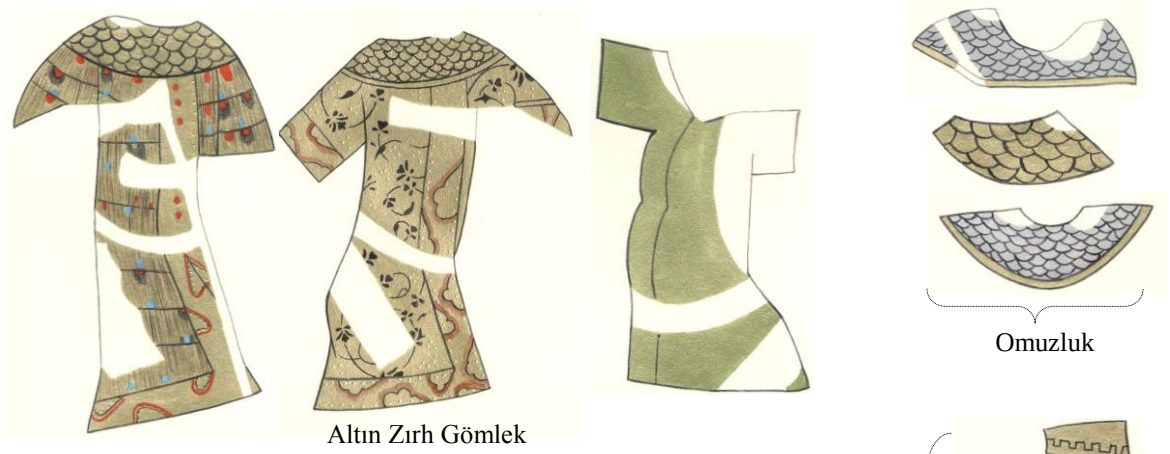
[33] T. Nejat Eralp, *a.g.e.*, s. 169.

Miğferler

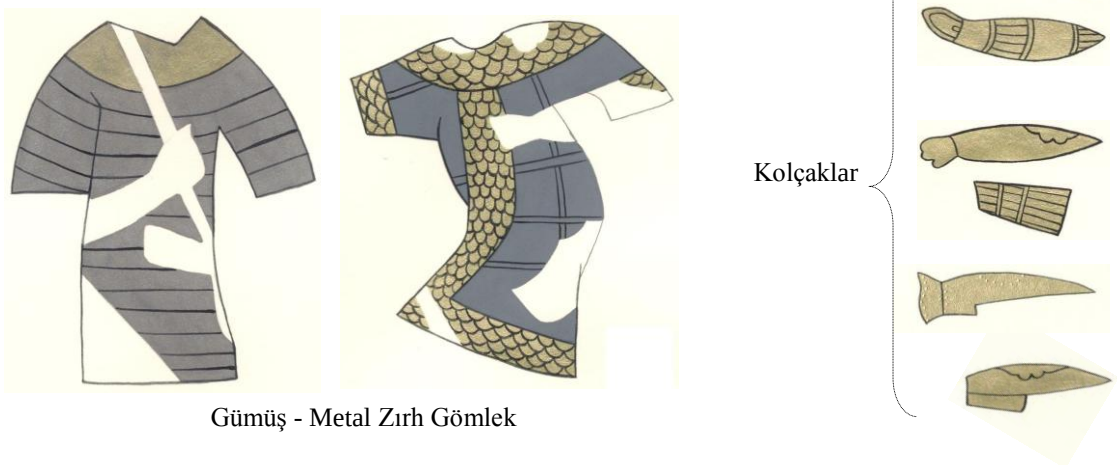

Kalkanlar

Omuzluk

Altın Zırh Gömlek

Kolçaklar

Gümüş - Metal Zırh Gömlek

Şekil 3 – Analizi Yapılan Minyatürlerde Bulunan Savunma Silahları

Şekil 4 – Analizi Yapılan Minyatürlerde bulunan Savunma Silahları
At Alınlık ve Zırhları

4. OSMANLI SÜVARİ BİRLİKLERİ TASVİRLERİNİN GÖRÜLDÜĞÜ YAZMALAR ve NAKKAŞLARI

4.1. 16. Yüzyıl Minyatürlerinde Süvari Birliği Tasvirleri ve Nakkaşları

Yavuz Sultan Selim ile Kanuni Sultan Süleyman devirlerinde Osmanlı minyatürü önemli aşamalardan geçerek özgün üslûbuna doğru yönelmiştir. Yavuz Sultan Selim'in Tebriz ve Mısır'a yapmış olduğu seferlerden İstanbul'a getirilen farklı gelenekleri temsil eden nakkaşların birlikte çalışmaları sonucu, 16. yüzyılın ortalarına kadar sürecek Şiraz ve Herat kökenli dekoratif üslubunun hissedildiği hem de Osmanlı karakterini yansıtan bir tarz doğmuştur.[34]

Selimnâme adlı tarihi konulu eser (TSMK, H.1597-98) bu üslûbu temsil eden minyatürlerle resimlendirilmiştir. Bu üslûbta yapılmış minyatürlerde iri sarıklı, başlar iri, zayıf yapılı figürler, çiçek kümeleri, yeşil yapraklar ve tepesi kıvrık ağaçlar bu yeni üslûbun en belirgin özelliğidir.[35]

16. yüzyıl ikinci yarısında oluşan klasik tasvir üslûbunun oluşumunu sağlayan Nakkaş Osman, kendi tarzını oluşturmuş ve sonraki dönemlere ait minyatür sanatını da etkilemiştir.

Nakkaş Osman'ın üslûbunun en belirgin yanını figürleri ortaya koymaktadır. Onun figürlerin suretlerinin resimlenişine büyük özen gösterdiği özellikle sultan ve vezir gibi önemli kişileri bir portre karakterinde yansıtmaya çalıştığı bu nedenle de kişisel özellikleri açık şekilde vurguladığı gözlenmektedir. Nakkaş Osman, figürlerin yüzlerini yuvarlak göz bebeklerini ise bir yöne doğru kayık, yüz hatlarını ve gözlerini açık renklerle belirtir. Tasvirlerinde zemin rengi pastel tonlarda, giysiler canlı renklerde, zeminin tepelerle ayrılışı, ufuk hattının yüksek tutulması üslûbunu belirleyen diğer özelliklerdir. Tören sahnelerinde devrin gücünü ve olayın resmiyetini yansıtan Osman, savaş sahnelerine geçildiğinde resim yüzeyini bölen tepeler arasında sukûnet içinde ilerleyen orduların yanısıra kıyasıya savaşan ordulara da yer vermiştir. Savaş sahnelerinde olayın geçtiği yerin topografik görüntüsünü verme çabaları da dikkat çekmektedir. Olayları genel hatlarıyla izleyiciye aktarırken elbiselerdeki, çadırlardaki ve sayebanlardaki kumaş desenleri, halı desenleri gibi süsleme elemanlarını en ince ayrıntısına kadar vererek eserin resimlendiği dönemde kullanılan motifleri sunduğu gözlenmektedir.[36]

---

[34] Banu Mahir, "Minyatür", *DİA*, C. 30, İstanbul 2005, s. 121.
[35] Banu Mahir, *Osmanlı Minyatür Sanatı*, Kabalcı Yay., İstanbul 2012, s. 51.
[36] Nigar Anafarta, *Hünernâme Minyatürleri ve Sanatçıları*, Doğan Kardeş Matbaacılık, İstanbul 1969, s. IX, X.

16. yüzyılda çok sayıda sefer yapılmasının etkisiyle savaş sahnelerini betimleyen minyatürlerin yer aldığı yazmaların en yoğun olduğu zaman dilimidir. Analizi yapılan figürlerin yer aldığı tasvirlerde süvariler gücü ve çevikliği yansıtır şekilde betimlenmiştir. Figürlerde ağırlıklı olarak kırmızı, mavi ve tonları ile altın renk kullanıldığı görülmektedir. Süvarilerin yüz mimiklerinde, aynı şekilde hücüm eden, koşan ve durağan konumdaki atlarında yüzlerinde farklı ifadeler yansıtılmaya çalışılmıştır. Figürlerin vücutlarının duruş ve hareketleriyle, kullandıkları çeşitli silahlarla, tarihsel bilgileri destekler şekilde tasvirlenen savaş sahnesinin gerçekçiliğini verir şekilde konumlandığı görülmektedir (Şekil 5, 6). 16. yüzyılda süvari birlikleri tasvirlerinin görüldüğü yazmalar;

Selimnâme; Şükrî-î Bitlisî'nin Yavuz Sultan Selim'in tahta çıkışıyla yazmaya başladığı eserinde, Sultan Selim'in dönemi süresince geçen olayları anlatmaktadır. Bu eserde kabul sahneleri, özellikle baba-oğul ve iki kardeşin mücadelesinin yer aldığı çeşitli savaşlar ve cenaze sahnelerinin bulunduğu 24 adet tasvir yer almaktadır.

Topkapı Sarayı Müze Kütüphanesi H.1597-98 envanterinde kayıtlı bulunan, 26 x 18 cm ebatlarında olan yazma mesnevi tarzında yazılmış ve 277 sayfadan oluşmaktadır. 16.yüzyıl Osmanlı Türkçesiyle yazılmış olmasına rağmen içeriğinde Eski Anadolu Türkçesi, Azeri Türkçesi, Rumeli ağızları ve Doğu Türkçesi (Çağatayca)'ne ait unsurlar vardır[37]. Cilt kapağı koyu kahve renginde şemse ve köşeliklerle süslenmiş olup, şemse içinde rumi desen bulunmaktadır.

Zeren Akalay, eserin I. Süleyman (Kanuni Sultan Süleyman) devrinde yazılmış, tarihi konuda minyatürlenmiş ilk çalışma olduğunu, Türkmen ve erken Safevî devri mimyatürlerinin üslûp özelliklerini taşıdığını ifade etmektedir[38].

Şükrî-î Bitlisî, Dulkadirli Beyi Şehsuvaroğlu Ali Bey'in hizmetine girmiş ve teşvikiyle Selimnâme'yi yazmaya başlamıştır. Dulkadirli Bey'liğinin Haliloğlu Koçi Bey'e verilmesiyle onun hizmetine girip Koçi Bey'in yapmış olduğu bazı tavsiye ve düzeltmelerden sonra İbrahim Paşa vasıtasıyla dönemin Padişahı Kanuni Sultan Süleymana bu eseri takdim etmiştir. Hattatı ve nakkaşı hakkında kesin bilgiye ulaşılamamıştır.

Kanuni'nin hükümdarlığının ilk yıllarını kapsayan bir İn'amât defterinde, şair Şükrî'ye yazdığı kitap karşılığında H.936 (M.1529-30) senesinde 15.000 akçe caize ödendiği belirtilmektedir. Bu rakam defterdeki en yüksek meblağlardan biridir. Hatta sultanın

[37] Mustafa Argunşah, "Bitlisli Şükri'nin Yavuz Sultan Selim Mersiyesi", *Erciyes Üni. SBE. Dergisi*, Sayı 5, 1994, s. 212.
[38] Zeren Akalay, "Tarihi Konularda Türk Minyatürleri", *Sanat Tarihi Yıllığı III*, Edebiyat Fak. Matbaası, İstanbul 1970, s. 151.

eseri bu meblağda caize verecek kadar beğenmesi, İbrahim Paşa'nın da hoşuna gitmiş ve o da şairi 15.000 akçe ile ödüllendirmiştir[39]. Bu ifadeyle eserin 1529-30 yılında tamamlanmış olduğu düşünülmektedir.

Futûhat-ı Cemile; Abu Turab al-Hasani al-Husayni mutehallis bi Hobi aş-Şirazi eliyle 964/1557-58 tarihinde istinsah edilen eser[40], Kanuni Sultan Süleyman zamanında Temaşvar, Peç ve Eğri kalelerinin 1531 yılında fethini anlatmaktadır.

Topkapı Sarayı Müze Kütüphanesi H.1592 envanterinde kayıtlı olan eser, Arifi Fethullah Çelebi tarafından yazılmıştır. Farsça, mesnevi tarzında yazılan eser, 33 x 22,4 cm ölçüsünde, 31 sayfa ve içinde 7 minyatür bulunmaktadır. Miklepli deri cildi vişne çürüğü rengindedir. Cildin ön ve arka yüzü altın yaldız kabartma şemse ile süslüdür.

Süleymannâme; Arifi mahlaslı Fethullah bin Kâtip Derviş Şirazi tarafından yazılan eser, Kanunî Sultan Süleymân'ın tahta çıktığı 1520 yılından 1558 senesine kadar olan olayları kronolojik olarak anlatmaktadır. Kanunî'nin tahta çıkışı, divan toplantısı, av partileri, elçi kabulleri, savaşları, oğullarının sünnet düğünü şenlikleri gibi konuların yer aldığı 69 minyatür betimlenmiştir.

Topkapı Sarayı Müze Kütüphanesi H.1517 envanterinde yer alan, 37 x 25,4 cm ölçüsünde Farsça olan yazma 617 sayfadır. 965/1558 tarihinde yazılması ve istinsahı tamamlanmış eserin hattatı Ali b. Amir Bayk Şirvani'dir.[41] Vişne çürüğü renkte cildi miklepli, köşebent, şemse ve bordürle süslüdür.

Süleymannâme minyatürleri klasik Osmanlı minyatürüne geçişin ilk örneği olması bakımından önem taşırken, saray atölyelerine çalıştırılmak üzere getirtilen yabancı usta ve çırakların bulunmasından dolayı minyatürlerde yer yer muhtelif yabancı etkiler görülmektedir.[42]

Nüzhetü'l-Esrâri'l Ahyâr Der-Ahbâr-ı Sefer-i Sigetvar; Sokullu Mehmed Paşa'nın sır kâtibi olarak görev yapan Feridun Ahmed[43] Bey'in onaltıncı yüzyılın ortalarına ait yazmış olduğu bu eser; Kanuni Sultan Süleyman'ın son seferi olan Sigetvar seferini,

---

[39] Yıldıray Özbek, "Şükrî-î Bitlisî Selimnâmesi Minyatürleri", *Erciyes Üni. SBE. Dergisi Sayı 17*, 2004/2, s. 151-193.

[40] Zeren Akalay, *Osmanlı Tarihi ile ilgili Minyatürlü Yazmalar (Şehnameler ve Gazanameler)*, İÜ, Basılmamış Dr. Tezi, 1972, s. 154.

[41] Zeren Akalay, *a.g.m.*, s. 151.

[42] Nurhan Atasoy, *"*1558 Tarihli Süleymannâme ve Macar Nakkaş Pervane*"*, *Sanat Taihi Yıllığı III*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1970, s. 167.

[43] Feridun Ahmed, *Nüzhet-i Esrarü'l Ahyâr Der-Ahbâr-ı Sefer-i Sigetvar*, Haz. H.Ahmet Arslantürk, Günhan Börekçi, Zeytinburnu Bel. Kül. Yay., İstanbul 2012, s. 31.

Sultan Süleymanın saltanat yıllarını, Osmanlı siyasi kültürünü ve sonrasındaki geçen olayları konu almaktadır.

Feridun Ahmed, 1553 yılı civarında Rumeli Beylerbeyi Sokullu Mehmed Paşa'nın hizmetine girmiş ve 1554'te Sultan I. Süleyman'ın Nahçıvan seferine[44] daha sonra da Sigetvar seferine iştirak etmiştir. Bu seferlerde bizzat kendisinin de bulunması bu eseri Osmanlı tarihi adına önemli kaynaklardan biri niteliğine getirmektedir.

Topkapı Sarayı Müze Kütüphanesi H.1339 envanterinde kayıtlı bulunan eser, 25x39 cm ölçüsünde, 305 sayfadan oluşur ve içerisinde 20 minyatür yer almaktadır. Eski Türkçe yazılan yazmanın ferah kaydında 1569 yılında tamamlandığı anlaşılmaktadır.[45] Miklepli, bordo rengli deri cildli olup, ön ve arka yüzünde zencirekli bordürler yer alır. Cildin orta kısmında etrafında küçük çiçek motiflerinin yer aldığı altın rengiyle yapılmış saz yaprağı bulunmaktadır. Eserin hattatı hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır.

Nüzhetü'l-Esrâri'l'in bugüne kadar, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul Millet Kütüphanesi, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi ve Konya'da İzzettin Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi'nde olmak üzere dört nüshası bulunmaktadır.

Tarihi Sultan Süleyman veya Zafernâme; Seyyid Lokman tarafından H.987/M.1579 tarihinde Farsça ve manzum yazılan eser, Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatının 1559-66 yılları arasındaki olayları; Sigetvar seferi, Baboçka Kalesi'nin fethi, Kanuni'nin cenazesinin İstanbul'a götürülüşü, II. Selim'in Kanuni'nin cenazesini Belgrad'ta karşılaması konularını anlatılmaktadır. 1a sayfasında eserin III. Murad'a takdim edildiğine dair yazı bulunmaktadır.[46]

DCBL, T.413 envanterinde kayıtlı olan yazma, 38,5 x 26 cm ölçüsünde, 121 sayfa ve içinde 32 minyatür bulunmaktadır. Hattatının Kasım el-Hüseynî el-Aridî el-Kazvini olduğu eser, vişneçürüğü renk deri ciltli ve bu cildin üzeri şemse ve köşelikler, bordür ve kartuşlarla süslüdür.

Şehnâme-i Selim Han; Sultan II. Selim'in Belgrad'ta tahta çıkışı ile başlayıp, zamanında gerçekleşen Akare savaşı, Tunus'un zaptı, Navarin Savaşı, Halkulvaâd kalesinin kuşatılması gibi savaş ve kuşatmaların yer aldığı, II. Selim'in cenazesinin saraydan çıkarılmasına kadar geçen konuları içeren, II. Selim'in 974/1566 – 982/1574 zamanının olaylarını Farsça manzum olarak anlatmaktadır.

[44] Feridun Ahmed, *a.g.e.*, s. 17.
[45] Feridun Ahmet, *a.g.e,*. s. 23
[46] Zeren Akalay, *a.g.t.*, s. 61.

Topkapı Sarayı Müze Kütüphanesi A.3595 envanterinde bulunan yazma, 34,5 x 24 cm ölçüsünde, 158 sayfa olup içinde 43 minyatür bulunmaktadır. Seyyid Lokman tarafından yazılan eser, İlyas Katip tarafından istinsah edilmiş ve sayfa 156b de yazma için düşürülen tarih 988/1581 olarak geçmektedir.[47]

Nakkaş Osman ve kayinbiraderi Ali tarafından resimlendirilmiş şehname türünde bir eserdir[48]. Cildin ön yüzü altın yaldız zencirek bordür ve yaprak motifleri ile süslenmiş koyu vişne rengi deri cildi miklepsizdir.

Şehinşahnâme I; III. Murad devrinin 1574'de cülus'u ile başlayan, Çıldır savaşı, Tiflis ve Ereş kalelerinin fethi, İran'la yapılan savaş konularını içeren ve 1581 senesine kadar geçen olayları anlatmaktadır. Seyyid Lokman tarafından yazılan eser, 989/1581 yılında Alâeddin Mansur Şirazi[49] tarafından Farsça ve manzum olarak kaleme alınmıştır.

İstanbul Üniversite Kütüphanesi F.1404 envanterinde yer alan yazma, 36 x 23,6 cm ölçüsünde, 153 sayfa olup içerisinde 58 minyatür bulunmaktadır. Bordo renk miklepsiz deri cild üzerinde kenarları rumi desen uygulanmış ortasındaki baklava formun içinde siyah renkle motif yer almaktadır. Cildin diğer yüzü Osmanlı klasik cild özelliklerini yansıtmamakta olup Safevi üslubuna yakın betimlemeler görülmüştür.

Minyatür ustası hakkında bir kayıt olmamakla beraber devrin en meşhur nakkaşı olan Osman'ın eserleri ile büyük benzerlik göze çarpar. En az ihtimal olarak Nakkaş Osman'ın atölyesinden çıkmış olduğu kabul edilebilir.[50]

Hünernâme I; Osmanlı devletinin kurucusu Sultan Osman Gazi'den, Yavuz Sultan Selim'e kadar olan Padişahların cülûsları, savaşları, avları gibi devirlerinin olaylarını anlatmaktadır.

Yazımına Arifi mahlasını kullanan Fetullah bin Katip eş-Şirazi başlamış, Eflatun bin Şeyh Mehmed Derviş eş-Şirvani devam etmiş, onunda ölümü üzerine şehnameci tayin olunan Seyyid Lokman eseri bitirmiştir.[51] Eserin yazılmasına III. Murad emri ile 1579-80 yılında başlanmış, 1584-85 yılında tamamlanmıştır.

---

[47] Zeren Akalay, *a.g.t.*, s. 64.

[48] Banu Mahir, "Osmanlı Minyatürlerinde Savaş Kuşatma ve Çıkarma", *Türk Dünyası Araştırmaları, Oktay Aslanapa Özel Sayısı*, İstanbul 2009, s. 205.

[49] Zeren Akalay, *a.g.t.*, s.74 ; Serpil Bağcı, Filiz Çağman, Günsel Renda, Zeren Tanındı, *Osmanlı Resim Sanatı*, Kültür Turizm Bakanlığı, Ankara 2012, 2. Baskı, s. 124.

[50] Nurhan Atasoy, "Türk Minyatüründe Tarihi Gerçeklik", *Sanat Tarihi Yıllığı*, Baha Matbaası, İstanbul 1965, s. 103.

[51] Ruhi Konak, "Hünernâme I. Cilt Minyatürlerinde Kompozisyon Düzeni", *Yüzüncüyıl Üni. SBE. Dergisi*, 2012, Sayı 23, Van, s. 2.

Topkapı Sarayı Müze Kütüphanesi H.1523 envanterinde bulunan eser, 49 x 32 cm ölçüsünde, 234 sayfa ve içersinde 45 minyatür bulunmaktadır. Hattatı, Bosnalı Sinan b. Mehmet olduğu eser, Eski Türkçe yazılmıştır. Siyah renk deri cildin ön, arka yüzü ve miklebinin üzeri, altın yaldız zemine kahverengi deriden kabartma kıvrım dallar, çin bulutları, şakayık ve nar çiçekleriyle süslenmiştir.[52]

Nusretnâme; Osmanlı Devletinin doğu seferlerini konu alarak, Lala Mustafa Paşa'nın Gürcistan, Çıldır savaşı, Tiflis, Azerbaycan, Şirvan fetihlerini ve dolaylarındaki savaşlar, kale onarımları, Serdar'ın huzuruna çıkış konularını anlatmaktadır.

Lala Mustafa Paşa'nın hizmetinde münşî[53] olarak görev yapan Mustafa Ali tarafından yazılan eser, 257 sayfa olup içinde 56 minyatür yer almaktadır.

Topkapı Sarayı Müze Kütüphanesi H.1365 envanterinde yer alan ve Eski Türkçe yazılan yazmanın hattatı III. Murad'ın katiplerinden Mustafa b. Abdülcelil olarak kaydedilmiş ve 992/1584 tarihinde istinsah edilmiştir.[54] Miklepli, kahve rengi deri cildi, şemse ve köşebentlerle süslüdür.

Nusretnâme'nin minyatürlü iki nüshasından biri incelemiş olduğumuz TSMK, H.1365 de yer alan diğer nüshası ise British Museum Add. 22,011 numarada bulunmaktadır.

Şecaatnâme; 16. yüzyıl gazavatname örneklerinden biri olan bu eser, Osmanlının şark seferlerini konu alarak, Özdemiroğlu Osman Paşa'nın doğu cephesindeki Çıldır, Tiflis, Safevilere, Ruslara ve Kırım Han'ı Mehmet Giray'a karşı mücadeleleri ve çekilen sıkıntıları anlatan eser, Asafî mahlaslı Dal Mehmed Çelebi tarafından yazılmıştır.

Sultan III. Murad döneminde yaşamış olan Âsafî, Özdemiroğlu Osman Paşa'nın hizmetinde olup tezkirecilik görevinde bulunmuş ve maiyetinde savaşlara katılmıştır. Âsafî'nin Çıldır muharebesine bizzat iştirak ettiğini *Şecâatnâme*'de geçen;

Cengi görmek ola mı girmek gibi
Hiç işitmek ola mı görmek gibi[55]

ifadeleriyle anlamaktayız. Savaşlara iştirak etmiş olması ve gözlemlerini kendi kaleminden yazması eserin birinci elden kaynak olma özelliğini göstermektedir. Beyitlerinde verdiği bilgiye göre eserin manzum metninin yazımı 994/1586 yılında

[52] Zeren Akalay, *a.g.t.*, s. 86.
[53] Münşî : sekreter.
[54] Zeren Akalay, *a.g.t.*, s. 160.
[55] Asâfi Dal Mehmed Çelebi, *Şecâatnâme*, vr. 15b.

tamamlanmış, mensur olarak yazılan dibace bölümü ile 1587 yılında son şeklini almıştır[56].

İstanbul Üniversite Kütüphanesi T.6043 envanterinde kayıtlı bulunan eserin hattatı Ali b. Yusuf'dur. 32,4 x 20 cm ölçüsünde, manzum mesnevi tarzında Eski Türkçe olarak kaleme alınan yazma, 289 sayfa ve içerisinde 77 minyatür bulunmaktadır. Kızıl kahve deri cildli olup üzerinde hatai, bulut gibi negatif desenler yer almaktadır.

Şecâatnâme'nin bilinen iki nüshasından biri incelemiş olduğumuz İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan T. 6043 numaralı eser, diğeri ise Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan 1301 numarada yer alan ve minyatürsüz olarak yazılmış nüshadır.

Hünernâme II; Kanuni Sultan Süleyman cülusu ile başlayan, Kanuni'nin oğullarının sünnet düğünü, Estonibelgrad ve Van kaleleri fethi, Mohaç savaşı, Sigetvar seferi ve av sahnelerini içeren devrinin olaylarını anlatmaktadır.

Seyyid Lokman'ın başkanlığını yürüttüğü bir ekip tarafından 1589'da tamamlanarak, III. Murad'a sunulan[57] eser Eski Türkçe yazılmıştır. Topkapı Sarayı Müze Kütüphanesi H.1524 envanterinde yer alan yazma, 43 x 30 cm ölçüsünde, 302 sayfa olup içinde 65 minyatür bulunmaktadır. Cildi bordo renktedir. Cildin üzerinde altın ile şerit şeklinde yazı bulunmaktadır.

Hünername I ve *II*'nin minyatürleri Nakkaş Osman'dan başka Ali, Mehmed Bey, Velican, Molla Tiflisi ve Mehmed Bursavi[58] nakkaşlar grubu tarafından tasvirlenmiştir.

Şehinşahnâme II; Seyyid Lokman tarafından Farsça ve manzum olarak yazılan eser, III. Murad zamanının 1582-1588 yılları arasında geçen olaylarını anlatan eser, 1592 yılında bitmiş, 1597 yılında III. Mehmed'e takdim edilmiştir.

Topkapı Sarayı Müze Kütüphanesi B.200 envanterinde kayıtlı olan yazma, 36 x 23,8 cm ölçüsünde, 160 sayfa ve içinde 95 minyatür yer almaktadır. Yazmanın deri cildi koyu bordo rengindedir. Cilt kapağı, altın yaldız kıvrım dallar, stilize çiçekler, köşebent ve kartuşlarla süslüdür.

[56] Süleyman Eroğlu, *Asafi'nin Şecaatnâmesi*, Uludağ Üni., Basılmamış Dr. Tezi, 2007, s. 27.
[57] Ruhi Konak, "Hünernâme II. Cilt Minyatürlerinde Kompozisyon Düzeni", *AÜ, SBE. Dergisi*, 2014, sa. 2, s. 94.
[58] Nigar Anafarta, *Hünername Minyatürleri ve Sanatçıları*, Doğan Kardeş Matbaacılık, İstanbul, 1969, s. VIII.

Tarih-i Feth-i Yemen; Mustafa Rumuzî tarafından kaleme alınan, II. Selim'in saltanatı sırasında Sinan Paşa'nın 1570 yılında Yemen'i, 1574 yılında Tunus'u fethini anlatan yazma, III. Mehmed'e takdim edilmiştir.

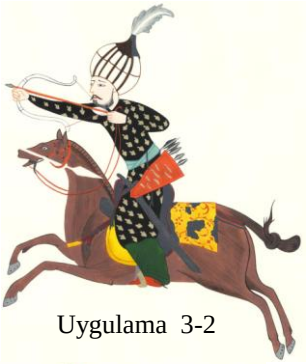
974/1567'de Yemen'de Osmanlı idaresine karşı isyanı bastırmak üzere orduya Serdar tayin edilen Mısır Beylerbeyi Sinan Paşa'nın, orada geçirdiği zaman zarfında yaptığı fetihleri ve cereyan eden hadiseleri yakînen gören Rumuzî, Yemen Defterdarlığı sırasında Serdar'ın emri ile bu yazmayı kaleme almıştır.[59]

İstanbul Üniversite Kütüphanesi T. 6045 envanterinde yer alan yazma, 29,4 x 17,2 cm ölçüsünde, 669 sayfa ve içinde 104 minyatür bulunmaktadır. Cildi kahve rengi ağırlıkta vişne çürüğüne benzer renktedir. Cildin ön ve arka yüzü, miklebi, altın yaldız halkar süslüdür. Eski Türkçe yazılan eserin hattatı Ahmet (Lika)'dır.

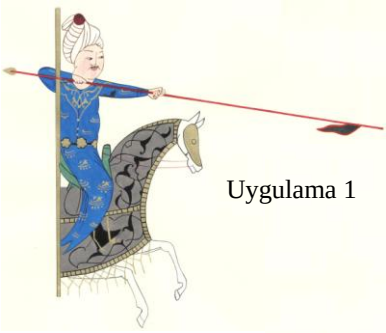
Talikīzāde Şehnâmesi; 1593 deki olaylarla başlayan, Cağaloğlu Yusuf Sinan Paşa'nın (Kaptan-ı Derya) 1003/1595 de azlinin, III. Murad'ın ölümünü ve yeni sultanın cülusunu içeren konuları anlatan eser III. Mehmed'e takdim edilmiştir.

Türk İslam Eserleri Müzesi No.1965 envanterinde yer alan ve Taliki-zade Mehmed Suphi Çelebi b. Mehmed el-Fenari tarafından Eski Türkçe yazılan yazma, 40 x 25 cm ölçüsünde, 120 sayfa olup içersinde 4 minyatür yer almaktadır. Eserin deri cildi, bordo renkli, miklepsizdir. Şemse ve köşelikli olan kapağının zemin üzerinde kalan boşlukları halkarla süslüdür.

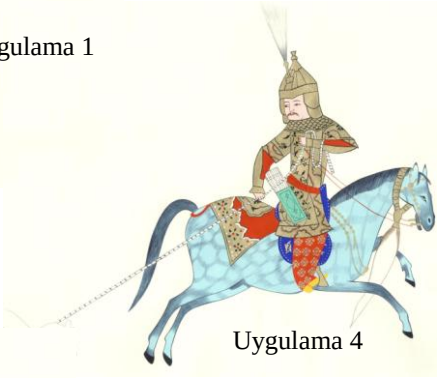
[59] Hulusi Yavuz, "İslam Sanatları Bakımından Rumuzî'nin Fütûh-ı Yemen'i", *M.Üni. İF. Dergisi,* İstanbul 1986, sa. 4, s. 56-57.

Uygulama 3-2

Uygulama 1

Uygulama 4

Uygulama 3-4

Uygulama 3-3

Uygulama 3-1

Uygulama 2

Uygulama 5

Uygulama 12

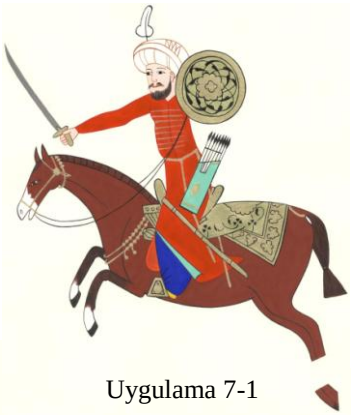

Uygulama 6

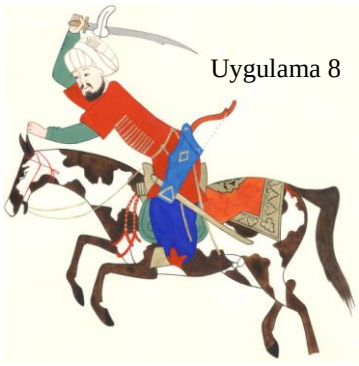
Şekil 5 – 16. yüzyıl Minyatürlerinden Analizi yapılan Süvari Tasvirleri

Uygulama 11-1

Uygulama 7-1

Uygulama 8

Uygulama 11-2

Uygulama 7-2

Uygulama 10

Uygulama 7-3

Uygulama 9-2

Uygulama 9-1

Uygulama 9-3

Şekil 6 – 16. yüzyıl Minyatürlerinden Analizi yapılan Süvari Tasvirleri

4.2. 16. Yüzyıl Sonu – 17. Yüzyıl Başı Minyatürlerinde Süvari Birliği Tasvirleri ve Nakkaşları

Klasik üslûbun kurucusu Nakkaş Osman'ın yerini, 16. yüzyılın sonlarından itibaren (1590) Nakkaş Hasan'ın üslûbu almıştır. Nakkaş Hasan Sultan III. Mehmed ve I. Ahmed dönemlerinde eserler vermiş, nakkaşlığın yanı sıra birçok devlet görevinde bulunmuş bir sanatçıdır. Osmanlı sarayında Enderun'dan yetişmiş; 1595'te nahtar oğlanı, 1597'de dülbent gulamı, 1603'te kapıcıbaşı ve Yeniçeri Ağası, 1604-05'te Rumeli Beylerbeyi, 1605-07'de Sadaret Kaymakamı, 1606-07'de tekrar Vezir olmuştur.[60]

Nakkaş Hasan'ın üslûp özellikleri, minyatürleri kompozisyonun tüm sayfa düzeyine yayılır, sahnelerde ufuk çizgisi iyice yükselmiştir veya hiç belirtilmemiştir. Figürler kalabalıkda olsa hiçbir sıkışıklığa mahal vermez. Her motif ayrıntılarıyla rahatlıkla görülebilmektedir. Figür tipleri şişman, kalın ve kısa boyunlu, dolgun yüzlü, kalın siyah kaşlı, düz hatla sona eren sakallar karakteristiktir. Kalabalık sahnelerde figürler, önemli olayı belirtecek şekilde daire veya yarım daire biçiminde sıralanırlar. Kültürel kimlik farklılıkları giyimlerle ve önemli kişilerin yüz ifadeleriyle belirtilir. Doğa tasvirleri zengin olmayıp doğayı koyu renklerle konturlanmış, birbirini kesen geniş dilimli sivri tepeler, bunlar üzerinde aynı hat üzerinde sıralanmış ağaç veya mimari cephelerin gerisinde bir dizi selvi, nadiren zemini kaplıyan koyu yeşil küme yapraklardan oluşur. Geriye doğru daralan çizgilerin oluşturduğu iç mekanlar son derece nakışçı bir görünüme sahiptir ve bu mekanlara kuşbakışı denecek kadar oldukça yüksek bir görüş noktasından bakılır. Nakkaş Hasan canlı ve parlak renkler kullanır. Özellikle tek rengin hakim olduğu pastel renkli zeminlerde göz alıcı renkte giysileriyle figürler oldukça etkileyici bir görünüm yaratırlar. Bordo, kırmızı, parlak sarı, özellikle turuncu, firuze mavi, iç mekan zeminlerine sürülen kızıl kahve ressamın en çok kullandığı renklerdir.[61]

II. Osman'ın saltanat yıllarının (1618-1622) nakkaşı Nakşî'yle birlikte Osmanlı minyatür sanatının klasik üslûbundan kopmaya başladığı görülmektedir. Nakşî'nin üslûbu; kompozisyon düzenlemelerinde geleneksel kalıpları kullanmışsa da figürleri deforme ederek sahnelere mizah katmış, figürlerin başlarının ve sarıklarının vücutlarına oranla çok iri tutulduğu, yandan ve arkadan tasvir edilenlerde vücutların çarpıklaştığı, kapı, pencere ve kemer açıklıklarıyla kompozisyonlarına derinlik katmaya çalışması; üç boyutlu beyaza boyanmış kale ve kent betimlemeleri onu XVI. yüzyıl nakkaşlarından farklı kılmıştır.[62]

---

[60] Banu Mahir, *a.g.e.*, s. 179; Zeren Tanındı, "Nakkaş Hasan Paşa", *DİA*, C. 32, İstanbul 2006, s. 329.
[61] Zeren Tanındı, "Nakkaş Hasan Paşa", *Sanat Dergisi*, Sayı 6, Kültür Bakanlığı, İstanbul 1977, s. 125.
[62] Banu Mahir, *a.g.e., s. 78,* 181.

Onaltıncı yüzyıla oranla daha az mücadele sahnesinin olduğu bu yüzyılda, analizi yapılan süvarilerin yüz mimiklerinde sade bir form ve vücutları durağan ya da daha az hareketli konumda betimlendiği görülmekte, Osmanlı ordusunun savaş düzenini daha net bir biçimde yansıtıldığı, birliklerin belirgin olarak ayrıldığı sahnelerin yer aldığı tasvirler bulunmaktadır (Şekil 7). 16. yüzyıl sonu 17. yüzyıl başı süvari birlikleri tasvirlerinin görüldüğü yazmalar;

Şehnâme-i Sultan Mehmed III veya Eğri Fetihnâmesi; Talikizâde Mehmet Suphi Çelebi tarafından kaleme alınan ve Eski Türkçe yazılan yazma, III. Mehmed'in 1596-97 yıllarında Macaristana yaptığı seferleri, Eğri fethini ve Haçova meydan savaşını anlatmaktadır. Yazar 74a da eseri resimleyen nakkaşın Hasan olduğunu söylemektedir.[63]

Topkapı Sarayı Müze Kütüphanesi H.1609 envanterinde bulunan yazma, 43 x 27 cm ölçüsünde, içinde 4 minyatürün yer aldığı 74 sayfadan oluşmaktadır. Deri cildi miklepli ve bordo renktir. Cildin üzeri hatai motiflerinden halkar tekniğiyle süslüdür.

Mir Ali Paşa Vekayi-i; Gazavatnâme tarzında hazırlanmış, Serdar'ın sefer emrini Padişah'tan alışı ve ordunun İstanbul'dan ayrılışı. Malkoç Ali Paşa'nın III. Mehmed'in huzuruna çıkışı ve Padişah'ın emirlerinin okunmasıyla Serdar'ın Topkapı Sarayın'dan yola çıkışı ve saray erkanı tarafından uğurlanışı, Paşa'nın yaptığı deniz yolculuğu ve İskenderiye'de ordunun konakladığı yerde kurulan otağı, bir namazgahda dua edişi ve bir gece yolculuğunu konu alan minyatürler yer almaktadır.

1601 senesinde Mısır Valiliğine gönderilen Ali Paşa'nın bu göreve tayinini ve Mısır'da geçen olayları anlatmaktadır. Yazmanın 1-61. sayfalar arasını Kelâmî, 61-148 sayfaları ise Muhyî tarafından yazılmıştır.[64]

Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi No.612 envanterinde kayıtlı olan yazma, içinde 8 minyatürün yer aldığı, 148 sayfadan oluşmaktadır. 34 x 21 cm ebatlarında olan ve Eski Türkçe yazılan eserin, siyah zemin üzerinde geyik, leylek, kuş gibi pek çok hayvanın yer aldığı cildi deridendir.

Divan-ı Nadirî; Osmanlıların kazandıkları zaferlerin yanı sıra Osmanlı Sultanlarından III. Murad, III. Mehmed, I. Ahmed, Yemen fatihi Sinan Paşa, Şeyhülislam Mustafa Efendi, Gazanfer Ağa ve Mirahur Ağa ile ilgili olan minyatürler yer almaktadır.

[63] Zeren Akalay, *a.g.t.*, s. 137.
[64] Selçuk Seçkin, "17. yüzyılın Önemli Minyatürlü Yazması Vekayi-i Ali Paşa", *OTAM*, sa. 21, 2007, s. 95

Topkapı Sarayı Müze Kütüphanesi H.889 envanterinde yer alan ve Eski Türkçe olarak yazılan eser Nâdiri mahlaslı Mehmed b. Abdülgani b. Emirşah[65] tarafından kaleme alınmış ve içinde 9 minyatürün yer aldığı 46 sayfadan oluşmaktadır.

Miklepli, koyu kahve cildi üzerinde orta göbek kısmında altınla yapılmış şemse motifi, kenarlarında köşebentler bulunmaktadır. Yazma 26 x 15,5 cm ebatlarındadır.

Şehnâme-i Nadirî; II. Osman'ın 1621-22 yıllarında Hotin seferine gidişi, Kaptan Ali Paşa'nın onbeş kalyon ile Frengleri mağlup etmesi, Kaptan Halil Paşa'nın Polye muharebesi konularını içeren seferlerin anlatıldığı eserdir.

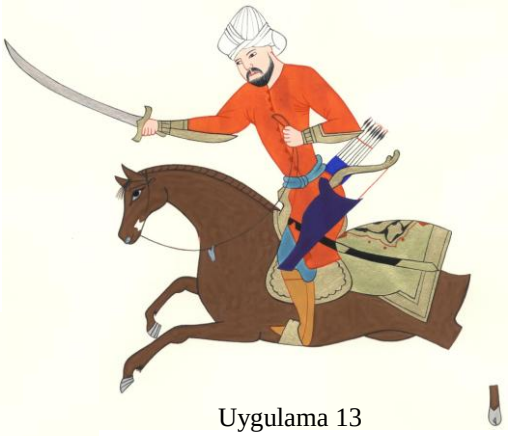
Topkapı Sarayı Müze Kütüphanesi H.1124 envanterinde kayıtlı, 41x 27 cm ebatlarında, 77 sayfa ve içinde 20 minyatür bulunmaktadır. Nadiri mahlaslı, Mehmed b. Abdülgani b. Emirşah tarafından Eski Türkçe mesnevi tarzında yazılan eserin, koyu bordo renk deri cildi mikleplidir. Cildi, altın yaldız köşebentlerle süslüdür. Dış bordürü zencirekli, ortada geniş bordürü ise kartuşludur.

Farklı üslupta çalışan nakkaşların bulunduğu bu yazmada, üslup özelliklerinden dolayı, minyatürlerini yapan nakkaşlar arasında Nakşi'nin de olduğu[66] anlaşılmaktadır.

[65] Serpil Bağcı, Filiz Çağman, Günsel Renda, Zeren Tanındı., *a.g.e.,* s. 211.
[66] Banu Mahir, *a.g.e.*, s. 77; Serpil Bağcı, Filiz Çağman, Günsel Renda, Zeren Tanındı., *a.g.e.,* s. 216.

Uygulama 14-1

Uygulama 13

Uygulama 14-2

Uygulama 14-3

Uygulama 14-a

Şekil 7 – 16. yüzyıl sonu 17. yüzyıl başı Minyatürlerinden Analizi yapılan Süvari Tasvirleri

4.3. 18. Yüzyıl Minyatürlerinde Süvari Birliği Tasvirleri ve Nakkaşları

18. yüzyıl başı, Osmanlı İmparatorluğu için Batı dünyasına açılan, gelenekselle yeniliğin arasında bir yenileşme çabalarının başladığı "Lale Devri" olarak adlandırılan bir dönemdir. I. Ahmed döneminde tek yaprak resim ve minyatürlerin belirli bir düzene göre içine yerleştirildiği, el yazması formatındaki murakka (albüm) yapımı, 18. yüzyılda da bu dönemin ünlü nakkaşı Levnî mahlaslı Abdülcelil Çelebi ile yeni bir soluk getirilerek devam etmiştir.

Nakkaşlığın yanı sıra şairde olan Levnî, gelenekselle yeniliği harmanlayarak batıyı da taklit etmeden kendi üslubunu oluşturarak minyatür sanatına farklılık getirmiştir. Şairlerin imza olarak kendi adlarını kullanmadıklarından Abdülcelil Çelebi, hem renkli hem de çeşitli anlamında kullanılan "LEVNÎ" sözcüğünü mahlas olarak kullanmıştır.[67]

Doğa ayrıntılarına ve figürlere boyut kazandırması, figürlerin kişilik ve kültürel yapısını ayrıntılı olarak işlemesi, boyamada tonlamalara yer vermesi üslubunu belirleyen ögelerdir. Tasvirlerinde; pembe, turuncu, yeşil, kenar çizgili tepeler bulunurken, gökyüzü doğal maviliktedir. Figürlerde kırmızı, mavi, lacivert, pembe, mor, sarı, açık pembe, açık mavi ve açık sarı renkleri kullanmıştır.

Figürleri ön plana çıkararak arkada yer alan mekanı daha sade kurgulayarak derinlik vererek, 18.yüzyıl Osmanlı minyatürüne yenilikler getiren nakkaş; mekan, zaman gibi kavramları izleyicinin hayal gücüne bırakarak onları da olaya dahil etmektedir.

18. yüzyıl sonlarında resimlenen yazmaların hemen hepsinde tekniklerin giderek suluboya dönüştüğü, hemen hiç yaldız kullanılmadığı, boya tabakasının iyice inceldiği, ışık-gölge gibi batı resmine özgü tekniklerin benimsendiği görülür.[68] XVIII. yüzyıl sonlarında Osmanlı sarayı ve çevresinde Batılı resim geleneğine duyulan ilginin artması sonucu Osmanlı minyatür sanatı önemini yitirmektedir.

Savaş sahnelerinin görülmediği bu dönemde portre niteliğinde çalışmayla minyatür geleneğinin son temsilcisi olan Levni'nin betimlediği mızraklı süvari 18. yüzyıl süvari tasviri olarak yer almaktadır (Şekil 8).

Albüm; İçinde farklı ülkelerden tiplerin, günlük yaşam tasvirleriyle saray ve halktan kişilerin portre tarzında kişiliklerini ve görevlerini yansıtan tek yaprak şeklinde betimlenerek oluşturulmuş eserdir. Topkapı Sarayı Müze Kütüphanesi Hazine 2143 envanterinde kayıtlı bulunan eserin içinde 48 minyatür yer almaktadır.

---

[67] Gül İrepoğlu, *Levnî*, Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul 1999, s. 38.
[68] Serpil Bağcı, Filiz Çağman, Günsel Renda, Zeren Tanındı., *a.g.e.*, s. 275.

Uygulama 15

Şekil 8 – 18. yüzyıl Minyatürlerinden Analizi yapılan Süvari Tasviri

5. SÜVARİ BİRLİKLERİ TASVİRLERİNİN TEKNİK ANALİZİ

5.1. Şehzade Ahmed ile Sultan Selim'in Savaşı

Yazma Adı : *Selimnâme*
Bulunduğu Yer : TSMK, H.1597-98
Yaprak : y.83b
Minyatürün Ölçüsü : 26 x 18[69] cm
Resim No : 1
Çizim No : 1
Uygulama No : 1
Kullanılan Teknik : Sıvama, Sulandırma, Tarama

Konu; Yavuz Sultan Selim'in kardeşi Şehzade Ahmed ile aralarında olan taht mücadelesi nedeniyle gerçekleşen savaş tasvirlenmiştir.

Minyatür çerçeve içine alınmış olmakla beraber askerlerin taşımış oldukları bayrak ve mızraklarda çerçeve dışına taşmalar görülmektedir. Dış çerçevenin alt ve üst kısmında yine ayrı bir çerçeve içinde birer mısra yer almaktadır. Mor renge yakın mavi tonun ağırlıkta olduğu ve sulama tekniği uygulanarak boyanan tepenin yamacında karşılıklı olarak yerleşen iki ordudan, Yavuz Sultan Selim'in ordusu sağ tarafata, Şehzade Ahmed'in ordusu ise sol tarafta yer almaktadır. Yavuz Sultan Selim'in Mengli Giray Han'la görüşmesinden sonra Kırım Tatarlarından aldığı destek[70]'ten dolayı Selim'in ordusunun içinde beyaz kalpaklı Kırım askerleri yer almaktadır. Her iki tarafın askerleri karşılıklı iki grup olarak konuçlanmışlar ve birbirleriyle mücadeleleri görülmektedir. Askerlerin birbirlerine ok, kılıç ve mızrakla hücum etmesi ve 3 yeniçeri askerinin tüfekli olarak Selim'in ordusunda mücadelesi görülmektedir. Askerlerin elbiselerinin üzerindeki desenlerden ziyade at örtülerinin üzerinde bulunan desenler birbirleriyle benzerlik göstermekle beraber daha fazla detaya yer verilmiştir (Resim 1).

Analizi gerçekleştirilen figür; Osmanlı Devleti'nde şehzadelerin Sancak Beyi olarak hizmet etmelerinden, Şehzade Ahmed'in yanında yer alan ön taraftaki süvarinin, maiyetinde bulunan Tımarlı Sipahi olarak değerlendirilmiştir (Çizim1, Uygulama 1).

Sayfanın sol tarafında ön kısımda yer alan tımarlı sipahinin atı yarım olarak yer alırken asker bedeni çerçeve dışına taşılarak tamamlanmıştır. Sureti yuvarlak, açık ten rengindedir. Yanaklarında ve çene hizasında koyu pembe ile tarama yer alır, çehresi

[69] Fehmi Karatay, TSMK. Türkçe Yazmalar Kataloğu C. 1.
[70] Yıldıray Özbek, "Şükrî-î Bitlisî Selimnâmesi Minyatürleri", *Erciyes Üni. SBE. Dergisi*, Sayı 17, 2004 / 2, s. 157.

açık sakalsız, yay kaşları, çekik gözleri ve bıyığı koyu kahve tonunda olup dudak hizasındaki bıyık kısmına tarama çalışılmıştır. Yüz ve ellerin tahriri koyu ten rengiyle çekilmiştir (a).

Askerin, üst bedeni ön cepheden görülürken, alt kısmı yandan betimlenmiştir. Kıyafeti, mavi renkli, yuvarlak yakalı, uzun kollu, ayak topuklarına kadar uzanan entarinin üzerinde altın rengiyle lale formunda küçük bir motif, motifin hemen altına iki çizgi şeklinde desenle süslenmiştir. Yaka kısmı altın rengiyle rumi desenle bezenmiş ve önünde altın renginde 5 düğme bulunmaktadır. Uzatmış olduğu kolunda entarisi üzerinde küçük bir parça farklı bir renk görülmektedir. Kıvrık olan kolu ise çerçeve dışına taşırılmıştır. Kıyafetinin tahrir ve kat izleri koyu mavi tonla çekilmiştir (b).

Başına örf kavuk tarzında, sulandırma tekniğiyle boyanan koyu lila renkli bir külah etrafına düz bir şekilde katlanarak birkaç kez dolanan beyaz bir sarık sarılmış ve uç kısmı sağ tarafa gelecek şekilde serbest bırakılmış, yuvarlakça bir başlık bulunmaktadır. Sarığa kahve tonla tahrir uygulanmıştır (c). Altın renginde çiçek motifli toka şeklinde olan kemerin birbirleriyle bağlantısını oluşturan kısım siyah renkle gösterilmiştir (d). Ayağına sivri uçlu, ökçesiz siyah çizme giydiği görülmektedir (e).

Karşı gruptaki askerlere karşı hücüm konumunda resimlenmiş mızrağın, kırmızı tonda gövdesi olup, bir ucu çerçeve dışına taşmış ve ucunda altın renk, damla formuna yakın temreni bulunan ve diğer ucu ise karşı grupta bulunan Kırım askerinin vücuduna girdiği düşünülmektedir. Mızrağın ucunda, kenarları kırmızı şerit şeklinde, iç kısmı koyu yeşil ve uç kısmı sivri gelen, küçük bir bayrak[71] bulunmaktadır (f).

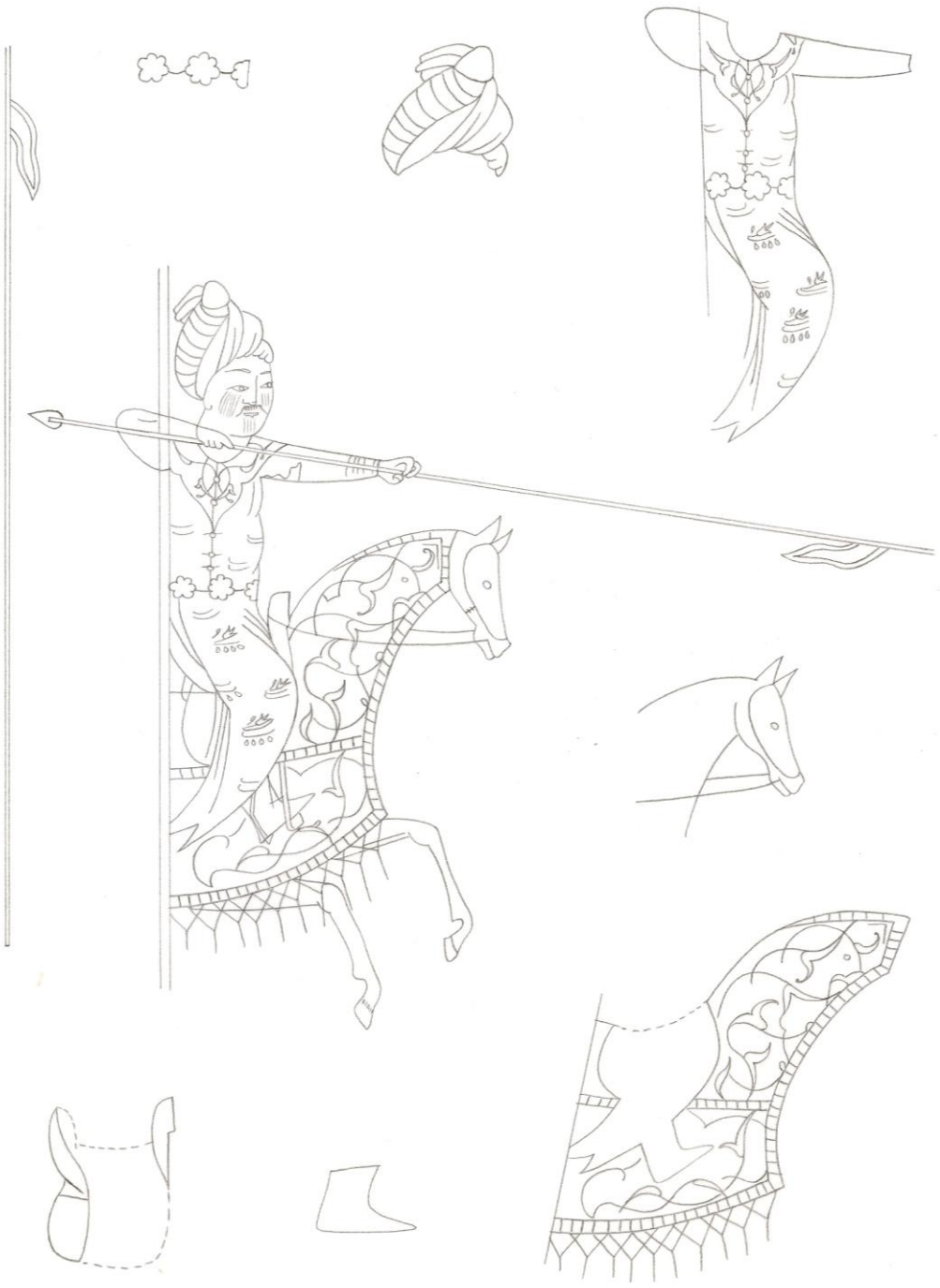
Süvarinin atı beyaz renkte olup kenarlarına siyahla tahrir çekilmiştir. Atın alın zırhı; altın renginde, göz oyukları olan, üzerinde süs veya yazı yer almayan sade görünümlü ana gövdeden oluşmuştur. Alınlığın çevresi siyah renkle tahriri çekilmiş ve yine bağlantı tokalarıda siyah renkle yapılmıştır. Kayışı açık lila tonunda ve eyere bağlanmıştır (g).

Atın üzerinde, zırh şeklinde daha çok örtüyü anımsatan koruyucu bulunmaktadır. Sıvama tekniğiyle boyalı, içersinde parlaklığın yer alması nedeniyle örtünün gümüş renkte olduğunu, zamanla kararma yaparak koyu gri ton havası veren örtü üzerinde siyah renkle rumi desen bulunur. Kenar kısımlar altınla şerit şeklinde çerçevelenerek üzerine siyah ile çizgiler atılmıştır. Örtünün uç kısmında altın renkli saçaklar yer almaktadır. Bu örtü atın boyun alanını, yanlarını ve dizkapaklarının üst kısmına kadar olan bölümü örtmektedir (h). Eyerin oturma kısmı küf yeşili renkteyken, eyerin altta devam eden kısmının kararmaya başladığı gözlenmiştir (i).

[71] Mahmud Şevket Paşa, "...muharebede düşman süvarisinin atlarını ürkütmek üzere ...", *a.g.e.*, s. 40.

Resim 1, Şehzade Ahmed ile Sultan Selim'in Savaşı,
TSMK, H.1597, *Selimnâme* y.83b

Çizim1, *Selimnâme* y.83b – Tımarlı Sipahi

Uygulama 1, *Selimnâme* y.83b – Tımarlı Sipahi

5.2. Mohaç Savaşı Öncesi Osmanlı ve Macar Askerlerinin Savaşı

Yazma Adı : *Süleymannâme*
Bulunduğu Yer : TSMK, H.1517
Yaprak : y.212a
Minyatürün Ölçüsü : 23,5 x 16 cm
Resim No : 2
Çizim No : 2
Uygulama No : 2
Kullanılan Teknik : Sıvama, Tarama, İğne Perdah

Konu; Mohaç Savaşı öncesi Çarhacılardan, Osmanlı Ordusu Rumeli Eyaletinden Deli Sinan ile Macar ordusunda bulunan Eugene arasında, sahnenin ön kısmında gerçekleşen birebir mücadele yansıtılmaktadır.

Karşılaşma, sahneyi dolduran sivri tepe önünde gerçekleşmektedir. İki süvarinin kılıçla yaptığı çarpışmanın yansıtıldığı, bu mücadeleye adeta atları da iştirak ediyor görünümünde tasvir edilmiştir. Sahnenin alt tarafında orta bölümde yer alan etrafında otların ve çiçeklerin bulunduğu küçük bir göl bulunmaktadır. Yeşil renk otların içerisinde daha öncesinde mücadele sonucu hayatını kaybettiğini düşündüğüm cansız yatan iki Macar askeri görülmektedir. Sahnenin orta kısmında doruğa doğru kahverengi gövdeli, yeşil yapraklı büyük bir ağaç; bu ağacın sağ ve solunda küçük ağaçların bulunduğu, etrafında yeşilliklerin yer aldığı küçük bir göl bulunmaktadır. Tepenin arkasında sol tarafta bekleyen Osmanlı ordusuna mensup birlik, sol tarafta ise Macar ordusuna mensup birlikler görülmektedir. Mekanın açık renk tasvir edilmesine karşın gökyüzünün lacivert renkte boyalı olması olayın gece gerçekleştiğini bize düşündürmektedir.

Gölün hemen önünde Osmanlı Delili Sinan ile Macar subayı Eugene'nin çarpışmaları tasvir edilmiştir. Sahnenin sol tarafında Osmanlı Delili Sinan mavi renk at üzerinde, başında kahverengi, üzerinde kartal tüyü kanadı, kanadın ortasında iri bir sorguçla süslü serpuş, uzun leopar desenli entari, kırmızı renk dar paçalı şalvar, ayağında sarı ökçeli, mahmuzlu çizme, sol elinde kılıç ile tasvir edilmiştir. Arkasında sıraya üç adet süvari yer almaktadır. Sahnenin sağ tarafında yer alan Eugene ise ağır, hareketini kısıtlayıcı bütün vücudunu tamamen saran zırh, başında miğfer, miğferinin tepesinde iri sorguç bulunmakta, bir elinde kalkan tutarken diğer eliyle kılıç tutmaktadır. Minyatürün üst ve alt kısmında küçük çerçeveler içinde mısra yer almaktadır (Resim 2).

Analizi gerçekleştirilen figür; Rumeli Eyaletine mahsus, Çarhacı grup olarak görevli askerlerden sol tarafta önde yer alan süvarinin, "*mavi ayakkabı ulemaya mahsus idi*[72]" ifadesinden ulema sınıfı içinde değerlendirilmiştir (Çizim 2, Uygulama 2).

Sipahinin atının, yürüyüş pozisyonundaki tasviri, sipahinin ileri bakar duruşu ve mızrağını iki eliyle tutması adeta cenge katılmanın sabırsızlığında olduğunu göstermektedir. Sureti, yuvarlak, açık ten rengi, kaşı, çekik gözleri ve kırmızı küçük dudaklarının altına doğru inen bıyıkları kahve tonunda olup bıyıklara tarama uygulanmıştır (a).

Mavi renk olan iç kıyafeti üzerine, altın rengi, yuvarlak yakalı, kısa kollu ve dizine kadar uzanan önü açık hırka şeklinde, önünde beş adet düğme olduğunu düşünülen bir çeşit aparat yer alan bir zırh giymiştir. Zırhın yaka kısmında omuzluk şeklinde, bedenden ayrıymış gibi duran yarım halkalar yapılmış, zırhın üzerinde yer yer, değerli taşlar olduğu düşünülen mavi, kırmızı küçük renkler uygulanmış ve genelinde ise tarama görülmektedir (b). Bel kısmında zırhın üzerinden bağlanmış kırmızı renkte bir kuşak yer almaktadır (c).

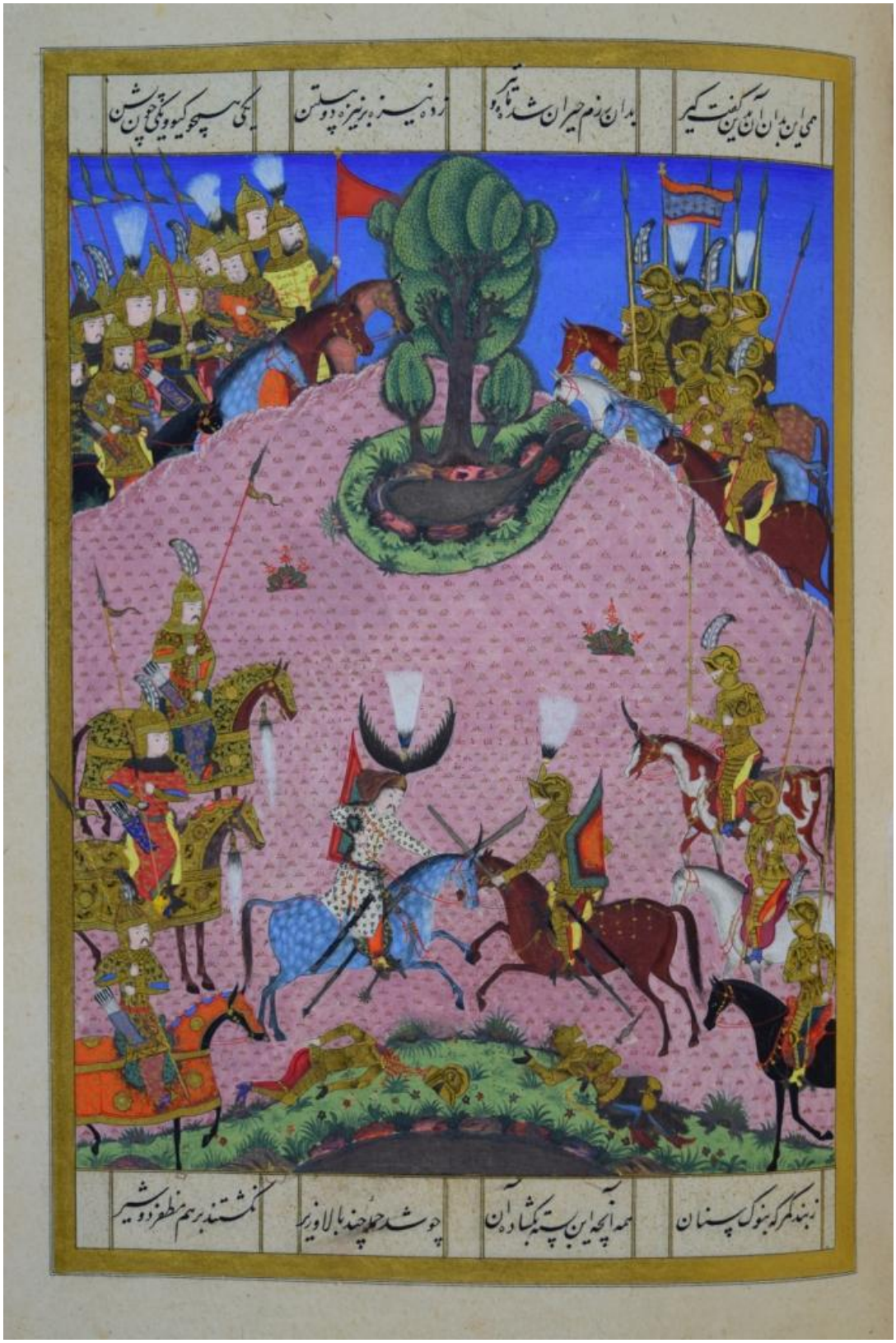
Ayaklarının üzerine dökülmüş, hafif bollukta ve üzeri altın ile süslenmiş pembe bir şalvar giymektedir. Şalvar üzerinde yer alan desen inceleme sırasında net olarak görülememekle yaprak formuna yakın bir süsleme olduğu sonucuna varılmıştır (d). Ayağında, mavi renkli, küçük ökçeli ayakkabı bulunmaktadır (e).

Başına, konik formlu, tepelikli, sorguç yuvası olan ve iki yan kısmında kulak siperliği bulunan altın rengi bir miğfer giymiştir. Miğferin tepelik kısmına siyah konturla dilim şekli verilip iğne perdah uygulanmış, alın üzerine gelen miğferin etek kısmı, yeşil altın ile boyanmış, gövdeye ise dilimli form verilmiştir. Yan siperliklerin iki dilim formlu olduğu görülmektedir. Sorguç yuvasında takılı bulunan tüy'e, tarama uygulanmış ancak sağ tarafı tamamen, sol tarafı ise kısmen kararmıştır (f). Kolçakları, bileklikli olup dirseklerine kadar ucu sivrilen formda altın renginde ve sadedir (g).

Üzerinde okları görülen tirkeşi, mavi zemin üzerine altın renk ile hatai, gonca, yaprak formuna yakın süslemeler uygulanmıştır (h). Mızrak altın renginde boyanmış üzerine siyah ile şeritler yapılmıştır. Ucunda, koyu gri tonda metal görünümlü sivri uçlu temren bulunmaktadır. Mızrağa yakın kısmında kararma görülen, yeşil ve uç kısmı sivri gelen, *muharebede düşman süvarisinin atlarını ürkütmek üzere*[73], küçük bir bayrak görülmektedir (i).

[72] Mahmud Şevket Paşa, *a.g.e.*, s. 33.
[73] Mahmud Şevket Paşa, *a.g.e.*, s. 40.

At alınlığı, ana gövde ve kendinden tepelikli görünümlü yapıda, dış kenar kısımları altın ile çerçeveli, içinde kırmızı zemin üzerine altın tonla süsleme bulunmaktadır. Bağlantı tokaları da altın rengindedir (k). Siyah renkli olan atın, boyun kısmı dışında, diz kapaklarına kadar olan tüm gövdesini örten zırh şeklindeki örtüsü, kırmızı renkli olup gövdesinde, etek ucunda yatay olarak ve kenarlarda altın renkli şeritler bulunmaktadır. Örtü üzerinde altın ile negatif desen uygulanmış ve kabartma olma olasığı yüksek altın renginde dört adet çiçek motifi bulunmaktadır. Örtü atın yelelerinin olduğu bölgeden kurdele şeklinde bağlanmış olup alt kısmında mavi tonda koruyucu olduğu düşünülen bir parça görülmektedir (m). Eyer, yeşil renk zemin üzerinde koyu yeşil ile negatif, hatai, yaprak formlu desenler görülmektedir (n). Üzengi ise altın renginde, uca doğru genişleyen formdadır (o).

Resim 2, Mohaç Savaşı Öncesi Osmanlı ve Macar Askerlerinin Savaşı,
TSMK, H.1517, *Süleymannâme* y.212a

Çizim 2, *Süleymannâme* y.212a – Ulema

Uygulama 2 – *Süleymannâme* y.212a – Ulema

5.3. Mohaç Savaşı

932/1526 yılında Macaristan'ın güneyinde Mohaç ovasında Osmanlı ile Macarlar arasında yapılan meydan muharebesidir. Osmanlı Ordusu Drava nehrini geçtikten sonra muharebe alanına gelerek uygun bir yerde konakladı. Semendire Beyi Yahya Paşazade Küçük Bali Bey düşman hakkında gerekli bilgileri öğrenmek üzere öncü kuvvet olarak görevlendirildi. Önde Rumeli Beylerbeyi ve Vezir-i Azam, İkinci safta Anadolu Beylerbeyi Behram Paşa ve Anadolu kuvvetleri, merkezde önünde yeniçerileriyle Padişah bulunuyordu. Artçı kuvvet olarak Bosna Beyi Hüsrev Bey bulunmaktaydı. Gözü pek, yiğit, cesaret sahibi öncü askerlerin mücadelesiyle başlayan savaşta içeriye çekilen düşman askeri Osmanlı ordusunun diğer kuvvetleriyle etrafı çevrilerek iki kanattan hücumu ile Macar Kralı Lavoş'un ordusu iki saat içerisinde mağlup edildi.[74]

Kanuni Sultan Süleyman'ın Mohaç Savaşını anlatan tasvirlerden bir tanesi Topkapı Sarayı Müze Kütüphanesi H.1517'de bulunan ve Arifi tarafından yazılan *Süleymannâme*, y.219b-y.220a; diğeride TSMK, H.1524'te yer alan ve Seyyid Lokman'ın kaleme aldığı *Hünernâme II*, y.256b'de görülmektedir.

Süleymannâme'de (y.219b-y.220a) çift sayfa tasarlanan savaş sahnesi *Hünernâme*'de (y.256b) tek sayfada yer almaktadır. *Süleymannâme*'de (y.219b-y.220a) sahnenin alt kısmında yer alan ırmak üzerinde sağ sayfada tek tepeye konuçlanan ordunun siyah atı üzerinde altın kaftanıyla Sultan, sol sayfada tepenin devam eden formundaki zemin üstünde birebir mücadelenin görüldüğü süvariler ile gruplar halinde zırhlı düşman askeri bulunmaktadır. Tepenin üst kısmında ise her iki sayfada da çeşitli ağaçların yer aldığı yeşillik alan ve gökyüzü görülmektedir (Resim 3).

Hünernâme'de (y.256b) ise neredeyse sayfanın tamamını kaplayan çoklu tepeler arasında birlikler halinde düzen içinde birbiri ardına yürüyen Osmanlı Ordusunun tasviri ile öncü grupla mücadele eden ve kaçan sadece dört adet düşman askeri yer almaktadır. Bu sayfada padişah beyaz bir at üzerinde altın kaftanıyla ve diğer figürlere göre daha büyük olarak tasvirlenmiştir. Ağaçlık ve yeşillik alanın çok az bulunduğu sahnede ırmak hiç görülmemektedir (Resim 3-256b).

Süleymannâme'de (y.219b) yeniçeriler tüfekleriyle nişan alır konumdayken, *Hünernâme*'de (y.256b) tüfekler yeniçerilerin omuzlarında bulunmaktadır. *Süleymannâme*'de (y.219b-y.220a) atların başları dik ve ileri bakar görünümdeyken, *Hünernâme*'deki (y.256b) atların başı öne doğru eğik konumdadır. *Hünernâme*'de

[74] Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi I*, Haz.Bekir Sıtkı Baykal, Kültür Turizm Bakanlığı Yay., Başbakanlık Basımevi, Ankara 1981, s. 69-73.

(y.256b) padişahın önünde toplanmış keller görülmektedir. Savaşa Rumeli Eyalet askeri ve öncü birlikler katıldığı halde tasvirlenen sahnede delil süvarisi bulunmamaktadır.

Hünernâme II, Mohaç Savaşı; Topkapı Sarayı Müze Kütüphanesi H.1524 envanterinde kayıtlı, 40 x 24,7 cm ebatında olan *Hünernâme II* y.256b de Kanuni Sultan Süleyman'ın Mohaç Savaşı'nın yer aldığı tasvirde;

Tek sayfa olan minyatürde kalabalık figür ve birçok tepe yer almaktadır. Savaştan ziyade Osmanlı Ordusunun savaş alanına gelişi birlikler halinde tepeler arasında tasvirlenmiştir. Nakkaş pembe zemin üzerine birbirine paralel tepelerin zirve kısımlarını mavi renkle sulandırma tekniğiyle gölge uygulamış ve tepeleri aynı tonla tahrirlendirmiştir. Birbirinden tepelerle ayrılan birlikler ordu düzenini alır bir konumda bu tepelere yerleştirilmiş şekilde betimlenmiştir. Sahnenin geneline dağılmış bir formda yer yer kuru köse ağaç dalları görülmektedir. Sayfanın üst kısmında etrafındaki figürlere göre daha büyük betimlenmiş beyaz atı üzerinde altın kaftanıyla Padişah görülmektedir. Padişahın yer aldığı diğer tasvirlere göre süslemenin görülmediği daha sade olmasına rağmen, kaftanı, at örtüsü ve eyerinde hiç boşluk kalmamacasına nakkaş iğne perdah uygulamıştır. Padişah'ın önünde yeniçeriler ve toplar görülmektedir. Düşmana doğru atış yapılan topların arasında tüfekle ateş eden yeniçeri askerleri yer almaktadır. Altın rengindeki gökyüzünün tepelerle kesiştiği bölgelerde ikili grup halinde ağaçlar bulunmaktadır. Top arabalarının arka kısmında yeniçerilerin etrafında toplu olarak düşman kelleleri bulunmaktadır. Sahnenin sadece ön kısmında kaçmakta olan dört adet zırhlı düşman askeriyle öncü grubun mücadelesi görülürken alanda sol köşede yer alan bir adet hayatını kaybetmiş zırhlı bir düşman askeri tasvirlenmiştir. Sayfanın genelinde ise mücadelenin bulunmadığı sakin ve yürüş pozisyonundaki yaya ve atlı askerler görülmektedir (Resim 3-256b).

04.09.2015 tarihinde eserin incelenmesi esnasında, sayfanın alt kısmında büyüteç ile baktığımızda dahi zorlandığımız adeta tek fırça teli ile yazılmış bir imza formuna benzer özellik taşıyan yazı tespit edilmiştir.

Hünernâme II y.256b - Detay

Resim 3, Mohaç Savaşı, TSMK, H.1517, *Süleymannâme* y.219b-220a

Resim 3-256b, Mohaç Savaşı, TSMK, H.1524, *Hünernâme II* y.256b

Yazma Adı : *Süleymannâme*
Bulunduğu Yer : TSMK, H.1517
Yaprak : y.219b
Minyatürün Ölçüsü : y.219b – 30,2 x 20,4 cm
Resim No : 3-219b
Çizim No : 3-1
Uygulama No : 3-1
Kullanılan Teknik : Sıvama, Sulandırma, Tarama

Konu; Mohaç Savaşı

Karşılıklı iki sayfa olarak tasarlanan ordunun savaş meydanındaki yerleşimi, öncülerin mücadelesinin yansıtıldığı, Padişah'ın da savaşa iştirak ettiği tasvirdir.

Tam sayfada yer alan minyatürde, altın renkle kalın bir çerçeve ile sınırlandırılan tasvirin sol tarafında yer alan topların ağız kısımları çerçeve üzerine gelecek şekilde betimlendiğini görmekteyiz. Altın renginde gökyüzünün hemen birleşiminde ufuk noktasında tepeler ve üzerinde ağaçlar, bu tepelerin arasından akan nehir görülmektedir. Nehrin hemen alt kısmında yer alan lila renk zemin üzerinde koyu tonla çubuk şeklinde otlar yapılarak hareketlilik sağlanmış bir zemin üstüne Osmanlı Ordusu konuçlandığı görülmektedir. Sahnenin merkezinde değerli taşlarla süslü, koşum takımları ve örtüsüyle siyah bir atın üzerinde tüm ihtişamını ve gücünü yansıtan süslü kaftanıyla Kanunî Sultan Süleyman yer almaktadır. Padişah'ın her iki yanında onu koruyan bıyıklı, güzel yüzlü, bellerinde kılıçları, ellerinde yaylarıyla, başlarında etrafı sırmalı yüksek bir külah, süpürge sorguçlu, önlerinde tüylük denilen muhafaza turna teli takan[75] solaklar bulunmaktadır. Padişah'ın arkasında, başlarında etrafı sırmalı kırmızı renk yüksek bir külah, kaftan ve iç elbise giyimli silahdar bölüğünden üç asker yer almaktadır. Onların hemen arkasında çerçeveye sınır olarak sıraya tasvirlenmiş mehteran bölüğü ve bayrakları taşıyan askerleri görmekteyiz. Sayfanın solunda Padişah'ın ön kısmında, ellerinde tüfekleri, bellerinde kılıçlarıyla yeniçeri askerleri düşmana ateş ederken tasvirlenmiş, onların önünde de ordunun ağırlığı olarak nitelendirilen toplar görülmektedir. Minyatürün ön kısmında küçük bir nehir, kenarında köse ağaçların ve yeşilliğin bulunduğu zemin üzerinde iki düşman askerinin ve atının cansız bedenleri tasvir edilmiştir. Sayfanın üst kısmında küçük bir çerçeve içinde mısra bulunmaktadır (Resim 3-219b).

Analizi gerçekleştirilen figür; y.219b'de bulunan ve Padişah'ı korumakla görevli olarak, Padişah'ın arkasında yer alan öndeki Silahdar (Çizim 3-1, Uygulama 3-1).

[75] İ.Hakkı Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları I*, TTK, Ankara 1988, s. 224-226.

Sefere giderken, muharebe meydanında ve barış zamanında daima padişahın yanında bulunur. Askerlik hizmetinin yanısıra ilim ve sanatta da iyi eğitim almışlardır. Padişah'ı koruma hizmetinde bulunan, silahdar bölüğüne mensup bir süvaridir.

Padişah'ın arkasında, yürür pozisyondaki gri renk benekli atının üzerinde ileri bakar durumda olan silahdar'ın sureti yuvarlak, açık ten renkli, minik dudaklı, çekik gözleri ve kaşları kahve tonunda, sakal ve bıyık bulunmayan temiz yüzlüdür (a).

Yeşil renkli, yuvarlak yakalı, uzun kollu ve ayak uçlarına kadar uzanan iç kıyafetinde önden bel hizasına kadar düğme bulunmaktadır. Elbisenin üstünde altın renk ile nokta şeklinde desen yer almaktadır (b). Kırmızı renkli kaftanı, yuvarlak yakalı, kolsuz, önden açık bir şekilde ayak uçlarına kadar uzanır ve altın renginde bulut şeklinde desen uygulanmıştır (c). Ayakkabının üzerine dökülmüş, üzeri altın ile süslenmiş koyu yeşil hafif bol şalvar giymiştir (d). Ayağında kırmızı renkli, yarım çizme şeklinde üzerinde altın nokta uygulanmış kayış görünümlü parçanın bulunduğu ayakkabı giymektedir (e).

Başına giymiş olduğu üsküf'ün takke kısmı altın ve sırma ile işlenmiş dik, tepesi devrik, omuzlara kadar uzanarak enseyi kapatan kırmızı renkli olan serpuşunun sol yanında takke kısmından aşağıya doğru sarkan zülüf[76] (örülü saç) bulunmaktadır (f).

Siyah renk üzerine altın renk ile süslemenin yer aldığı kını içinde, kabzası siyah, tepe kısmı altın, balçak kısmı altın ile boyanmış ve kılıç sol yanına gelecek şekilde bele asılmıştır (g). Sol yanında asılı, lacivert zemin üzerine altın renk ile süsleme uygulanmış yaylığın içinde yayı bulunmaktadır (h).

Gri renkli benekli atın sağrı örtüsü, sarı zemin üzerinde dikey kırmızı şeritler ile bölünen ve içlerinde altın ile süslemenin yer aldığı örtü kırmızı kuskun[77] ile kuyruk kısmına bağlanmıştır (i). Atın kırmızı renkli başlığı altın renkli tokalar ile bağlanmış, yine kırmızı zemin üzerinde altın tokaların yer aldığı ve atın göğüs bölgesinde diğer tokalara göre daha büyük olan altın yuvarlak bir tokanın bulunduğu göğüslük görülmeltedir (k). Eyeri, sade ve sarı renkli olup kenarları kırmızı şeritlidir (m). Üzengi, orta kalınlıkta altın rengindedir (n). Atın gri tonda olan kuyruğu, salık bağlanmamış olup uç kısımlarına siyah tonla tarama uygulanmıştır (p).

[76] H.Necdet İşli, *Osmanlı Serpuşları*, Ebru Matbaacılık, İstanbul 2009, s. 91.
[77] Kuskun; hayvanın kuyruğu altından geçirilerek eyere bağlanan kayış.

Resim 3-219b, Mohaç Savaşı, TSMK, H.1517, *Süleymannâme* y.219b

Çizim 3-1, *Süleymannâme* y.219b – Silahdar

Uygulama 3-1, *Süleymannâme* y.219b – Silahdar

Yazma Adı : *Süleymannâme*
Bulunduğu Yer : TSMK, H.1517
Yaprak : y.220a
Minyatürün Ölçüsü : y.220a – 30,2 x 21 cm
Resim No : 3-220a
Çizim No : 3-2, 3-3, 3-4
Uygulama No : 3-2, 3-3, 3-4
Kullanılan Teknik : Sıvama, Sulandırma, Tarama

Tam sayfada yer alan minyatürde, altın renkle kalın bir çerçeve ile sınırlandırılan tasvirin sol tarafında düşman askerlerinden bir kısmının çerçevenin dışında yer aldığını görmekteyiz. Mohaç savaşının çarpışma sahnesinin yer aldığı bu yaprakta üç yiğit Osmanlı öncü askerinin düşman ile birebir mücadelesi görülmektedir. 219b sayfasında altta bulunan nehir bu sayfada da alt kısımda devam ederken nehir üzerinde ölmüş düşman askerleri ve atları bulunmaktadır. Lila renkli zemin üzerinde geçen mücadele sahnesinde sıklıkla çeşitli renk ve formlarda çiçekler yer almaktadır. Zırhlı ve silahlı düşman askerinin bir kısmı sayfanın solunda orta alanda, bir kısmı solda lila renkli tepenin arkasında, bir kısmıda üstten akan nehrin arkasındaki yeşil tepelerin olduğu bölgede hareketsiz ve geriye doğru baktığı görülmektedir. Altın renkli gökyüzü sayfanın sağ tarafında lila renkli bir bulut ile hareketlendirilmiştir (Resim 3-220a).

11.03.2015 tarihinde yazmanın incelenmesi esnasında sayfanın üst kısmında, bulutun alt hizasında gökyüzü ile yeşil renkli tepenin buluştuğu noktada, bej renginde 10 paftalı kanadı olan çark sistemi görülmektedir. Çarkın sol üst tarafta bulunan paftanın içinde tek fırça teli ile yazılmış “ ٩١٠ ” olduğu düşünülen Eski Türkçe rakamlar görülmüştür.

Analizi gerçekleştirilen ilk figür; 220a yaprak numaralı minyatürde bulunan, Öncü kuvvet komutanlarından Bali Bey veya Hüsrev Bey olması muhtemeldir (Çizim 3-2, Uygulama 3-2).

Sayfanın sağında orta noktaya yakın konumda bulunan Bey, dört nala koşan kahverengi atının üzerinde oku ile düşmanına hücum eder konumdadır. Yan profilden görünen yüzü oval, açık tenli, uzun ince kahverengi bıyık ve sakalları olan, kahve renkle boyanmış yay kaşlarının altındaki küçük gözleri ile önündeki düşmanına odaklanmış olarak tasvirlenmiştir (a).

Siyah renkli, yuvarlak yakalı, uzun kollu ve dizlerine kadar uzanan elbisesinin üzerinde altın rengiyle yaprak formunda desen bulunmaktadır (b). Elbisenin üzerinden bağlanmış bel hizasında sade, yeşil renkli kuşağının kenarları ve kat izleri koyu yeşil ile tahrirlenmiştir (c). Alt giysi olarak, sade, dökümlü, hafif bollukta, yeşil renkli bir şalvar

giymiştir (d). Ayağına, sivri uçlu, ökçesiz, kararma görünen gümüş mahmuzlu, kırmızı renkli bir ayakkabı giymiştir (e).

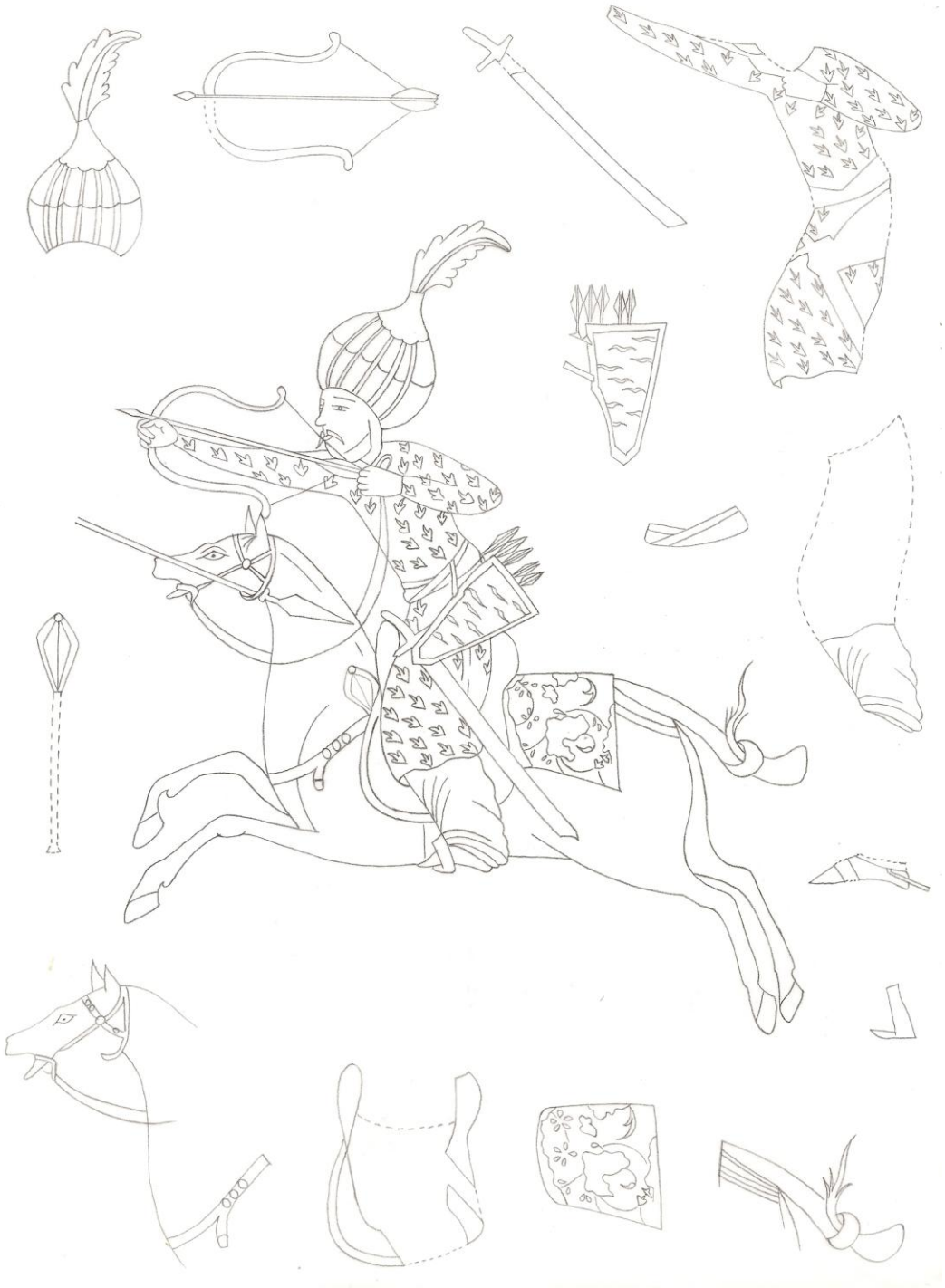
Başına, beyaz, altı dilimi olan ve dilim araları kahve renkle belirginleştirilen, yatay hizada dendanla iki kat şeklinde ayrılmış ve yukarı doğru sivrilen yuvarlak formlu bir serpuş giymiştir. Bu başlığın tepe kısmı miğfer tepeliğine yakın formda olup yer yer kararmalar görülmüştür. Kahve renkli olan zemin dendanlarla ayrımı yapılmış ve üst kısımın tepesinde tüyün takılı olduğu sorguç yuvası bulunmaktadır. Sorguç yuvasına takılı bulunan tüye koyu tonla tarama uygulanmış, yer yer kararma gözlemlenmiştir (f).

Elinde bulunan beyaz yayı ve kırmızı gövdeli, ucu gri renkli temreni olan oku ile nişanını almış düşman askerine hücum eder konumda görülmektedir (g). Sol yanında kırmızı renk zemin üzerine altınla bulut formlu desenlenmiş, yayı kullanıyor olmasından dolayı boş olan yaylık beline asılı olarak görülmektedir. Okların tam içindeymiş gibi görünmemesi nedeniyle tirkeşin sağ yanında olduğu tahmin edilmektedir (h). Tamamen kararmış olan kılıcı, kının içinde sol yanında beline asılı olarak görülmektedir (i). Sol yanında eyere asılı bir konumda genel olarak kararmış yer yer görülen parlaklıktan dolayı gümüş olduğu düşünülen, tepesi gri, dilimli gürz bulunmaktadır (k).

Atın başında, kırmızı renkli kayış üzerinde kararmaların gözlemlendiği koyu gri tonlu nokta şeklinde süs ve tokalar bulunan başlık görülmektedir. Göğüslük ise sarı renkli kayışın kenarlarına kırmızı ile tahrir çekilmiş olup eyere yakın yerlerde bulunan toka ve kayışta kısmen kararmalar bulunmaktadır. Kırmızı renkli dizginleri süvari elinde tutmaktadır (m). Sarı renkli sağrı örtüsü üzerinde kırmızı renk ile helezon şeklinde çiçek motifine yakın süslemeler ve kısmen kararmalar görülmektedir. Kırmızı çizgilerin görüldüğü ve tamamına yakını kararmış olan kuskun ile örtü atın kuyruk kısmından bağlanmıştır (n). Sade, sarı renkli eyerinin kenarları kırmızı tonla tahrirlenmiş ve eyerin üst kısmından itibaren kararma gözlemlenmiştir (o). Dar bir forma yakın olan üzengi altın rengindedir (p). Kahverengi atın vücudunda göğüs, bacak ve sağrı kısımlarında siyah ile tarama ile hareketlilik kazandırılmış olan atın kuruğu, kahverengi zemin üzerine siyah tonla tarama yapılarak bağlı formda tasvirlenmiştir (r).

Resim 3-220a, Mohaç Savaşı, TSMK, H.1517, *Süleymannâme* y.220a

Çizim 3-2, *Süleymannâme* y.220a – Öncü Kuvvet Komutanı

Uygulama 3-2, *Süleymannâme* y.220a – Öncü Kuvvet Komutanı

Analizi gerçekleştirilen ikinci figür; 220a yaprak numaralı minyatürde bulunan, Öncü kuvvet komutanlarından Bali Bey veya Hüsrev Bey olması muhtemeldir (Çizim 3-3, Uygulama 3-3).

Sayfanın sağ alt kısmında gri, benekli, başı dik, ağız kısmı açık, koşar durumdaki atın üzerinde, öne doğru eğimli duruşu ve elinde baltasıyla düşman askeriyle mücade ederken tasvirlenmiş olan Bey'in, sureti yuvarlak, açık ten renkli, kaşları çatık, küçük gözlü, üzgün bakışlı olan askerin, kırmızı küçük dudaklarının altına doğru inen bıyıklarına kahve renk ile tarama uygulanmıştır (a).

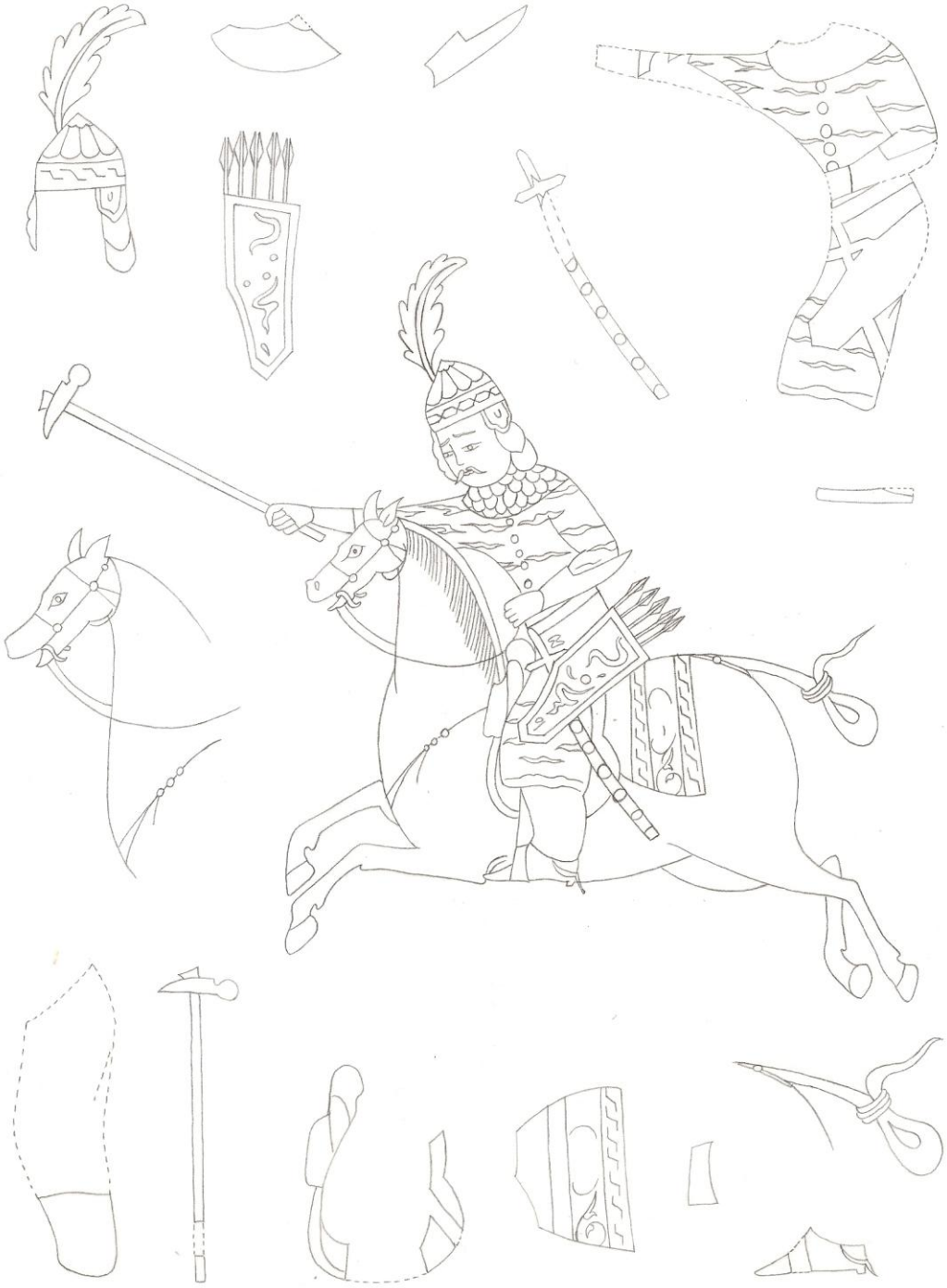
Mavi renkli dirseklere kadar görülen muhtemelen uzun kollu, diz altına kadar uzanan kıyafetinin üzerine altın ile bulut formunu anımsatan bir desenle süslenmiş, önden beş adet düğmenin göründüğü elbisesinin, etek ucunda çerçeve gibi çok küçük bir kısım boyanın düştüğü gözlemlenmiştir (b). Elbisenin üzerinden bel hizasında sarı renk yer yer kararmanın gözlendiği kemer bulunmaktadır (c). Koyu yeşil renkli, paçalarına doğru daralan, sade bir şalvar giymektedir (d). Ayağında, ucu sivri ve kırmızı olan, sarı renkli, yarım ökçeli, gümüş renkli olduğu düşünülen mahmuzlu, bileklerini örten şekilde ayakkabı giymiştir (e).

Başına, konik formlu, tepelikli, sorguç yuvası olan ve iki yan kısmında kulak siperliği bulunan altın rengi bir miğfer giymiştir. Miğferin tepelik kısmına siyah konturla dilim şekli verilmiş, etek kısmında zencerek motifi yer almaktadır. Yan siperlikler ise üç dilim şeklinde olup siyah ile kontur çekilmiştir. Sorguç yuvasına takılı bulunan tüye koyu tonla tarama uygulanmış, yer yer kararma gözlemlenmiştir (f). Omuz ve boyun kısmını kapatan altın renkli, üzerine siyah tonla yarım daire şeklinde halkalar yapılarak zincir görünümün verildiği zırh omuzluk bulunmaktadır (g). Koluna, sade, bileklikli, dirseğe doğru ucu sivrilen tamamı altın ile boyalı tahriri siyah renk ile çekilmiş olan kolçak giymiştir (h).

Siyah renkli kın, üzerine gümüş renk ile süslemenin yer aldığı ve kararmaların görüldüğü kının içinde, kabzası siyah, tepe kısmı ve balçak kısmı gümüş ile boyanmış kılıcı sol yanına gelecek şekilde bele asılmıştır (i). İçinde okları bulunan, kırmızı renkli zemin üzerine altın ile süslemenin yer aldığı ve süvarinin sol tarafında beline asılı olan tirkeş bulunmaktadır (k). Elinde düşman askerinin başına hücumu esnasında tasvirlenen çekicin, kırmızı sapının ucunda sivri uçlu gümüş renkli başlık görülmektedir (m).

Atın başında bulunan başlık, kırmızı kayış üzerine yer yer kararma yapmış gümüş tokalar ile göğüslük kısmıda kırmızı olup gümüş toka kısımlarında kararmalar görülmektedir (n). Sağrı örtüsünde, sarı zemin üzerine bordür şeklinde bölümlere ayrılan ve içlerinde kırmızı ton ile süsleme ve kararmaların yer aldığı örtü, kırmızı

renkli kayışı üstünde kararmış gri tonlu toka bulunan kuskun ile kuyruğa bağlanmıştır (o). Eyeri sade, kırmızı renkli olup kenarları bir ton koyusu ile tahrirlenmiştir (p). Orta kalınlıktaki altın renkli üzengi, kırmızı renkli kayış ile eyere bağlanmış olarak görülmektedir (r). Atın gri üzerine koyu tonla taramanın uygulandığı kuyruğu, bağlı olarak görülmektedir (s). Gri renkli atın gövde ve bacaklarına koyu tonla tarama uygulanmıştır.

Çizim 3-3, *Süleymannâme* y.220a – Öncü Kuvvet Komutanı

Uygulama 3-3, *Süleymannâme* y.220a – Öncü Kuvvet Komutanı

Analizi gerçekleştirilen üçüncü figür; Delil Süvari (Çizim 3-4, Uygulama 3-4)

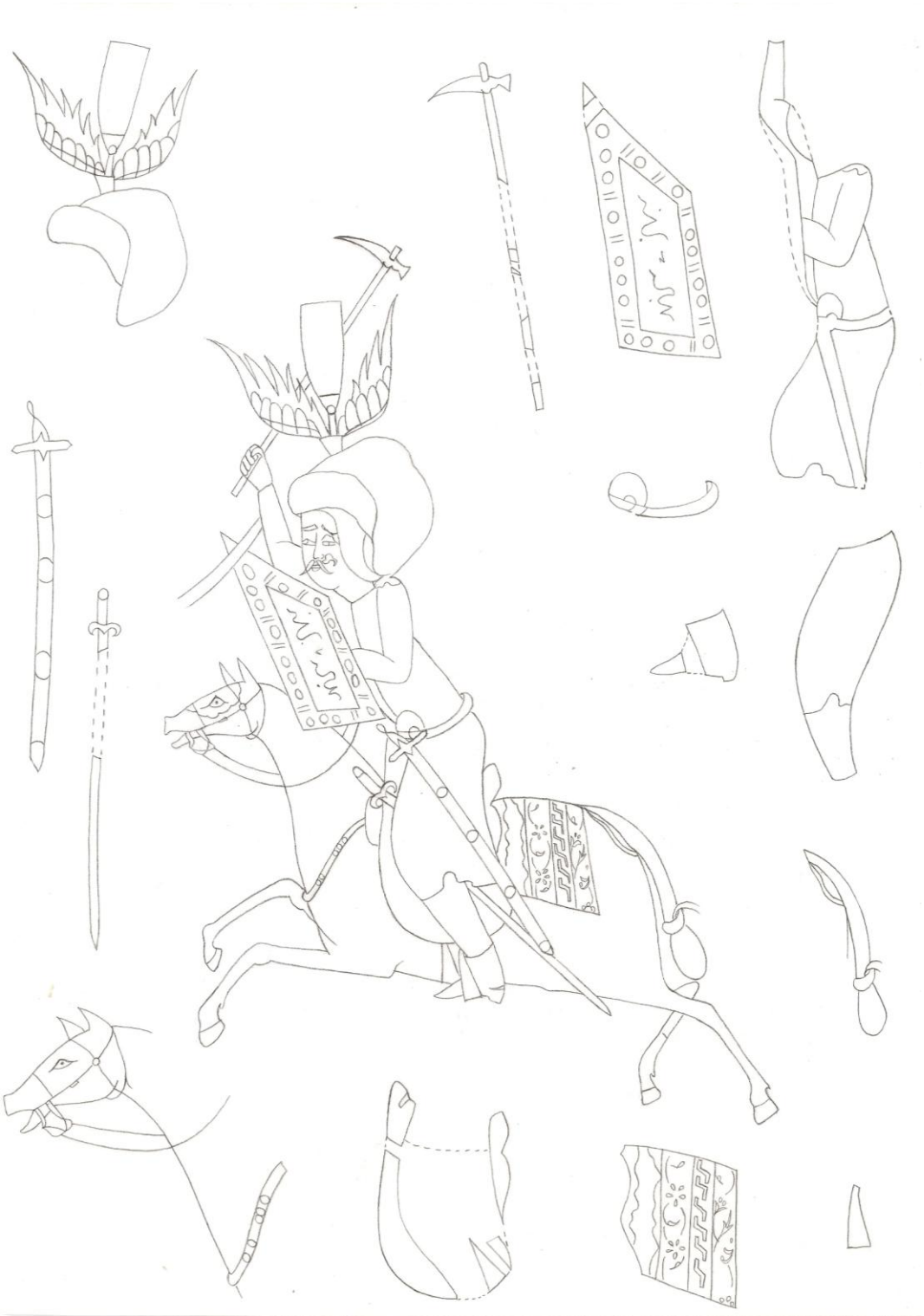
Sayfanın sol kısmında altta yer alan siyah atının üzerinde düşman askeri ile birebir mücadele ederken tasvirlenen Delil'in, yüzü yuvarlak, açık ten renkli, kaşları çatık, küçük gözlü, üzgün bakışlı olan asker, sakalsız, kırmızı küçük dudaklarının altına doğru inen ince uzun bıyıklarına kahve renk ile tarama uygulanmıştır (a).

Yuvarlak yakalı, üzerine oturan formlu, uzun kollu, dizlerinin alt kısmına kadar uzanan beyaz elbisesinin üzerinde post görünümlü, siyah ile leopar desenin yer aldığı süsleme bulunmaktadır (b). Alt kıyafeti olarak, dar paçalı, kırmızı renkli şalvar giydiği görülmektedir (c). Elbise üzerinde, bel hizasında kırmızı renkli, gri renk ile çizgi şeklinde tokası bulunan kuşak takılıdır (d). Ayağına, sivri uçlu, ökçeli, sarı renkli, mahmuzlu, bilekleri kapatan formlu yarım bot giymiştir (e).

Başına, açık kahve renk üzerine koyu kahve ile tarama yapılarak, hayvan postundan yapılmış bir başlık izlenimi veren, arkaya doğru bombeli yuvarlak yapıda üzerine tarama uygulanmış serpuş giymiştir. Başlığın sağ tarafına yakın olan sorguç yuvasında, açık siyah renkte açık konumlu iki kartal kanadı ve orta noktasında beyaz uzun turna telinin dip kısmına ve geneline hafif tarama uygulandığı görülmektedir (f).

Kırmızı renkli tekne kalkanının üzerinde, kenarları çizgi ile çerçevelenmiş ve içlerinde, kararmaların görüldüğü gümüş renkli desenler bulunmaktadır. Kalkanın ortasında altın ile yapılmış yazı formuna yakın desen yer almaktadır (g). Sol yanında açık gri zemin üzerinde gümüş süslemelerin bulunduğu kını içindeki tepe ve balçak kısmı gümüş olan kılıcı beline asılı olarak (h), koyu gri renginde görünen kararmış gümüş meç'i ise eyerine asılı olarak görülmektedir (i). Elinde düşmana hücum ederken görünen, gümüş renkli sivri tepe kısmı ve kırmızı gövdeli sapı olan çekiç bulunmaktadır (k).

Alın ve göz hizasında beyazlığı bulunan siyah atın başında kırmızı renkli kayışın üzerinde kararmış olan tokaların yer aldığı bir başlık bulunmaktadır. Küf yeşili tonundaki göğüslüğün kayışı üzerinde kararma görülen gümüş tokalar yer almaktadır (m). Sağrı örtüsünde, sarı zemin üzerine bordür şeklinde bölümlere ayrılan ve içlerinde kırmızı ton ile süsleme ve kararmaların yer aldığı örtü, küf yeşili renkli kuskun ile kuyruğa bağlanmıştır (n). Siyah kuyruğu bağlı olarak tasvirlenmiştir (o). Eyeri, sade, küf yeşili rengindedir (p). Üçgen formuna yakın orta kalınlıktaki üzengi altın rengindedir (r).

Çizim 3-4, *Süleymannâme* y.220a – Delil Süvari

Uygulama 3-4, *Süleymannâme* y.220a – Delil Süvari

5.4. Güns Kalesi Kuşatması

Yazma Adı : *Süleymannâme*
Bulunduğu Yer : TSMK, H.1517
Yaprak : y.353a
Minyatürün Ölçüsü : 25,5 x 15 cm
Resim No : 4
Çizim No : 4
Uygulama No : 4
Kullanılan Teknik : Sıvama, Tarama

Konu; Osmanlı ordusunun 1532 yılında Viyana'nın 90 km güneyinde bulunan Güns Kalesi'ne yapılan kuşatma esnasında gerçekleşen savaş anlatılmaktadır.

Tam sayfa yer alan minyatürün ön planda dere kenarında iki öncü askerinin birebir mücadelesi görülmektedir. Kompozisyon büyük bir tepe tarafından ikiye bölünmüştür. Sayfanın üst kısmında tepenin gerisinde bayrakların dalgalandığı kuleleriyle kale bulunmaktadır. Kalenin içindeki burçlar ve yapıların arasında sivil halktan figürlerin ve zırhlı, miğferli askerler kalenin arasındaki boşluklardan görülmektedir. Sayfanın sol kenarı boyunca üzerinden ağaçlar çıkmış büyük bir kaya yükselir. Sayfanın sağ alt köşesinde bir dere akmaktadır. Kenarındaki çeşitli yaprak ve çiçeklerin yanında ölmüş bir asker yatmaktadır. Sağa doğru koşan atı üzerindeki Osmanlı askeri geriye doğru attığı kement ile düşman askerini atından düşürüp sürüklediği görülmektedir. Tepenin arkasında mavi zeminli alanda gizlenmiş zırhlı ve miğferli üç düşman askeri devriye gezerken betimlenmiştir. Sol alt köşede, üstte sağda ve ortada çerçeve içine alınmış şekilde Farsça mısra yer almaktadır (Resim 4).

Analizi gerçekleştirilen figür; *Süleymannâme*'nin 351b sayfasında geçen "*Turhan ile Andon Savaşı*" ifadesinden dolayı Turhan Bey (Akıncı Beyi) olarak değerlendirilmiştir (Çizim 4, Uygulama 4).

Sayfanın önünde sağ tarafa doğru koşan mavi renkli atı üzerinde geriye doğru dönük konumda kementiyle düşman askerini düşüren süvarinin sureti; yuvarlak, açık tenli, yay kaşlı, çenesine kadar uzanan ince kahve rengi bıyıklarına tarama uygulanmıştır (a).

Üstüne, kırmızı renkli, uzun kollu sade iç entarisinin kollarına koyu kırmızı ile kat izleri uygulanmıştır (b). İç entari üzerine, yarım kollu, dizlere kadar uzanan altın renkli zırh giymiştir. Zırhın üzerinde siyah renkle negatif, hatai, yaprak gibi motiflerin yer aldığı desen bulunmaktadır. Önü açık olan zırhın, ön ve etek uçlarında aynı zamanda kollarının uç kısımlarında yarım formlu dendanlar yapılarak desen oluşturulmuş, kenar

şerit kısımlarına ise iğne perdah uygulanmıştır. Omuz ve boynun bir bölümünü kapatan, altın renkli, üzerine siyah tonla yarım daire şeklinde halkalar yapılarak zincir görünümü verilen ve uc kısmında şerit yer alan zırh omuzluk giymektedir (c).

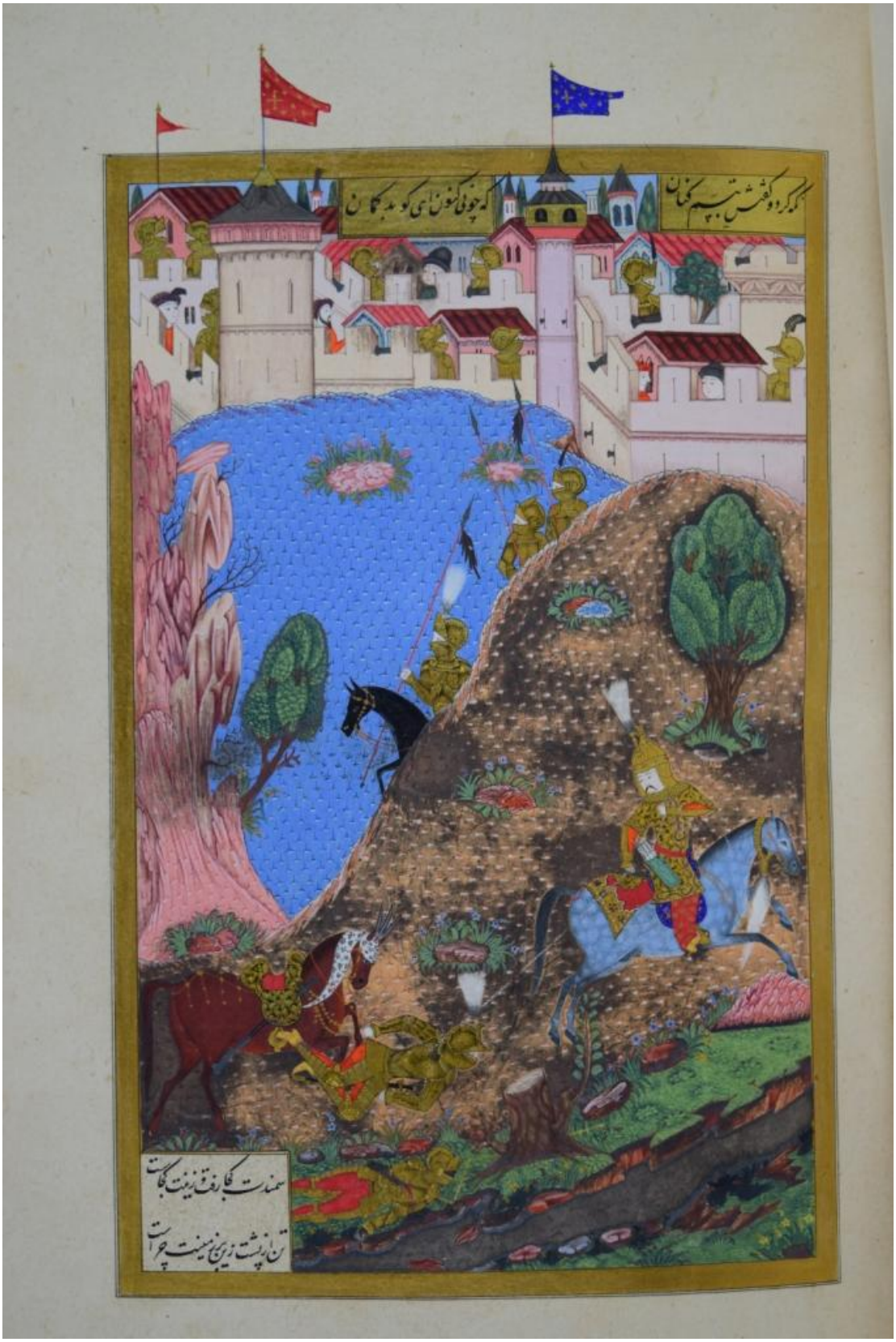
Zırh gömleğin üzerinde bel hizasında bağlı görülen, kırmızı renkli, koyu tonla kat izleri verilen kuşağı bulunmaktadır (d). Kırmızı renkli, bir ton koyu renkle, ayağının üzerine kat izleri uygulanmış, dökümlü, hafif bolluktaki şalvarın kumaşında altın ile desen bulunmaktadır (e). Ayağına, mahmuzlu, ökçeli, hafif sivri uçlu, sarı renkli ayakkabı giydiği görülmektedir (f).

Başına, konik formlu, tepelikli, sorguç yuvası olan ve iki yan kısmında kulak siperliği bulunan altın rengi bir miğfer giymiştir. Miğferin tepelik kısmına siyah konturla dilim şekli verilmiş, etek kısmı ise kaşlarının orta noktasına doğru hafif sivrilen formda ve sadedir.Yan siperlikler iki dilim şeklinde olup siyah ile tahrir çekilmiştir. Miğferin gövdede bulunan dilimlere, etek kısmına ve yan siperliklere iğne perdah uygulanmıştır. Sorguç yuvasına takılı bulunan beyaz renkli turna tüyün dip kısımlarına koyu tonla tarama uygulanmıştır (g). Kolunda, sade, bileklikli, elinin üzerini örten şekilde, dirseğe doğru ucu sivrilen tamamı altın ile boyalı tahriri siyah renk ile çekilmiş olan iğne perdahla süslerin görüldüğü kolçak bulunmaktadır (h).

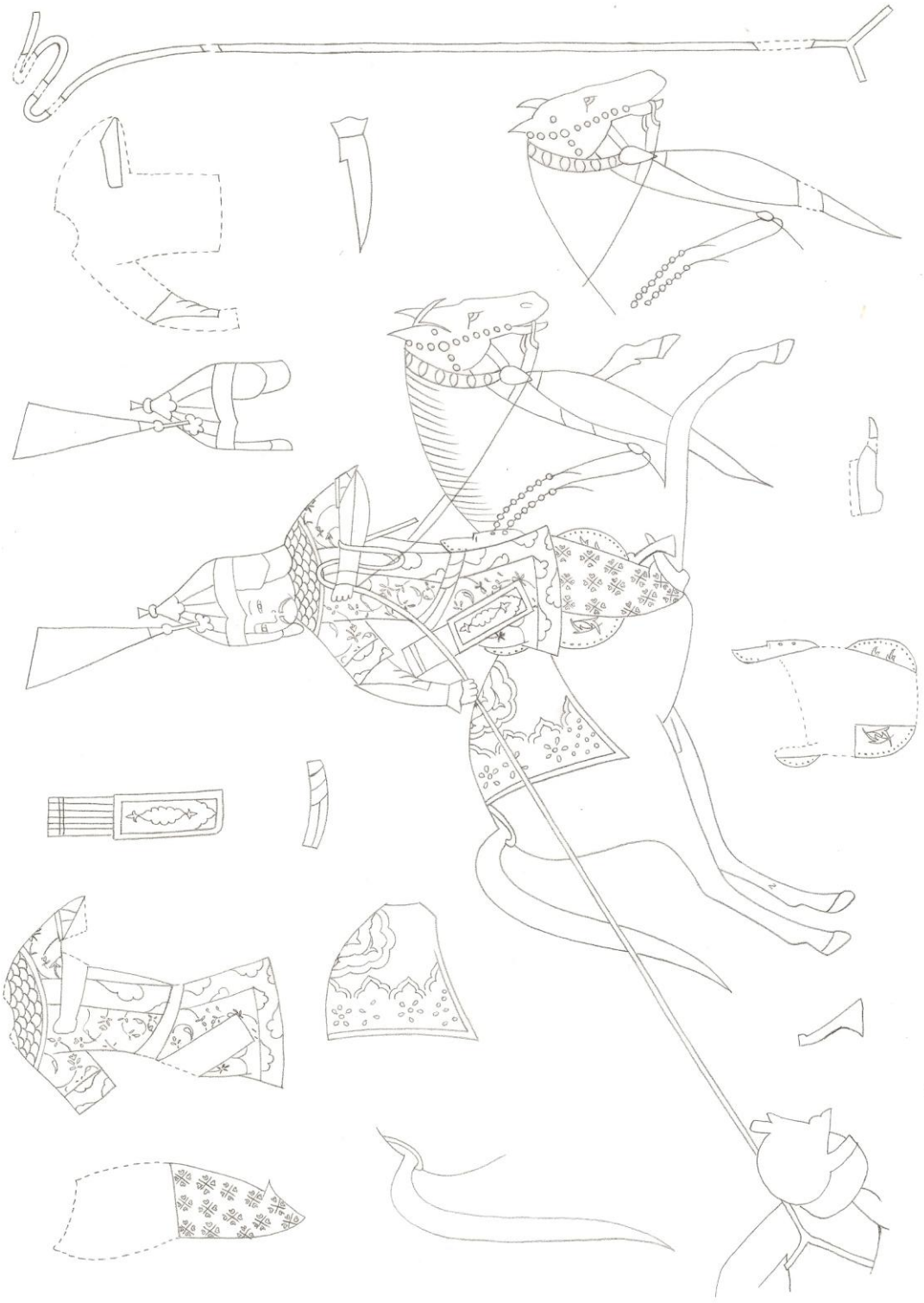
Sağ yanında bele asılı olan, açık küf yeşili renkli zemin üzerine siyah tonla süslemenin bulunduğu tirkeş'in içinde cirid bulunmaktadır (i). Elinde düşmanına karşı kullandığı, siyah ve beyaz renkle şeritlerin yer aldığı kement bulunmaktadır (k).

Mavi renkli atın bacak kısımlarında ve bedenini bazı bölgelerinde siyah tonla taramalar bulunan atın başında, altın kayış ve tokalı başlık bulunmaktadır. Eyere bağlı olan göğüslükte altın rengindeki kayışın üzerinde yer yer nokta şeklinde tokalar görülmektedir (m). Atın boynunda, orta kalınlıkta, üstünde siyah ile tahrir çekilmiş badem formunda desenin bulunduğu, altın renginde bir kayış asılı ve bu kayışın ucunda dip kısmına siyahla tarama uygulanmış beyaz renkli kotas bulunmaktadır (n).

Kırmızı sade zeminli, orta ve kenar kısımları altın zemin üzerine siyah, kırmızı ve beyaz renkle süslenen sağrı örtüsü, kırmızı renkli kuskun ile kuyruğa bağlanmıştır (o). Eyerde, lacivert renkli zemin üzerinde yer alan altın renginde iki adet birbirine sarmal şekilde yaprak motifi ile kenar kısmına nokta şeklinde süsleme görülmektedir (p). Üzengi, üçgen formunda, orta kalınlıkta ve altın rengindedir (r). Salık formda, mavi ve yoğunlukla siyah rengin hakim olduğu görülen kuyruğa tarama uygulanmıştır (s).

Resim 4, Güns Kalesi Kuşatması, TSMK, H.1517, *Süleymannâme* y.353a

Çizim 4, *Süleymannâme* y.353a – Turhan Bey (Akıncı Beyi)

Uygulama 4, *Süleymannâme* y.353a – Turhan Bey (Akıncı Beyi)

5.5. Yahya Paşa'nın Oğlu Mehmed Bey'in Ferdinant'la Savaşı

Yazma Adı : *Süleymannâme*
Bulunduğu Yer : TSMK, H.1517
Yaprak : y.422a
Minyatürün Ölçüsü : 23,5 x 15,6 cm
Resim No : 5
Çizim No : 5
Uygulama No : 5
Kullanılan Teknik : Sıvama, Tarama

Konu; Macaristan üzerine öncü kuvvet olarak sefere giden Semendre Beyi[78] Yahya Paşa'nın oğlu Mehmed Bey'in Ferdinant'la savaşını anlatmaktadır.

Macaristan tahtında bulunan Yanoş ölünce yerine İstefan kral oldu. İmparatorluğunu güçlendirmek isteyen Viyana'daki kral Ferenduş Padişah'tan istediği Yanoş'tan boşalan tahtın kendisine verilmemesi üzerine Budin'i savaşla almaya karar verdi. Birçok yerden çok sayıda asker toplayan Ferenduş Budin üzerine yürüdü. Edirne'ye ordusunu indiren Padişah'ın fermanı üzerine, Yahyabeyoğlu Mehmed Bey süvarileri ile Macaristan üzerine önden sefere çıktılar. Ferenduş, Mehmed Bey kuvvetleri ile çatışmaya başladı.[79]

Tam sayfa olan minyatürün kompozisyonunda, büyük, mavi renk zemini olan bir tepe ve bu tepenin zirvesinde, sayfayı ortalayacak şekilde konumlanmış, yarısının görüldüğü, kahverengi gövdeli, yeşil yapraklı bir ağaç bulunmaktadır. Zemin üzerinde etrafı zengin yapraklarla çevrili taş kümelerinin yer aldığı tepenin hemen arkasında, sağ tarafta Osmanlı ordusuna mensup birlik, sol tarafta Macar ordusuna mensup birlik, bekler vaziyette bulunurken hem Osmanlı hemde Macar bayraklarının üstten çerçeve dışına çıktığı görülmektedir. Sayfanın önünde, sağ tarafta Osmanlı askerleri, sol tarafta Macar askerlerinin çarpışma sahnesi yer almaktadır. Çarpışan iki grup ortaya doğru ilerleyerek birbirlerine mızrak, ok, kılıç gibi çeşitli silahlar kullanarak mücadele etmektedirler. Sayfanın alt tarafında yeşil renk otların içerisinde mücadele sonucu hayatını kaybetmiş cansız yatan iki Macar askeri görülmektedir. Sayfanın üst sağ ve alt sol köşelerinde çerçeve içinde mısra bulunmaktadır (Resim 5).

Analizi gerçekleştirilen figür; Semendre Beyi Yahya Paşa'nın oğlu Mehmed Bey'in maiyetinde, öncü kuvvet olarak görevli askerlerden biri olan Tımarlı Sipahi olarak değerlendirilmiştir (Çizim 5, Uygulama 5).

---

[78] Peçevi İbrahim Efendi, *a.g.e., C. I*, s. 117.
[79] Ahmet Faruk Çelik, *Fethullah Arifi Çelebi'nin Şehname-i Al-i Osman'ından Süleymanname*, Ankara Üni. SBE., Basılmamış Doktora Tezi , 2009, s. 112-114.

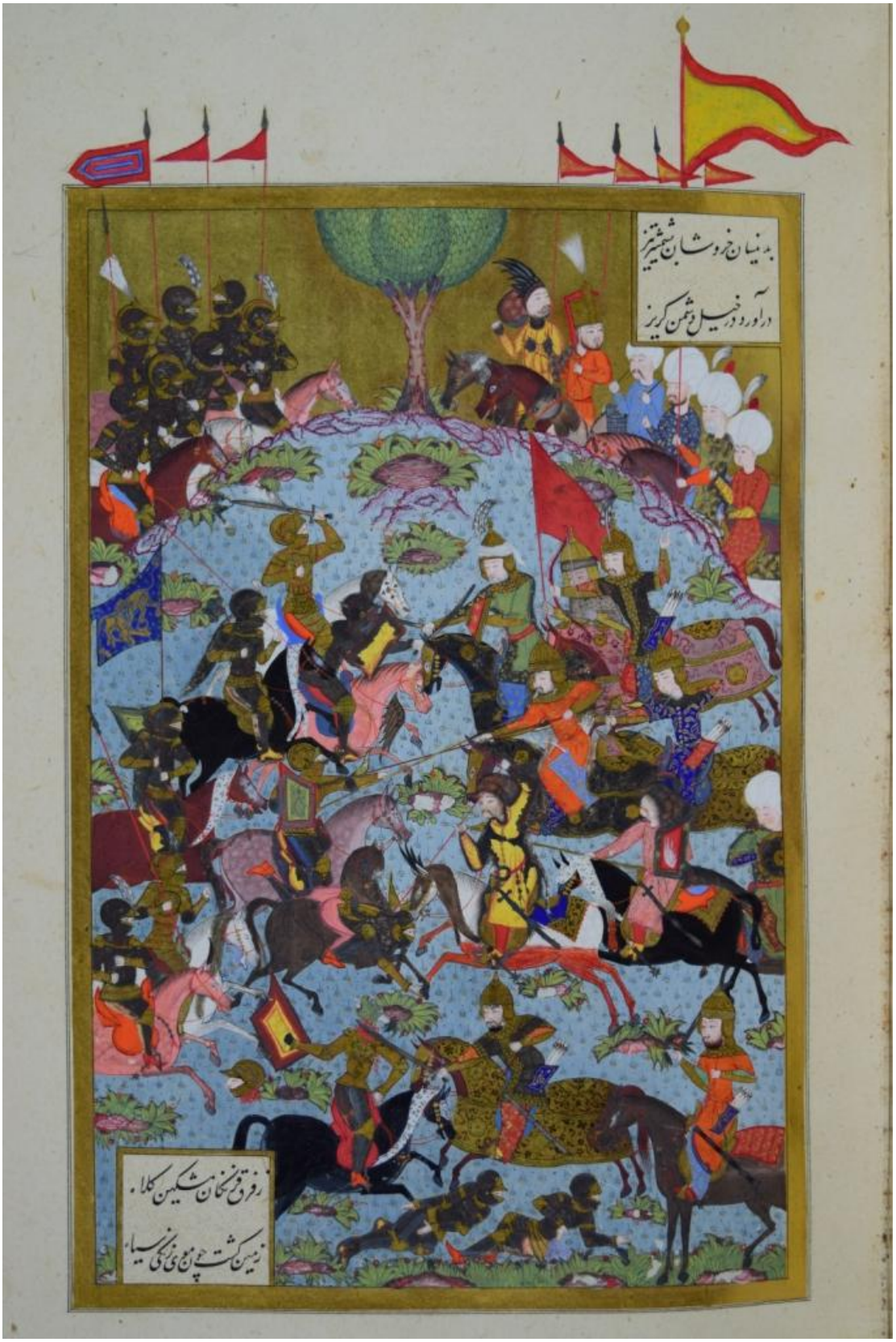
Sayfanın alt kısmında kahverengi atı üzerinde düşman askeriyle birebir mücadele ederken tasvirlenen süvari, uzun yüzlü, açık tenli, yanaklarında pembelik bulunan, kaşları ve gözleri ile tarama uygulanmış bıyık ve sakalı koyu kahve rengindedir. Yüzünde yer yer siyahlık görülmektedir (a).

Zırhın altında giymiş olduğu uzun kollu, kırmızı renkli üzerinde altın ile noktalardan oluşan desenin yer aldığı iç kıyafeti görülmektedir (b). Hafif bollukta, kırmızı renkli, yüzeyinde altınla yapılmış bulut deseni ve süslemeler bulunan şalvar giymiştir (c). Ayağında kararmanın olduğu sivri uçlu, kırmızı renkle çizgilerin görüldüğü, hafif ökçeli sarı renkli ayakkabı bulunmaktadır (d).

Başına, altın renkli, konik formlu, tepelik kısmı siyah konturla dendan uygulanmış başlık ve başlığa bağlı hareketli, altın renkli zemin üzerinde siyah tonla belirtilmiş şerit çizgili, kulaklarını örten iki dilimli siperliği olan miğfer giymektedir (e). Koluna altın renginde bileklikli tahriri siyahla çekilmiş sade, dirseğe doğru sivrilen formlu kolçak giymektedir (f). Yuvarlak yakalı, kısa kollu, dizlere kadar uzanan uzunlukta, koyu gri renginde, siyahla diktörtgen yapıda olacak şekilde plaka tarzında bölümlenmiş zırh gömleğin omuzlarında, önünde yakadan etek ucuna kadar devam eden, kol uçlarında ve etek ucunda altın zemin üzerine siyah tonla yarım daire şeklindeki çizgilerle örgü zincir şekli verildiği görülmektedir (g).

Süvarinin sol yanında, lacivert zemin üzerinde altın ile çiçek motifine benzer süslemenin yer aldığı tirkeş ve içinde okları görülmektedir (h). Solda beline asılı kının, açık gri renkli yüzeyinde orta ve ucunda gümüş rengi süsleme bulunmaktadır (i). Balçak ve gövdesi koyu gri tonunda, orta kalınlıkta olan kılıcın kabzası siyah renktedir (k).

Atın başında, tepe kısmını örter şekilde altın renginde ana gövde ve kayışın üzerinde altın, toka formunda süslemenin bulunduğu alınlık bulunmaktadır (m). Kahverengi atın boyun kısmı dışında dizlerine kadar tüm gövdesini örten altın rengindeki zırhın orta ve etek ucunda yatay bordur yer almaktadır. Gövde zırhının genelinde negatif, rumi, bulut, hatayi gibi çiçek motiflerinin görüldüğü süslemeler bulunmaktadır (n). Eyer, sade, siyahla tahriri çekilmiş mavi renktedir (o). Kalın, üçgen formlu, altın renginde üzengi bulunmaktadır (p). Salık olarak tasvirlenmiş olan atın kuyruğu kahverengindedir (r).

Resim 5, Yahya Paşa'nın Oğlu Mehmed Bey'in Ferdinant'la Savaşı,
TSMK, H.1517, *Süleymannâme* y.422a

Çizim 5, *Süleymannâme* y.422a – Tımarlı Sipahi

Uygulama 5, *Süleymannâme* y.422a – Tımarlı Sipahi

5.6. Sokullu Mehmed Paşa'nın Sigetvar Kalesini Keşfe Çıkışı

Yazma Adı : *Nüzhetü'l-Esrâri'l-Ahbar der Sefer-i Sigetvar*
Bulunduğu Yer : TSMK, H.1339
Yaprak : y.22a
Minyatürün Ölçüsü : 26 x 16 cm
Resim No : 6
Çizim No : 6
Uygulama No : 6
Kullanılan Teknik : Sıvama, Tarama

Konu; Sokullu Mehmed Paşa'nın öncü süvarileri ve kendine tabi tımarlı sipahiler ile birlikte Sigetvar Kalesini keşfe çıkışı anlatılmaktadır.

Tam sayfa da yer alan minyatürde, ön planda uç kısımları mavi renk ile kontur çekilerek belirginleştirilmiş açık yeşil zemin büyük bir tepe, tepenin zirvesinin hemen arkasında kalacak şekilde kahverengi gövdeli, koyu yeşil yapraklı iki ağaç, bu tepeciklerin arka tarafında, altın ile taramaların olduğu gökyüzü ile ufuk noktası oluşturan açık pembe renkli bir tepecik daha görülmektedir. Sayfanın tam ortasında başının alın kısmı beyaz, siyah renkli, başı öne doğru eğik, yürür pozisyondaki atın üzerinde vücudu ön profilden, bacak hizasını yan profilden gördüğümüz Sokullu Mehmed Paşa, lacivert yarım kollu, yuvarlak yakalı, önden düğmeli entari ve kırmızı hafif bollukta şalvar giydiği görülen Paşa'nın belinde kılıcı ve sadak bulunmaktadır. Paşa'nın önünde bir peyk, sol yanında, arkasının sağ ve sol taraflarında ve tepelerin arkasında yarısı görülen süvariler yer almaktadır. Sayfanın önünde, grup halinde, bir kısmı üzerine zırh gömlek ve miğfer giymiş ellerinde mızraklarıyla sol tarafa doğru hareket halinde betimlenen süvarilerden iki tanesinin atlarının baş kısımları çerçeve dışına çıkmış olarak tasvirlenmiştir (Resim 6).

Analizi gerçekleştirilen figür; Yazmanın y.21b'de geçen "*çâbük-süvar kendüye tabi gaziler ile*" ifadeden dolayı Tımarlı Sipahi olarak değerlendirilmiştir (Çizim 6, Uygulama 6).

Sahnenin önünde, yürür pozisyondaki siyah atı üzerinde elinde mızrağı ile görülen süvari, yuvarlak yüzlü, açık ten renkli, kahverengiyle tasvirlenen kaşları, gözleri ve çenesine doğru uzanan bıyıklarına tarama uygulanmıştır (a).

Uzun kollu kırmızı renkli iç entari üstüne mavi renkli yuvarlak yakalı elbisesinin üzerinde yuvarlak yakalı, kısa kollu, önleri açık ve kalça hizasında, arkaları ise dizlerine kadar uzanan yırtmaçlı, yeşil renkli kaftanında önünde altın çizgiler bulunmaktadır (b).

Paçaları çizme içinde sade, hafif bollukta kırmızı şalvarı görülmektedir (c). Ayağında üzerinde kırmızı çizgilerin yer aldığı sivri uçlu, ökçeli, sarı toprak renkli çizme bulunmaktadır (d).

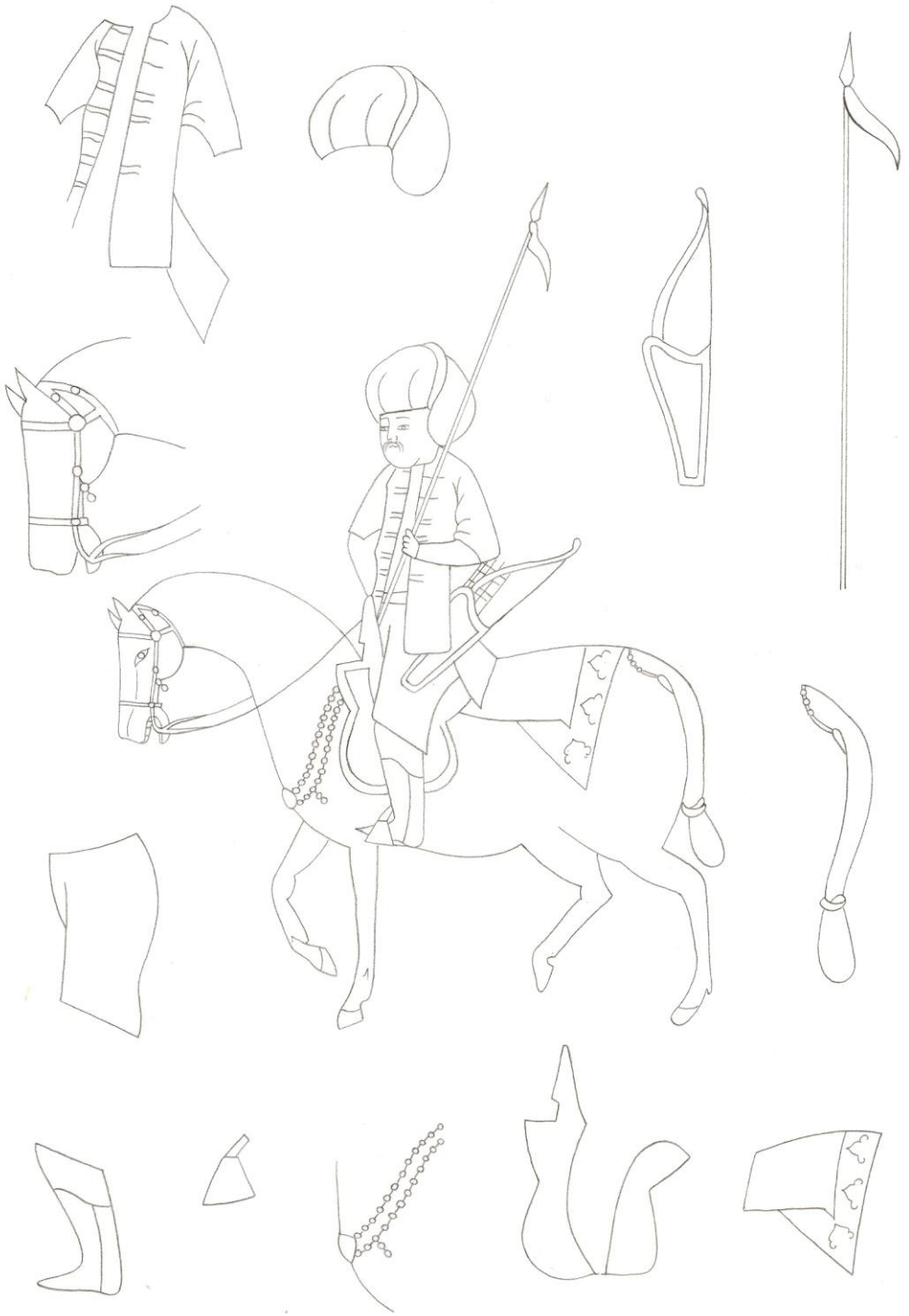
Başında, düz katlanarak birkaç kez dolanan tülbent tarzında beyaz renkli büyük yuvarlakça bir serpuş görülmektedir (e). Siyahla tahriri çekilmiş, sade, altın renginde ve içinde koyu kahve renginde yay bulunan yaylık beline asılı olarak görülmektedir (f). Sol elinde tuttuğu kahverengi mızrağın ucunda gri renkli, sivri uçlu temren ve yeşil tonunda ucu sivri üçgen formlu, *muharebede düşman süvarisinin atlarını ürkütmek üzere*[80], bir bayrak yer almaktadır (g).

Alın kısmının ve üç ayağının bir kısmı beyaz olan atın başında, altın renkli kayış üzerinde yuvarlak formlu tokaların bulunduğu bir başlık (h) ve eyere bağlı altın tonda kayış üstünde damla formlu desenin yer aldığı göğüslük görülmektedir (i). Kırmızı yüzey üzerine bir ton koyu renkle desenin yer aldığı ve kenar kısımları altın zemin üstüne siyah renkle süslenen sağrı örtüsü, üstünde üç nokta desen olan altın renkli kuskun ile kuyruğa bağlanmıştır (k). Siyahla ince çerçeve çekilmiş, sade zeminli eyer altın rengindedir (m). Altın rengindeki üzengi kalın ve üçgen formdadır (n). Bağlı olarak tasvirlenmiş olan atın kuyruğu siyah renktedir (o).

[80] Mahmud Şevket Paşa, *a.g.e.*, s. 40.

Resim 6, Sokullu Mehmed Paşa'nın Sigetvar Kalesini keşfe çıkışı,
TSMK, H.1339, *Nüzhetü'l-Esrari'l-Ahbar der Sefer-i Sigetvar* y.22a

Çizim 6, *Nüzhetü'l-Esrari'l-Ahbar der Sefer-i Sigetvar* y.22a – Tımarlı Sipahi

Uygulama 6, *Nüzhetü'l-Esrari'l-Ahbar der Sefer-i Sigetvar* y.22a – Tımarlı Sipahi

5.7. Çıldır Savaşı

İranlıların Çıldır ovasına yaklaştığı haberini alan Sultan Murad lalasını doğu seferi için görevlendirir ve Lala Mustafa Paşa maiyetindeki askerleriyle yola çıkar. Muharebe alanına varıldıktan sonra keşif yapan süvarilerin düşmanın, Çıldır kalesi ile sarp bir dağa arka vererek konaklamış[81] olduğu haberi üzerine, Diyarbakır Beylerbeyi Derviş Paşa öncü kuvveti olarak gönderilir. Gözü pek atılgan bir yiğit olan Derviş düşmanın azlığına çokluğuna bakmaz bir komutandı ve maiyetinde bulunan üç-dört yüz adam ile saldırıya geçti. Serdar Osman Paşa'yı destek kuvveti olarak gönderir ve Çıldır savaşı 9 Ağustos 1578'de zaferle sonuçlanmıştır.

Osmanlı Ordusunun doğuya yaptığı seferlerini konu alan, bir tanesi Topkapı Sarayı Müze Kütüphanesin H.1365'de bulunan ve Mustafa Ali tarafından yazılan *Nusretnâme*, y.71b-72a; İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi F.1404'te bulunan ve Seyyid Lokman tarafında yazılan *Şehinşahnâme I*, y.72b; İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi T.6043'de yer alan Âsafî tarafından yazılan *Şecâatnâme,* y.16a; yazmalarının üçünde de Çıldır Savaşı'nı anlatan minyatürler görülmektedir.

Nusretnâme (y.71b-72a) da çift sayfa olarak tasvirlenen savaş *Şehinşahnâme I* (y.72b)'de dikey konumda ve *Şecâatnâme* (y.16a)'da yatay konumda tek sayfa olarak betimlenmiştir. *Nusretnâme* (y.71b-72a) ve *Şehinşahnâme I* (y.72b)'de bazı Paşa'ların yapılan mücadeleyi izler konumda olarak, *Şecâatnâme* (y.16a)'de ise sadece Paşa'ların mücadelesi gibi tasvirlendiği gözlemlenmiştir.

Şecâatnâme (y.16a)'deki tasvirde Çıldır Savaş'ında görevli olan paşa ve komutanların mücadelesine yer verilirken, *Nusretnâme*'deki (y.72a) tasvirde sadece öncü kuvvet komutanı Derviş Paşa ve askerleri, *Şehinşahnâme I* (y.72b)'de ise Osmanlı adına mücadele eden süvarilerden çoğunluğunu akıncıların oluşturduğu tasvirde ise her iki tarafın komutanları sayfanın üst kısmında kenarda beklerken maiyetinde bulunan askerlerin mücadelesi betimlenmiştir. Üç yazmada da olay tepelerin olduğu mekanda geçmektedir. *Nusretnâme* (y.72a) ve *Şehinşahnâme I* (y.72b)'de cereyan eden savaş sahnesi *Şecâatnâme* (y.16a)'deki sahneden çok daha kalabalık olduğu görülmektedir. Her üç yazmada da figürlerde ağırlıklı olarak kırmızı renk kullanılmış olmasına rağmen diğer renklerle kombine edilerek uyum sağlanmıştır. *Şehinşahnâme I* (y.72b) ve *Nusretnâme* (y.71b-72a)'daki tasvirlerde sancak yer alırken *Şecâatnâme* (y.16a)'da yer alan sahnede bulunmamaktadır. Nehir de sadece *Nusretnâme* (y.72a)'deki yaprakta görülmektedir. *Şecâatnâme* (y.16a)'daki sahnede yer alan komutanların atları üzerinde

[81] Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi II*, Haz.Bekir Sıtkı Baykal, Kültür Turizm Bakanlığı Yay., Başbakanlık Basımevi, Ankara 1982, s. 35.

altın gövde zırhı bulunurken diğer iki yazmadaki sahnede altın sağrı örtüsü ve durağan konumdaki Paşa'larda kalkan görülmektedir.

Seçilen figür olan Derviş Paşa *Nusretnâme* (y.72a) ve *Şecâatnâme* (y.16a)'de aynı tarz serpuş, aynı renk üst kıyafeti ile yer alırken *Nusretnâme*'deki tasvirinde üst kıyafeti altın sırma ile işli, elinde mızrak ile *Şecâatnâme*'deki tasvirinde ise üzerinde sade bir kıyafet elinde ok-yay ile mücadele etmektedir. *Şehinşahnâme I* (y.16a)'de ele alınan figürün üst kıyafeti ise aynı renkte olup diğerleri gömlek tazındayken bu figürde ayak bileklerine kadar uzanan bir entari bulunmaktadır. Birebir mücadelesinde kılıç ve kalkanı etkin olarak kullandığı görülmektedir.

Yazma Adı : *Şehinşahnâme I*
Bulunduğu Yer : İÜK, F.1404
Yaprak : y.72b
Minyatürün Ölçüsü : 32,2 x 26,6 cm
Resim No : 7-1404-72b
Çizim No : 7-1
Uygulama No : 7-1
Kullanılan Teknik : Sıvama, Tarama

Konu; Derviş Paşa'nın Çıldır savaşı. Lala Mustafa Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu ile Şah İsmail komutasında bulunan İran ordusunun mücadelesini anlatmaktadır.

Tam sayfa tasvirlenen kompozisyonun büyük bir bölümünü kaplayan yeşil ovanın üzerinde küçük taş kümelerin bulunduğu kalabalık savaş sahnesinde, sayfanın sağ tarafından sola doğru mücadele ederek ilerleyen Osmanlı askerlerini, sol tarafta ise mücadele eden ve kaçmakta olan Safevi askerleri görülmektedir. Üstte sahnenin orta noktasında tepelerin eteklerinde kahverengi gövdeli koyu yeşil yapraklı ağaç ve sağında gövdesinin yarısı görülen açık yeşil yapraklı ağaç bulunmaktadır. Merkez konumdaki ağacın sol tarafında önde iki yaya ve arkalarında süvari Safevi askerleri, ağacın sağında açık kahve renkli tepenin eteklerinde önde yaya, arkasında beyaz atında Bey ve maiyetindekiler ile lila renkli tepelerin arkasında yarım görülen bir kısmı zırhlı ve miğferli Osmanlı askerleri görülmektedir. Gökyüzü altın olup üzerinde mavi bulutlar bulunmaktadır. Üstten bayrakların bir bölümü çerçeve dışına çıkmıştır. Üstte çerçeve içinde mısra bulunmaktadır. Mücadele ederken tasvirlenen süvarilerin çoğunluğunu Akıncı Süvarileri oluşturmaktadır (Resim 7-1404-72b).

Analizi gerçekleştirilen figür; İ.Hakkı Uzunçarşılı'nın, *"...Akıncıların yiyecek işleri de kendileri gibi hafifti; atlarının eğerine asılı birer küçük kuşhane ile işlerini görürlerdi..."*[82] ifadesinden süvarimizde bulunan kuşhaneden ötürü, Derviş Paşa'nn öncü kuvvetinde bulunan Akıncı Süvari (Çizim 7-1, Uygulama 7-1).

Sahnenin ortasında koşar durumdaki kahverengi atı üzerinde elindeki kılıç ve kalkanı ile karşısındaki askere hücumda bulunan süvarinin sureti yuvarlak, açık tenli, çatık kaşları ve gözleri ile tarama uygulanmış bıyık ve sivri formdaki sakalı kahverengindedir (a).

Sade, uzun kollu, yuvarlak yakalı, ayaklarına kadar uzanan boydaki kırmızı elbisenin içi yeşil renktedir. Elbisenin açık olan önünde bel hizasına kadar altın renginde çizgiler bulunmaktadır (b). Hafif bollukta, sade yüzeyli şalvarı lacivert renktedir (c). Ayağında ökçesiz sarı renkli ayakkabı bulunmaktadır (d).

[82] İ.Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 572.

Başına, düz katlanarak birkaç kez dolanan tülbent, tepede sol yana doğru ucunun serbest bırakıldığı görünen beyaz renkli serpuş giydiği görülmektedir. Serpuş'un tepesinde dışı siyah tonla tahrirlenmiş beyaz bir tüy bulunmaktadır (e).

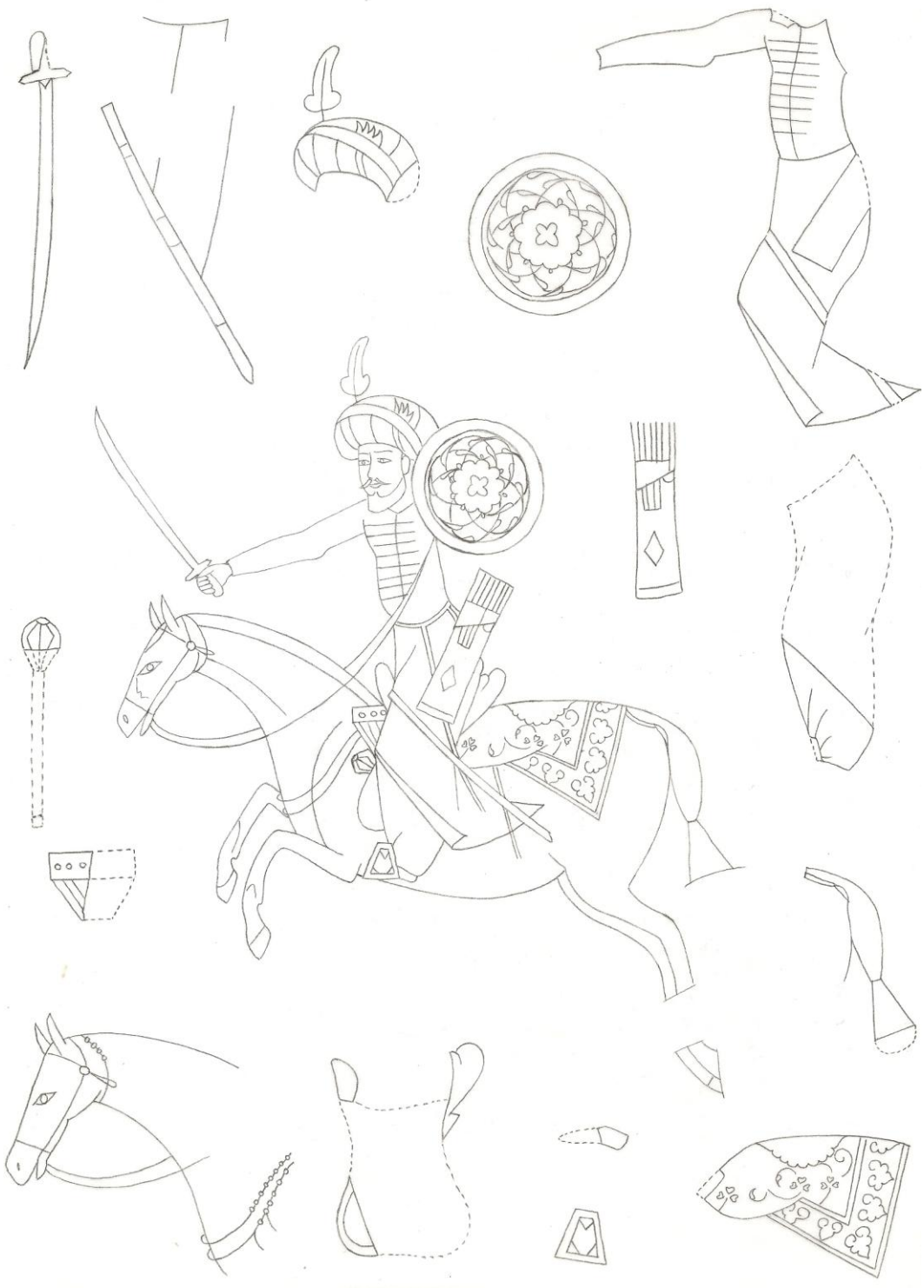
Daire formunda kalkanın göbek alanı altın üzeri siyah ile dilimlenmiş, gövdesi yeşil altın zemin üzerine siyahla rumi deseni uygulanmış, etek kısmı ise sade altın rengindedir (f). Sol yanda eyerinde asılı olan, gövdesi altın üzerine siyah renk ile dilimleri belirtilmiş dilimli topuz görülmektedir (g). Altın renginde olan kın süvarinin sol yanında beline asılı bulunmaktadır (h). Kabza ve balçak kısmı altın olan kılıç gümüş renkli, düz formlu, orta kalınlıktadır (i). Süvarinin solunda beline asılı olan, yeşil zemin üzerinde baklava formuna yakın bir desenin bulunduğu tirkeşin içinde okları görülmektedir (k).

Burun kısmının ve iki ayağının bir kısmı beyaz olan atın başında, altın renkli kayış üzerinde yuvarlak formlu tokaların bulunduğu bir başlık ve eyere bağlı altın tonda kayış üstünde küçük nokta şeklinde desenin yer aldığı göğüslük görülmektedir (m). Yeşil altın yüzey üzerine siyah renkle negatif desenin yer aldığı, altın olan orta alanda siyahla rumi motifi ve kenar kısımları altın zemin üstüne siyah renkle süslenen sağrı örtüsü, altın renkli kuskun ile kuyruğa bağlanmıştır (n).

Sol tarafta eyere asılı bulunan, derin kase görünümünde olan altın renkli kuşhanenin, siyah renkle uygulanmış, ağız kısmında nokta şeklinde, alt bölgesinde ise dikey konumda çizgiler görülmektedir (o). Sade formdaki eyer altın rengindedir (p). Kalın, üçgen formlu, altın rengindeki üzenginin kenar kısımlarında siyah ile ince kenar çizgi bulunmaktadır (r). Kahverengi zemin üzerine siyah tarama yapılan atın kuyruğu bağlı konumdadır (s).

Resim 7-1404-72b, Çıldır Savaşı, İÜK, F.1404 *Şehinşahnâme I* y.72b

Çizim 7-1, *Şehinşahnâme I* y.72b – Akıncı Süvari

Uygulama 7-1, *Şehinşahnâme I* y.72b – Akıncı Süvari

Yazma Adı : *Nusretnâme*
Bulunduğu Yer : TSMK, H.1365
Yaprak : y.72a
Minyatürün Ölçüsü : 32,5 x 19,9 cm
Resim No : 7-1365-72a
Çizim No : 7-2
Uygulama No : 7-2
Kullanılan Teknik : Sıvama, Tarama

Konu; Çıldır Savaşı. Lala Mustafa Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu ile Şah İsmail komutasında bulunan İran ordusunun mücadelesini anlatmaktadır. Savaş sahnesi y.71b-72a olmak üzere çift sayfada tasarlanmıştır (Resim 7-1365)

Sağ sayfada yer alan 71b yaprağında sırasıyla mavi, yeşil ve pembe renkli tepelerin üzerinde birlik halinde Osmanlı ordusuna menssup birlikler sol sayfaya oranla daha durağan bir konumda görülmektedir. Sahnenin alt kısmında mavi zemin üzerinde safavi askerinin cansız bedenleri atları ve techizatları bulunmaktadır. Mavi tepenin zirvesine doğru siyah atı üzerinde nakkaşın atın üst kısmında belirttiği üzere Osman Paşa ile önünde ve arkasında süvariler, yeşil tepe üzerinde beyaz atı üzerinde nakkaşın atın üst kısmında aktardığı üzere Behram Paşa ile önündeki iki peyk askeriyle beraber arkasındaki süvarilerle, pembe tepe üzerinde ellerinde kısmen çerçeve dışına taşmış olan mızrak ve bayraklarıyla sol sayfada cereyan eden savaş alanına doğru bir düzen içinde ilerler konumda tasvirlendiği görülmetedir. Pembe renkli iki tepenin kesiştiği noktada iki adet ağaç yer almakta ve altın gökyüzü ile sahne son bulmaktadır. Gökyüzü üzerinde sağ tarafta "Çıldırda vak'a olan cenk azimdir" olarak çevrilen Eski Türkçe yazı bulunmaktadır.

Sol sayfada yer alan 72a yaprağındaki kompozisyonun alt tarafında mücadelede yaşamını yitirmiş Safevi ordusundan askerler ve atlarının yer aldığı, gümüş renk ile boyalı nehir ve üç ayrı renkle bölümlere ayrılmış tepelerin üzerinde kalabalık savaş sahnesi yer almaktadır. Çerçevenin etrafı, altınla, lale ve karanfil deseni uygulanarak tamamlandığı görülen sayfanın, sağ üst köşesinde eksikliğin olduğu görülmektedir. Sahnenin sağ tarafında Osmanlı ordusuna mensup süvarileri, sol tarafta ve tepelerin arkasında yarım olarak görülen Safevi ordusuna mensup birlikler bulunmaktadır. Nehre sınır mavi renkli tepenin uçları lacivert renkle tahrir çekilmiş ve bu tepe üzerinde sağ tarafta nakkaşın ismini üst kısma yazarak belirttiği Derviş Paşa ve arkasındaki iki asker, sol tarafta Derviş Paşa'nın mızrak darbesiyle öldürdüğü Safevi askeri ve arkasında sıraya dizili şekilde sahnenin ortasına doğru hareket halinde Safevi askerleri görülmektedir. Yeşil zemin renginde olan ikinci tepenin sağ tarafında mücadele alanına gelen Rumeli askerlerini, birebir mücadele eden Osmanlı askerleri ve Safevi askerlerini

aynı zamanda kaçan düşman askeri tasvirlenmiştir. Gökyüzü ise altın renginde betimlenmiştir (Resim 7-1365-72a).

Analizi gerçekleştirilen figür; Osmanlı Ordusu'nun öncü kuvveti, Diyarbakır Beylerbeyi Derviş Paşa (Çizim 7-2, Uygulama 7-2).

Sayfanın önünde nehir kıyısında kahverengi atı üzerinde elindeki mızrağı ile düşman askerine hücum eden süvarinin yüzü yuvarlak, açık ten renkli, yay kaşları ve gözleri ile tarama uygulanmış uzun bıyıkları kahverengindedir. Yüzünün çene kısmında kararma görülmektedir (a).

Üzerinde, uzun kollu, kırmızı yüzeyin üzerinde zig zag şeklinde altın sırma ile işlemenin yer aldığı, aralarında kalan kısımda ise Arapça harflerin görüldüğü gömlek bulunmaktadır (b). Lacivert renkli şalvarın üzerinde altın ile süsleme mevcut olup yer yer boyanın döküldüğü gözlemlenmektedir (c). Ayağında ökçesiz koyu kırmızı ayakkabı bulunmaktadır (d).

Başında, düz katlanarak birkaç kez dolanan tülbent tarzında beyaz renkli büyük yuvarlakça bir serpuş ve bu serpşun arka kısmında hafif bir kararma görülmektedir (e).

Elinde tutmakta olduğu uzun, kırmızı gövdeli, ucunda gümüş üçgen formlu temreni olan mızrak yer almaktadır (f). Altın renkli zemin üzerinde siyah renkle baklava formunda desenlenen ve boşluklarda kırmızı noktaların yer aldığı kını içinde tepesi kırmızı nokta olan kabza ve balçağı altın kılıç, beline ince altın kemer ile asılıdır (g). Yeşil renkli sade yüzeyli yaylığın içinde kızıl kahve üzerinde altın süslemenin yer aldığı yay görülmektedir (h).

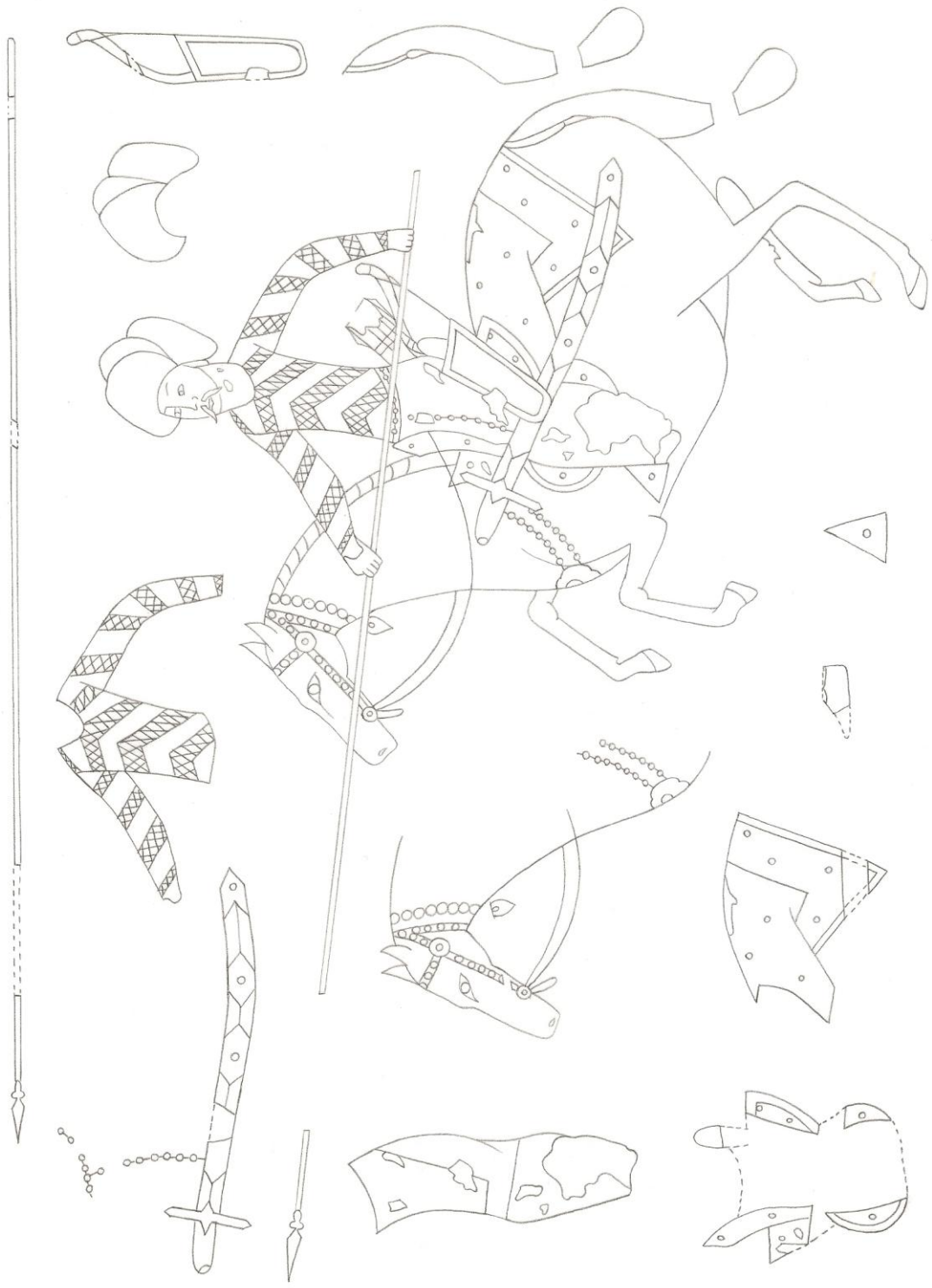
Ayaklarında siyah tonla geçişlerin görüldüğü kızıl kahve rengindeki atın başında, altın damla formunda başlık ve önünde çiçek motif şeklinde toka olan damla formlu göğüslük bulunmaktadır (i). Altın renginde üzerinde kırmızı noktaların yer aldığı tahrirlerin siyah tonla çekildiği iğne perdah tekniğinin uygulandığı sağrı örtüsü görülmektedir (k). Üzerinde kırmızı noktaların olduğu altın rengindeki eyerin kenarları siyahla tahrir çekilmiştir (m). Kalın, üçgen formlu altın zemin üzerinde kırmızı noktanın olduğu üzenginin kenar kısımlarına iğne perdah uygulanmıştır (n). Koyu kahve zemin üzerinde siyah renkle tarama uygulanmış atın kuyruğu bağlı konumdadır (o).

Resim 7-1365, Çıldır Savaşı, TSMK, H.1365, *Nusretnâme* y.71b-72a

Resim 7-1365-72a, Çıldır Savaşı, TSMK, H.1365, *Nusretnâme* y.72a

Çizim 7-2, *Nusretnâme* y.72a – Derviş Paşa (Diyarbakır Beylerbeyi)

Uygulama 7-2, *Nusretnâme* y.72a – Derviş Paşa (Diyarbakır Beylerbeyi)

Yazma Adı : *Şecâatnâme*
Bulunduğu Yer : İÜK, T.6043
Yaprak : y.16a
Minyatürün Ölçüsü : 21,5 x 12 cm
Resim No : 7-6043-16a
Çizim No : 7-3
Uygulama No : 7-3
Kullanılan Teknik : Sıvama, Tarama

Konu; Çıldır Savaşı. Yazmada yer alan savaş minyatürlerinden ilki olan Çıldır savaşı, Lala Mustafa Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu ile Şah İsmail komutasında bulunan İran ordusunun mücadelesini anlatmaktadır.

Tam sayfa olarak yatay formda tasarlanan ve kalabalık bir savaş sahnesi şeklinde olmayan minyatürün üzerinde nakkaş bu savaşta etkin rol oynayan Beylerin isimlerini kişilerin üst kısmına yazarak belirtmiştir. Osmanlı ordusundan sayfanın sol tarafında üst kısımda yer alan elinde kılıcı olan Osman Paşa, alt kısımda geriye ok atan Derviş Paşa ile Safevi ordusundan sayfanın sağ tarafında üst kısımda bir Osmanlı askerinin mızrakladığı Kara Han, altta sol kısma yakın geriye ok atan Tokmak Han isimlerini görmekteyiz. Savaşın gerçekleştiği alan ve tepelerin zemini mavi renkle boyanırken, gökyüzünü ise seher vakti kazanılan mücadeleden dolayı nakkaş'ın gün ağırmasını altın rengiyle ifade ettiğini düşünmekteyim. Resmin orta kısmına yakın ve üst tarafda kahverengi gövdeli, yeşil yapraklı tek bir ağaç bulunmaktadır. Nakkaş, sayfanın sol alt kısmında öncü olarak mücadele eden Derviş Paşa'yı ve onu desteklemek üzere gelen sol üstte Osman Paşa ile maiyetindeki askerlerin koşar vaziyetteki atlarıyla hücumunu ve İran kuvvetlerinin kaçmaya çalıştığını betimleyerek adeta savaşın nasıl cereyan ettiğini, savaşın zaferini bize göstermiştir. Minyatürde yer yer kararmalar görülmektedir (Resim 7-6043-16a).

Analizi gerçekleştirilen figür; Nakkaş'ın minyatürde isimini belittiği üzere, Diyarbakır Beylerbeyi Derviş Paşa (Çizim 7-3, Uygulama 7-3).

Sayfanın sol alt kısmında yer alan Derviş Paşa siyah renkli koşar durumdaki atının üzerinde geriye dönük olarak ok atar pozisyondadır. El ve yüzü ten renginde boyalı, bıyık koyu kahverengi ile tarama usulu uygulanmış, çene ve boyun kısmında kararma görülmüştür. Gözleri hedeflediği düşmanına bakar durumdadır (a).

Üzerinde, sade, dirseklere kadar görülebilen muhtemelen uzun kollu kırmızı renkli, bedeni saran bir giysi (b) ve ayak bileklerine kadar uzanan bol, koyu kırmızı, sade şalvar giymiştir (c). Belinde altın yaldız bir kemer bulunmaktadır (d).

Başına, Osman Paşa'nın başına giymiş olduğu serpuş ile benzerlik göstermesi ve kendisinin Diyakbakır Beyi olmasından dolayı beylere has olduğu düşünülen beyaz renkli serpuş takmıştır (e). Koluna, bilek kısmı siyah renk ile şeritler halinde tahrirlenmiş, dirseğe doğru ucu sivrilen kısımlarında üzeri siyah renkle süslenmiş, tamamı altın yaldız ile boyalı kolçak giymiştir (f).

Süvarinin sol yanında, altın yaldız ile boyalı ve üzerine siyah renk ile bezeme uygulanan içi boş bir yaylık bulunmaktadır. Bu yaylık yine altın renk ile boyalı bir kemere tutturulmuştur (g). Açık kahve tonunda kenarları siyah tonla tahrir çekilmiş ağaç görünümlü yay ve açık kahve renginde ok süvarinin elinde bulunmaktadır (h). Altın renkli, sade, siyah ile kenarları tahrir çekilmiş ve içinde okları bulunan tirkeş süvarinin sağ yanında asılı konumdadır (i). Siyah renkle boyanmış kının üzerinde altınla boyalı küçük yuvarlak süs görülür ve kın'ın içinde, kabzası siyah, ağızlığı altın yaldız ile boyanmış kılıç, altın yaldız kemer ile sol yanına gelecek şekilde bele asılmıştır (k).

Altın yaldız ile boyanmış at alınlığı, ana gövde ve buna bağlı hareketli yan kulak siperliği ve tepelikten oluşmuştur. Alınlığın burun üstü kısmı, göz oyuklarının bulunduğu alan ve yan siperlikte süslemeler görülmektedir (m).

At gövde zırhı, atın boyun kısmından başlayıp dizkapaklarının alt hizasına kadar tüm gövdesini örtmektedir. Altın ile boyanmış zırh, boyun kısmı siyah tonla sıralı bir şekilde çizgiler çizilmiş, eyer önüne gelen alana süsleme yapılmıştır. Zırhın içinde ve etek ucunda olmak üzere yatay ve dikey bordür uygulanmış ve içerisi zencerek motifi ile süslenmiştir. Herbirinin içinde ortaya ve köşelere gelecek şekilde bezemeler bulunmaktadır. Arka bacaklarına yakın alanda bordür içinde yıldız formuna benzer bir çeşit süsleme yer almaktadır. *Zırhın üzengi bölgesinde, atın gerektiğinde rahat bir şekilde mahmuzlanmasını sağlayan küçük bir boşluk yer almaktadır*.[83] Bu kısım analizi yapılan at zırhı üzerinde siyah tahrir ile belirtilmiştir. Etek uç kısımlarında; at zırhının içine giyilen örtü olduğu düşünülen, mavi tonla şerit görülmektedir (n).

03.03.2015 tarihinde eserin incelenmesi esnasında, at zırhının içine giyilen örtü olduğu düşünülen, mavi tonlu şerit üzerinde büyüteç ile baktığımızda dahi zorlandığımız adeta tek fırça teli ile yazılmış "بصر على" , "نصر على" Eski Türkçe harfler tespit edilmiştir.

Zırh örtü üzerinde, altın yaldız ile boyanmış eyer bulunmaktadır (o). Atın boynunun altında, üçgen formlu altın uçlu kısımdan aşağı sarkar durumda beyaz renkli yer yer gri tonla hareketlenmiş kotas yer almaktadır (p).

[83] T.Nejat Eralp, *a.g.e.*, s. 169

Resim 7-6043-16a, Çıldır Savaşı, İÜK, T.6043, *Şecâatnâme* y.16a

Çizim 7-3, *Şecâatnâme* y.16a – Derviş Paşa (Diyarbakır Beylerbeyi)

Uygulama 7-3, *Şecâatnâme* y.16a – Derviş Paşa (Diyarbakır Beylerbeyi)

5.8. Derviş Paşa, Behram ve Ahmed Paşaların Safevilerle Savaşı

Yazma Adı : *Şehinşahnâme I*
Bulunduğu Yer : İÜK, F.1404
Yaprak : y.75a
Minyatürün Ölçüsü : 29,2 x 20 cm
Resim No : 8
Çizim No : 8
Uygulama No : 8
Kullanılan Teknik : Tarama, Sıvama, İğne Perdah

Konu; Derviş, Behram ve Ahmed Paşaların Safevilerle Savaşı anlatılmaktadır.

Tam safya olan kompozisyonda, farklı renkte tepelerin bulunduğu sahnenin ön kısmında gerçekleşen mücadele, arkaya doğru yer alan tepelerde ise Osmanlı ordusunun gelişi tasvirlenmiştir. Pembe tepe üzerinde Safevilere ait olduğu düşünülen etrafa dağılmış hayvan ve erzakları ile Safevi askerlerini kovalayan Osmanlı askerleri görülmektedir. Yeşil renkli ova üstünde sağ tarafta beklemekte olan Paşa ve maiyetindeki adamlar, sol tarafa doğru kaçan Safevilerin arkasında bulunan Osmanlı askerleri yer almaktadır. Arka alanda görülen tepelerin herbirinin arasında Paşa ve maiyetindeki askerler görülmektedir. Sol üst köşede görülen altın renkli gökyüzünde mavi bir bulut ve gökyüzü önünde bir ağaç bulunmaktadır. Sayfanın üstünde dört çerçeveli alanda mısralar yer almaktadır. Sayfanın ön kısmında düşman ile mücadele eden Osmanlı askerlerinin tamamının Akıncı süvarilerinden oluştuğu görülmektedir (Resim 8).

Analizi gerçekleştirilen figür; İ.Hakkı Uzunçarşılı'nın, *"...Akıncıların yiyecek işleri de kendileri gibi hafifti; atlarının eğerine asılı birer küçük kuşhane ile işlerini görürlerdi..."*[84] ifadesinden süvarimizde bulunan kuşhaneden ötürü Akıncı Süvari (Çizim 8, Uygulama 8).

Kahverengi- beyaz kırcıllı koşan atı üzerinde sol eli ile tuttuğu düşman askerine sağ elindeki kılıcı ile saldırırken tasvirlenen süvari, hafif uzun yüzlü, açık tenli, ince dudaklı, yay kaşları, gözleri ile tarama uygulanmış bıyık ve sakalı siyah rengindedir (a).

Uzun kollu, sade, kendi renginin koyusuyla kat izleri ve tahriri çekilmiş yeşil renkli iç kıyafetin (b) üzerinde, kırmızı renkli, kısa kollu, sade, dizlerine kadar uzanan, önünde altınla şeritlerin yer aldığı kıyafet görülmektedir (c). Dökümlü, sade formlu şalvarı mavi renklidir (d). Ayağında ökçesiz kırmızı renkli bir ayakkabı bulunmaktadır (e).

[84] İ.Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 572.

Başına, düz katlanarak birkaç kez dolanan tülbent, tepede sol yana doğru ucunun serbest bırakıldığı görünen beyaz renkli serpuş giydiği görülmektedir. Serpuş'un tepesinde dışı siyah tonla tahrirlenmiş beyaz bir tüy bulunmaktadır (f).

Sol yanında bele altın kemer ile asılı olan mavi renkli zemin üzerinde altın ile süslemenin yer aldığı yaylık ve içinde kırmızı renkli yay bulunmaktadır (g). Altın renkli, sade formlu kın beline asılı konumda sol tarafında bulunurken (h), altın kabza ve balçaklı, orta kalınlıkta, ucu sivri gri renkli kılıcı sağ elinde hücum konumunda tasvirlenmiştir (i).

Atın başında yer alan kırzımı renkli kayışın, eyere tutturulmuş olan dizginleri altın tonundadır. Kırmızı renkli kayış üzerinde nokta olarak yer alan altın süslemenin bulunduğu göğüslük eyere bağlanmıştır (k). Kırmızı renkli üzerinde kendi renginin koyusuyla negatif, hatai, gonca, yaprak desenlerinin bulunduğu sağrı örtüsünün ortasına altın zemin üzerine siyah renkle rumi desen, kenarlarına ise altın yüzey üzerine siyah renkle dendanlar ve iğne perdah uygulanmış, kırmızı renkli kuskun ile kuyruk kısmına bağlanmıştır (m).

Altın zemin üzerine siyah renkle çizgilerin yer aldığı kuşhane eyere asılı konumdadır (n). Altın renkli olan eyerin altında bulunan örtüsü yeşil renklidir (o). Kalın olan üzengi, üçgen formlu, altın tonundadır (p). Kahverengi yüzey üzerine siyahla tahrir çekerek hareketlendirilmiş kuyruk salık olarak tasvirlenmiştir (r).

Resim 8, Derviş Paşa, Behram ve Ahmed Paşaların Safevilerle Savaşı,
İÜK, F.1404, *Şehinşahnâme I* y.75a

Çizim 8, *Şehinşahnâme I* y.75a – Akıncı Süvari

Uygulama 8, *Şehinşahnâme I* y.75a – Akıncı Süvari

5.9. Osmanlı Ordusu'nun Eymir Han'la Savaşı

Yazma Adı : *Nusretnâme*
Bulunduğu Yer : TSMK, H.1365
Yaprak : y.95b
Minyatürün Ölçüsü : 31 x 20,4 cm
Resim No : 9-95b
Çizim No : 9-1
Uygulama No : 9-1
Kullanılan Teknik : Sıvama, Tarama, İğne Perdah

Konu; Serdar Lala Mustafa Paşa'nın Doğu seferini anlatan yazmada Emir Han'la olan mücadelesini gösteren minyatür y.95b – 96a da olmak üzere çift sayfada tasarlanmıştır (Resim 9).

1578 (H.986) yılında Şirvan yönüne doğru hareket eden Serdar, maiyetindeki askeriyle birlikte Kabor ile Kınık ırmakları arasında konakladığı sırada Tebriz Beyi Emir Han'ın komutasındaki askerlerin Koyun Geçidi adındaki ırmağı geçtiğini haber aldı. Serasker hemen Osman Paşa'yı, Halep Beylerbeyi Mehmet Paşa'yı ve Zülkadir Beylerbeyi Mustafa Paşa'yı üzerlerine yolladı. Vardıklarında düşmanın savaş düzenini alıp çarpışmaya hazır bir durumda beklediklerini gördüler. Yalnız Emir Han, birkaç alay ile artçı olarak geride durmuş, geçidin karşı kıyısında kalmıştı. İslam askeri varınca hiç beklemeden saldırıya geçti ve düşman askerini bozguna uğrattı. Yalnız karşı kıyıda kalmış olan Emir Han, birlikleri ile kurtulabildi.[85]

Tam sayfa olan sahnenin sağ tarafında ordugahta yer alan çadırlar, sol tarafında ise süvarilerin hakim olduğu görülmektedir. Lacivert renkli çadırda, Osmanlı ordusunun Seraskeri Lala Mustafa Paşa oturur konumda yazı yazarken betimlenmiştir. Çadırların önünden ve ırmağın içinde karşıya geçip savaş alanına doğru hareket eden süvari birliği, sayfanın üst tarafında ağaçların arkasındaki tepe üzerinde ırmağa doğru ilerleyen mızraklı süvari grubu görülmektedir. Altın renkli gökyüzünde çerçevelenmiş bir mısra bulunmaktadır (Resim 9-95b).

Analizi gerçekleştirilen figür; Bu mücadele için gönderilen Beylerin maiyetinde bulunan Tımarlı Sipahi olarak değerlendirilmiştir (Çizim 9-1, Uygulama 9-1).

Sayfanın önünde koşan mavi atı üzerinde elinde mızrağı ile nehre atlarken tasvirlenen süvari, oval yüzlü, yay kaşları ve gözleri ile tarama uygulalanmış sakal ve bıyığı koyu kahve tonundadır (a).

[85] Peçevi İbrahim Efendi, *a.g.e., C. II,* s. 41.

Üzerinde bulunan, lacivert renk uzun kollu, vücudunu saran, yuvarlak yakalı gömleğine altın ile süsleme uygulanmıştır (b). Kırmızı renk, sade, bol koyu kırmızı ile kat izleri verilmiş şalvar giydiği görülmektedir (c). Ayağında koyu kırmızı sade bir ayakkabı bulunmaktadır (d). Başına, yuvarlak forma yakın beyaz renkli serpuş giydiği görülmektedir. Sayfada serpuşun olduğu alan üzerinde beyaz boyada çatlamalar gözlemlenmiştir (e).

Elinde kırmızı gövdeli altın ile şeritleri bulunan ucunda gümüş temren ve gövde üzerinde temrene yakın konumda koyu kahve renginde perçemin yer aldığı uzun mızrak bulunmaktadır (f). Orta göbek alanı yeşil altın zemin çiçek motifi formunda dilimli, etek kısmı sarı altın olup yer yer iğne perdah uygulanmış olan kalkan sırtında asılıdır (g). Siyah renk üzerine altın renk ile süslemenin yer aldığı kını içinde, kabzası siyah, tepesi altın ve balçak kısmıda altın olan kılıç sol yana gelecek şekilde bele asılı konumdadır (h). Lacivert zemin üzerine altın renk ile süsleme uygulanmış tirkeşin içinde oklar solunda asılı konumda sağında ise bir kısmının görüldüğü yay bulunmaktadır (i).

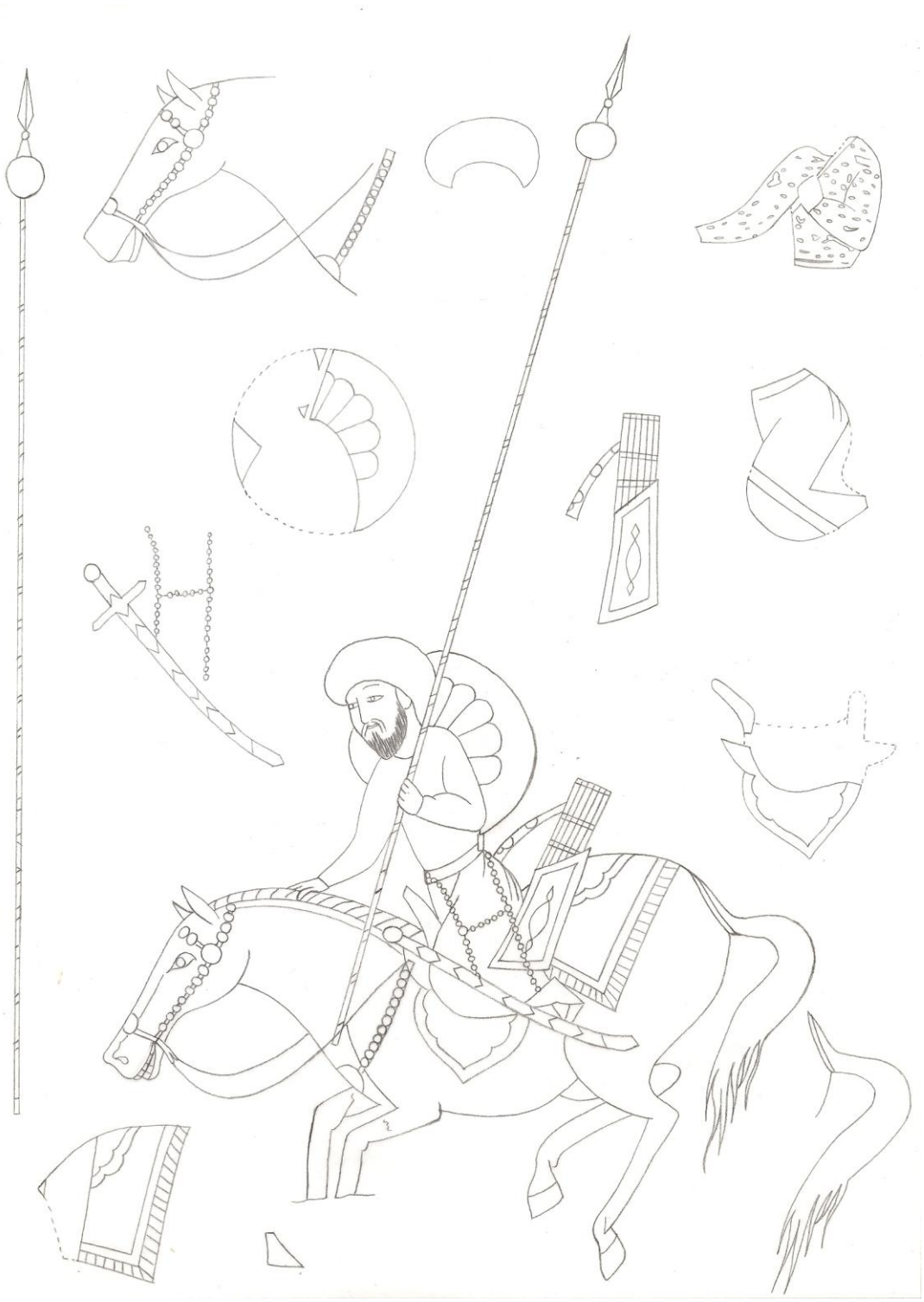
Atın başında kırmızı renkli kayış üzerine altın ile nokta ve tokaların yer aldığı başlık ve beyaz kayış üzerinde altın toka ve noktalarla süslenen göğüslük bulunmaktadır (k). Altın zemin üzerinde göbek kısmına siyahla çizgi şeklinde yarım şemse motifinin yapıldığı, kırmızı renk ince bordür şeklinde kenarı olan içinde koyu tonuyla çubuklarla saçak görünümü verilmiş sağrı örtüsü, beyaz renkli kuskun ile kuyruğa bağlı bulunmaktadır (m). Altın renk olan eyer kenarına siyah çizgiyle süsleme ile tahrir çekilmiştir (n). Kalın üçgen formlu üzengi altın renklidir (p). Mavi zemin üzerine koyu tonla tarama uygulanmış olan kuyruk salık konumdadır (r).

Resim 9, Osmanlı Ordusu'nun Eymir Han'la Savaşı,
TSMK, H.1365, *Nusretnâme* y.95b-96a

Resim 9-95b, Osmanlı Ordusu'nun Eymir Han'la Savaşı,
TSMK, H.1365, *Nusretnâme* y.95b

Çizim 9-1, *Nusretnâme* y.95b – Tımarlı Sipahi

Uygulama 9-1, *Nusretnâme* y.95b – Tımarlı Sipahi

Yazma Adı : *Nusretnâme*
Bulunduğu Yer : TSMK, H.1365
Yaprak : y.96a
Minyatürün Ölçüsü : 31 x 20,4 cm
Resim No : 9-96a
Çizim No : 9-2, 9-3
Uygulama No : 9-2, 9-3
Kullanılan Teknik : Sıvama, Tarama, İğne Perdah

Tam sayfa olan kompozisyonda, alt taraftan itibaren sol üst kısma doğru devam eden ve sayfanın yaklaşık yarısını kaplayan ırmak ile farklı renkte yapılmış tepelerin yer aldığı ve birbirleriyle mızrak, ok, kılıç gibi silahlar kullanan kalabalık bir savaş sahnesi tasvirlenmiştir. Altın ile çerçevelenmiş minyatürün, etrafı altın ile lale ve karanfil çiçekleriyle süslenmiştir. Sağ tarafta üzerinde hiçbir bitki örtüsünün yer almadığı açık mavi ve yeşil tepelerin olduğu alanda Safevi ordusuna hücüm edip onları ırmağa doğru kaçmaya mecbur bırakan Osmanlı askerleri görülmektedir. Gümüş renkli nehir üzerinde, Osmanlı askerlerinde kaçmaya çalışan ve mücadele esnasında hayatını kaybetmiş Safevi askerleri bulunmaktadır. Nakkaş sayfanın sol tarafında altın renkli gökyüzünde Safevi ordusunun komutanı olan Eymir Han'ın ismini ve sağ tarafta açık mavi tepe üstünde kahverengi atı üzerinde tasvirlenen Osman Paşa'nın ismini belirtmiştir (Resim 9-96a).

Analizi gerçekleştirilen ilk figür; Bu mücadele için gönderilen Beylerin maiyetinde bulunan, nehir kıyısındaki süvarinin, Şevket Paşa'nın "*mavi ayakkabı ulemaya mahsus idi*"[86] ifadesi ve aynı zamanda "*Mevleviyete kadar çıkmış olan kadıların bindikleri atların gaşiye (haşe) denilen örtüsüne rişe denilen saçak veya püskül konur ve buna saçaklı abayi denilirdi*"[87] ifadelerinin bu süvaride buluşmasından dolayı ulema sınıfına mensup olarak değerlendirilmiştir (Çizim 9-2, Uygulama 9-2).

Sahnenin önünde nehir kıyısında kızıl kahve rengindeki atının üzerinde öne doğru eğilerek elinde bulunan kılıcı ile düşman askerine hücumu sırasında tasvirlenen süvarinin, atının arkasında kalan yüzünün görebildiğimiz kısmında yay kaşları ve gözleri kahverengindedir (a).

Uzun kollu, kırmızı renkli kıyafetinin üstünde altın ile süsleme görülmektedir (b). Hafif bollukta, paçalara doğru daralan formlu, sade şalvarı mavi renkte olup kat izleri koyu mavi ton ile uygulanmıştır (c). Ayağında sivri uçlu, ökçesiz üzerinde koyu mavi çizgiler yer alan mavi ayakkabının altın renginde mahmuzu bulunmaktadır (d).

[86] Mahmud Şevket Paşa, *a.g.e.*, s. 33.
[87] İ.Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, TTK, Ankara 1988, s. 97.

Başına, tülbent tarzda bir kumaş ile düz katlanarak birkaç kez dolanan beyaz renkli serpuş giydiği görülmektedir. Serpuşun kat tahrirleri açık kahve ile çekilmiştir (e). Sol yanında beline asılı, siyah zemin üzerine altın ile baklava formlu desen yer alan kın bulunmaktadır (f). Sağ tarafında asılı ve bir kısmını gördüğümüz koyu kahve zeminli altın desenleri bulunan yay, sol yanında ise kırmızı yüzey üzerine altın ile şerit şeklinde noktaların yer aldığı desenli tirkeşin içinde okları görülmektedir (g). Sağ elinde hücum konumunda gümüş renkli, ucu hafif eğimli forma sahip orta kalınlıkta, kabza ve balçak kısmı altın olan kılıç yer almaktadır (h).

Atın başında, altın noktaların birleşiminden oluşan kayışın altın tokaları olan bir başlık, altın noktalardan oluşan kayış ve göğüs kısmında büyük yuvarlak formlu altın bir tokanın görüldüğü göğüslük bulunmaktadır. Kırmızı renkli dizginler ise eyere bağlanmıştır (i). Uçlarında çerçeve şeklinde mavi zemin üzerine altın süsleme bulunan, sade, altın zeminli sağrı örtüsünün püskül kısmı kırmızı renktedir. Örtü kırmızı renkli kuskun ile kuyruğa bağlandığı görülmektedir (k). Altın renkli eyerin uç kısımlarında şerit şeklinde yer alan çizgi ve tahriri siyah renkle çekilmiştir (m). Kalın, üçgen formlu üzengi etrafındaki çizgi ve tahrir siyahla uygulanmıştır (n). İki ön ayağında ve bağlı olan kuyruğunda kahverengi zemin üzerine siyah ile tarama yapılmıştır (o).

Resim 9-96a, Osmanlı Ordusu'nun Eymir Han'la Savaşı, TSMK, H.1365, *Nusretnâme* y.96a

Çizim 9-2, *Nusretnâme* y.96a – Ulema

Uygulama 9-2, *Nusretnâme* y.96a – Ulema

Analizi gerçekleştirilen ikinci figür; Bu mücadele için gönderilen Beylerin maiyetinde bulunan, sayfanın üst kısmında yer alan süvarinin, ayakkabısının rengi[88] ve atın üzerinde bulunan eyerin kenarlarında bulunan püskül[89] sebebiyle ulema sınıfına mensup olarak değerlendirilmiştir (Çizim 9-3, Uygulama 9-3).

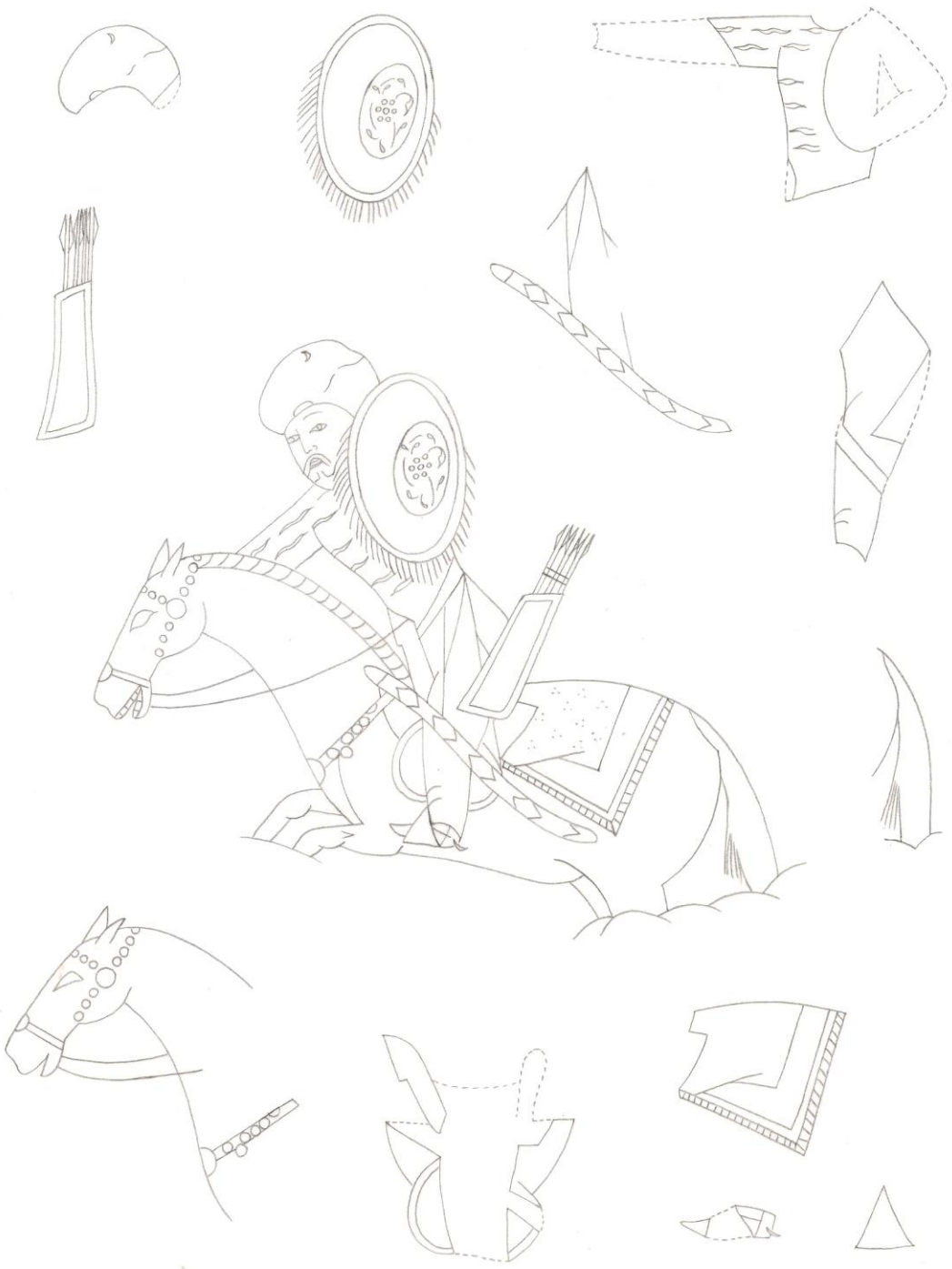
Sahnenin üst kısmında sağ tarafta koşan atı üzerinde hafif ayağa kalkmış konumda bulunan süvari, yuvarlak yüzlü, açık ten renkli, yay kaşı, gözleri ile tarama uygulanmış seyrek sakal ve bıyığı kahverengindedir (a).

Üzerinde, kırmızı zemin üstüne altın ile bulut desenin yer aldığı, uzun kollu, vücudunu saran formlu gömlek bulunmaktadır (b). Sade, mavi renkli, paçalara doğru daralan hafif dökümlü şalvarının kat izleri koyu mavi ile uygulanmıştır (c). Ayağında üzerinde koyu mavi tonla çizgilerin bulunduğu, sivri uçlu, altın mahmuzlu, ökçesiz bir ayakkabı görülmektedir (d).

Başına, yuvarlak forma yakın beyaz renkli serpuş giydiği görülmektedir. Sayfada serpuşun olduğu alan üzerinde boyada çatlamalar ve dökülme gözlemlenmiştir (e). Sol elinde bulunan lacivert renkli, göbek kısmında altın ile çerçeve şeklinde nokta çizgilerin içinde çiçek motifli desenin yer aldığı süsleme, etek uç kısmında nokta ile oluşturulmuş çizgiler ve kalkanı çevreleyen altın püsküller görülmektedir (f). Süvarinin sol yanında siyah zemin üzerine baklava formunda altın desenin yer aldığı kının içinde balçak ve tepe kısmı altın, kabzası siyah kılıç, altın kemer ile beline asılı bulunmaktadır (g). Lacivert zemin üstünde kenar kısımlarda altın ile çizgi görülen tirkeş içinde oklar bulunmaktadır (h).

Atın başında beyaz zemin kayış üzerinde altın noktalar ve tokalar bulunan başlık ve atın göğüs kısmında altın tokanın olduğu beyaz kayış üzerinde altın noktalar yer alan göğüslük bulunmaktadır. Altın olan dizginler eyere bağlanmıştır (i). Yeşil altın zeminli üzerinde iğne perdah uygulanmış sağrı örtüsünün kenarlarında sade formda sarı altın zemin, uçlarda kırmızı renkli püskül bulunmaktadır. Örtü beyaz renkli kuskun ile kuyruğa bağlanmıştır (k). Altın zeminli eyer üzerine siyahla kenarlara çerçeve şeklinde çizgi ve tahrir uygulanmıştır (m). Kalın, üçgen formlu üzengi altın rengindedir (n). Bir kısmı görünen atın kuyruğu mavi zemin üzerine koyu mavi ile tarama uygulanmıştır (o).

[88] Mahmud Şevket Paşa, "…mavi ayakkabı ulemaya mahsus idi…", *a.g.e.,* s. 33.
[89] İ.Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 97.

Çizim 9-3, *Nusretnâme* y.96a – Ulema

Uygulama 9-3, *Nusretnâme* y.96a – Ulema

5.10. İmam Kuli Han'ın Mağlup Olması

Yazma Adı : *Şecâatnâme*
Bulunduğu Yer : İÜK, T.6043
Yaprak : y.179a
Minyatürün Ölçüsü : 21,5 x 12 cm
Resim No : 10
Çizim No : 10
Uygulama No : 10
Kullanılan Teknik : Tarama, Sıvama, Sulandırma

Konu; Osmanlı Devleti'nin Şirvan'ı fethinden sonra, Gürcistan ve Dağıstan beylerinin aralarında anlaşarak İmam Kulu Han'a "...vakit kaybetmeden işbirliği yaparak bunları ortadan kaldıralım..." diyerek mektup yazarlar. İmam Kulu Han, sözü edilen beylerin aralarında anlaştıklarını şaha bildirir, olayı öğrenen İran Şah'ı hiç tereddüt etmeden İmam Kulu Han'ı başkomutan yapar ve diğer beylerle birlikte büyük bir ordu hazırlanır. İmam Kulu Han'ın iki komutanı, Rumeli askerinin başbuğu Yakup Bey'i ve maiyetindeki askerlerin çoğunu şehit etmeleri üzerine, Osman Paşa, maiyetindeki beyler ve tüm askerlerini toplar. Sivas ve Rumeli Beylerbeyi Çerkez Haydar Paşa'yı eyalet askeri ile sağ kola, Kefe Beylerbeyi Cafer Paşa'yı Rumeli askeri ile sol kola kendisi de ortada yer alarak öncülerin yürüyüşleriyle çarpışmalar başlar.[90] Osman Paşa kumandasındaki askerleri ile yapılan mücadele, İmam Kulu Han ve askerlerinin kaçışıyla zaferle sonuçlanmıştır.

Tam sayfa olan sahnenin büyük bir alanını kaplayan ve altta çerçeve hizasından başlayan ve birebir mücadele şeklinde görülen savaşın gerçekleştiği mavi renkli zemin üstte tepeyle sonlandırılmıştır. Altın renkli gökyüzü ile ufuk çizgisi oluşturan tepenin üst kısmına gölge verilerek belirginleştirilen zirvenin arkasında sol tarafata yer alan iki asker gelişen olayları izler konumda tasvirlenmiştir. Resmin sağ üst bölümünde, siyah atı üzerinde, elinde kılıç, arkasında iki silahdarıyla nakkaşın ismini belirttiği üzere Osman Paşa görülmektedir. Osman Paşa'nın önünde, mızrağının iki kesik baş takılı, arkasında elleri bağlanmış esir aldığı iki safevi askeriyle gelen Osmanlı askeri (Tımarlı Sipahi) vardır. Kahverengi-beyaz renk atı üzerindeki Osmanlı askeri, beyaz atıyla kaçan İmam Kuli Han'ı mızrağıyla yaralamış olarak görülmektedir. Altta Osmanlı askerinin siyah renk at üzerindeki safevi askerini mızrakla öldürerek atından aşağıya düşürürken tasvir edilmiş. Altta ve üstte çerçeve içerisinde mısra yer almakta alt taraftaki iki mısranın arasında kırmızı renk açmış çiçek tasviri görülmektedir (Resim 10).

[90] Peçevi İbrahim Efendi, *a.g.e., C. II,* s. 72-74.

Analizi gerçekleştirilen figür; Beylerbeyi maiyetinde yer alan askerlerden biri olması dolayısıyla, çerçevenin sağ alt kısmında yer alan süvarinin Tımarlı Sipahi olarak değerlendirilmiştir (Çizim 10, Uygulama 10).

Resmin sağ alt köşesinde beyitin hemen üstünde yer alan süvari, koşar durumdaki atı üzerinde düşman askerine mızrağı ile hücum ederken görülmektedir. Yüzü, küçük yuvarlak, açık tenli, çehresi açık bıyık ve sakalı olmadığından genç bir asker ifadesi bulunmaktadır. Yüz ve elleri, koyu ten rengiyle tahrirlendirilmiştir (a).

Yeşil renkte, ince yakası olan v yakalı, bol uzun kollu, önünde altın sırma olan şeritlerin yer aldığı üst kıyafetin tahrir ve kat izleri koyu yeşil ton ile belirtilmiştir (b). Sade, kırmızı renkli, dökümlü, bol bir şalvar giymektedir (c). Siyah renkteki kemerinin üzerinde altın şeritler yer almaktadır (d).

Başına, altın renkli, konik formlu, tepelik kısmı siyah konturla dilim şekli verilmiş başlık ve başlığa bağlı hareketli, gri renkli zemin üzerinde siyah tonla belirtilmiş şerit çizgili, kulaklarını, ensesini ve omuzlarının üzerini örten siperliği olan miğfer giymektedir. Miğferin gövde kısmında, kahramanlık veya rütbe alameti olan, beyaz renk üzerine gri tonla, tarama ve noktalama uygulanmış tüy bulunmaktadır (e).

Kolçakları, elinin üst kısmını kapatan, bileklikli, dirseklerine doğru ucu sivrilen formlu altın tonunda olup kolun gövdeye bakan kısmında siyah ile çizgi şeklinde şeritler yer alırken, dışa bakan yüzeyde ise süsleme bulunmaktadır (f). Süvarinin sol yanında, lacivert zemin üzerine altın renk hatai ve yaprak desenin yer aldığı torba ve içinde yay bulunmaktadır (g). Mücadele yapılırken tasvirlenen süvarinin elinde, ucu düşman vücudunda olan kırmızı renge boyanmış mızrak bulunmaktadır (h).

Altın tonda ana gövde ve kendinden tepelikli, yeşil altın tonunda, gövdeye bağlı uçları dilim formlu, hareketli yan siperlikli at alınlığının genel görünümü sadeyken ana gövdede burun hizasının üst kısmında süsleme görülmektedir (i).

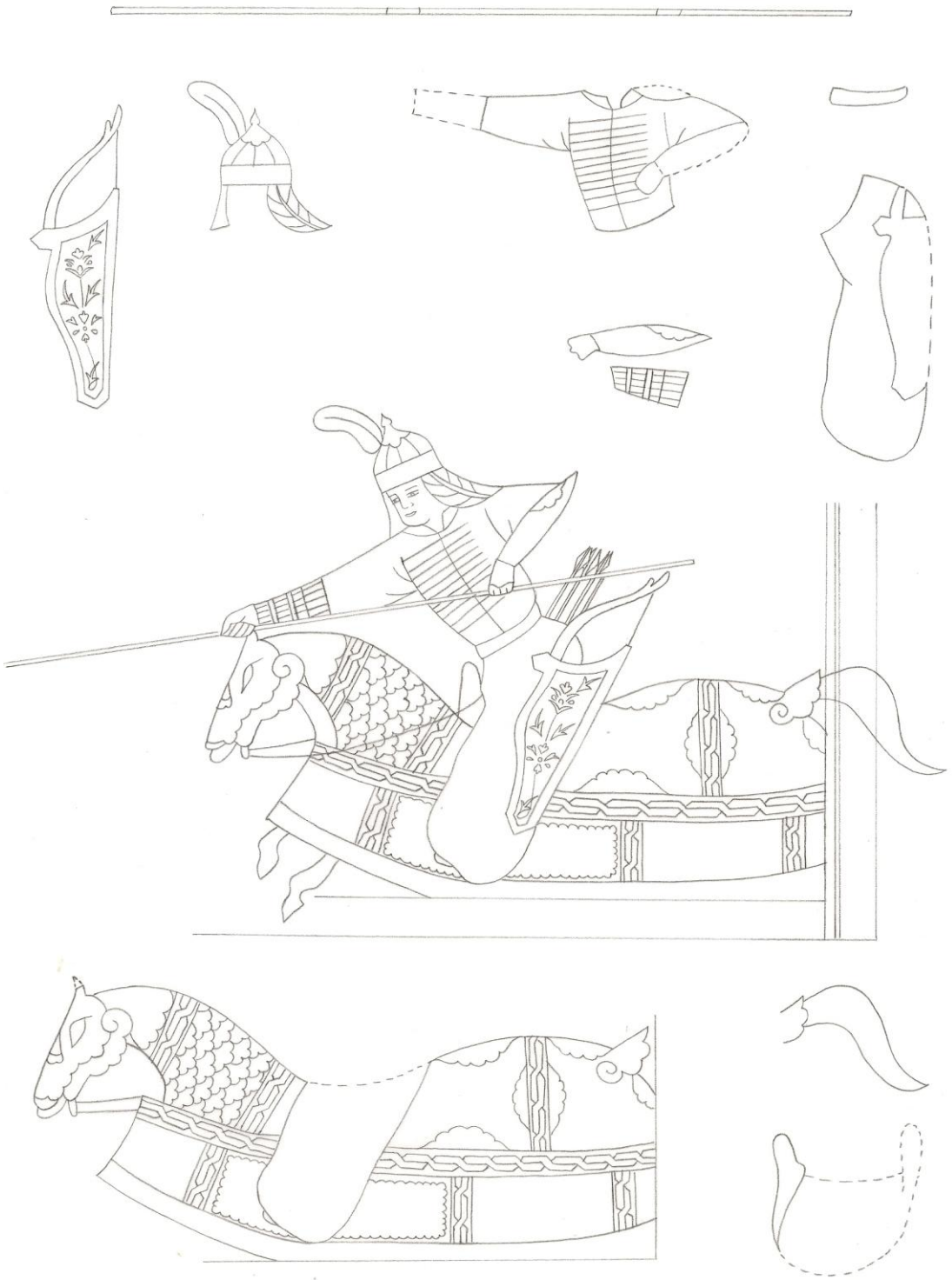
Atın, boyun alt kısmı açıkta kalacak şekilde boynundan başlayıp dizlerinin alt hizasına kadar tüm gövdesini örten zırhı altın renginde olup üzerinde yatay ve dikey bordurlarla bölünmüş ve içinde zencerek deseni görülürken etek ucunda yer alan bordür içindeki süs çapraz şeklinde görülmektedir. Siyah renkle ince çizgi şeklinde dendanlarla oluşturulmuş desenli boyun kısmının zemini yeşil altın rengindedir. Zırhın etek kısımlarında bulunan dikdörtgen alanlar sade, sırt bölümündeki kartuşlarda, yarım şemse motifleri görülmektedir. Kuyruk kısmında, zırhın hafif tepe gelecek şekilde yüksekliği bulunan uçları dendanlı bir formda bulunmaktadır. *Zırhın üzengi bölgesinde, atın gerektiğinde rahat bir şekilde mahmuzlanmasını sağlayan küçük bir boşluk yer*

almaktadır.[91] Bu kısım analizi yapılan at zırhı üzerinde siyah tahrir ile belirtilmiştir (k). Eyer, sade, altın rengindedir (m). Çerçeveye denk gelen atın kuyruk kısmı çerçeve dışına kırmızı renk ile tahrir şeklinde çizilerek tamamlanmış bir formda görülmektedir (n).

[91] T.Nejat Eralp, *a.g.e.*, s. 169.

Resim 10, İmam Kuli Han'ın mağlup olması, İÜK, T.6043, *Şecâatnâme* y.179

Çizim 10, *Şecâatnâme* y.179a – Tımarlı Sipahi

Uygulama 10, *Şecâatnâme* y.179a – Tımarlı Sipahi

5.11. Osman Paşa'nın Tatarlar'la Savaşı

Yazma Adı : *Şecâatnâme*
Bulunduğu Yer : İÜK, T.6043
Yaprak : y.206b
Minyatürün Ölçüsü : 22 x 12,6 cm
Resim No : 11
Çizim No : 11-1, 11-2
Uygulama No : 11-1, 11-2
Kullanılan Teknik : Tarama, Sıvama

Konu; Şecâatnâme y.205 de başlayan metnin bölüm başlığında "*Osman Paşa-yı şecaat iktidar hazretleri tezkerecisi olan tatar Mehmed Çelebi'ye bir mikdar adam koşup Tatarlar ile rezm için irsal eylediğidür*"[92] ifade edildiği üzere, Osman Paşa, tezkirecisi Mehmed Çelebi'yi kumandan tayin ederek Rumeli kumandanları ve bir mikdar asker "*Rumili serdarları hem bi şümar*"[93] ile Tatarlar üzerine göndermiştir. Osmanlılarla Tatarlar arasında Paşa Tepesi mevkiinde geçen mücadele seherde başlayıp, akşam ara verilinceye kadar devam etmiştir.

Tam sayfa olan sahnede, büyük bir alanı oluşturan lila zemin üzerinde, sol tarafta Osmanlı askerleri, sağ tarafta Tatar askerleri birbirlerine ok, mızrak, topuz ve kılıç gibi savaş gereçleriyle mücadele ederken görülmektedir. Sahnenin alt orta bölümünde, mavi zemin renginde üzerinde "Paşa Tepesi" yazılı olan bir tepe yer almaktadır. Tepenin solunda kahverengi atı üzerinde bir elinde kılıç, diğer elinde kalkanıyla bekler vaziyette Osmanlı askeri, sağda ise ölmüş Tatar askeri yer alır. Sağ tarafta siyah atı üzerinde kalpaklı Tatar askeri arkasını dönmüş şekilde yayını germiş karşısındakine ok atarken, Osmanlı askeri açık kahverengi atı üzerinde kılıcıyla karşılık verirken betimlenmiştir. Hemen üst kısmında siyah at üzerinde bir elinde gürz diğer elinde kalkan tutan hareketsiz bir şekilde duran asker görülmektedir. Üst bölümde süslü, zırhlı at üzerindeki süvari, elindeki mızrağı ile karşısında ona doğru gelmiş olan askerin karın kısmına isabet etmiş ve düşman askeri atıyla beraber düşer vaziyette tasvirlenmiştir. Tepenin arkasında, yaylarını germiş durumda Tatar askeri, biri oku atmış diğeri atar şekilde mücadeleye katılmış olarak tasvir edilmiştir. Mücadelenin yaşandığı lila renkteki tepenin üzerinde "Ceng-i Tatar" yazısı hayatını kaybetmiş asker ve onlara ait eşyalar görülmektedir. En altta çerçeve içinde mısra yer alırken, altın rengiyle boyalı olan gökyüzünün içerisinde de mısra bulunmaktadır (Resim 11).

[92] Şecâatnâme v. 205
[93] Şecâatnâme v. 206

Analizi gerçekleştirilen ilk figür, Osman Paşa kumandasındaki Beylerin maiyetinde bulunan, sayfanın solunda siyah at üzerindeki süvari Tımarlı Sipahi olarak değerlendirilmiştir (Çizim 11-1, Uygulama 11-1).

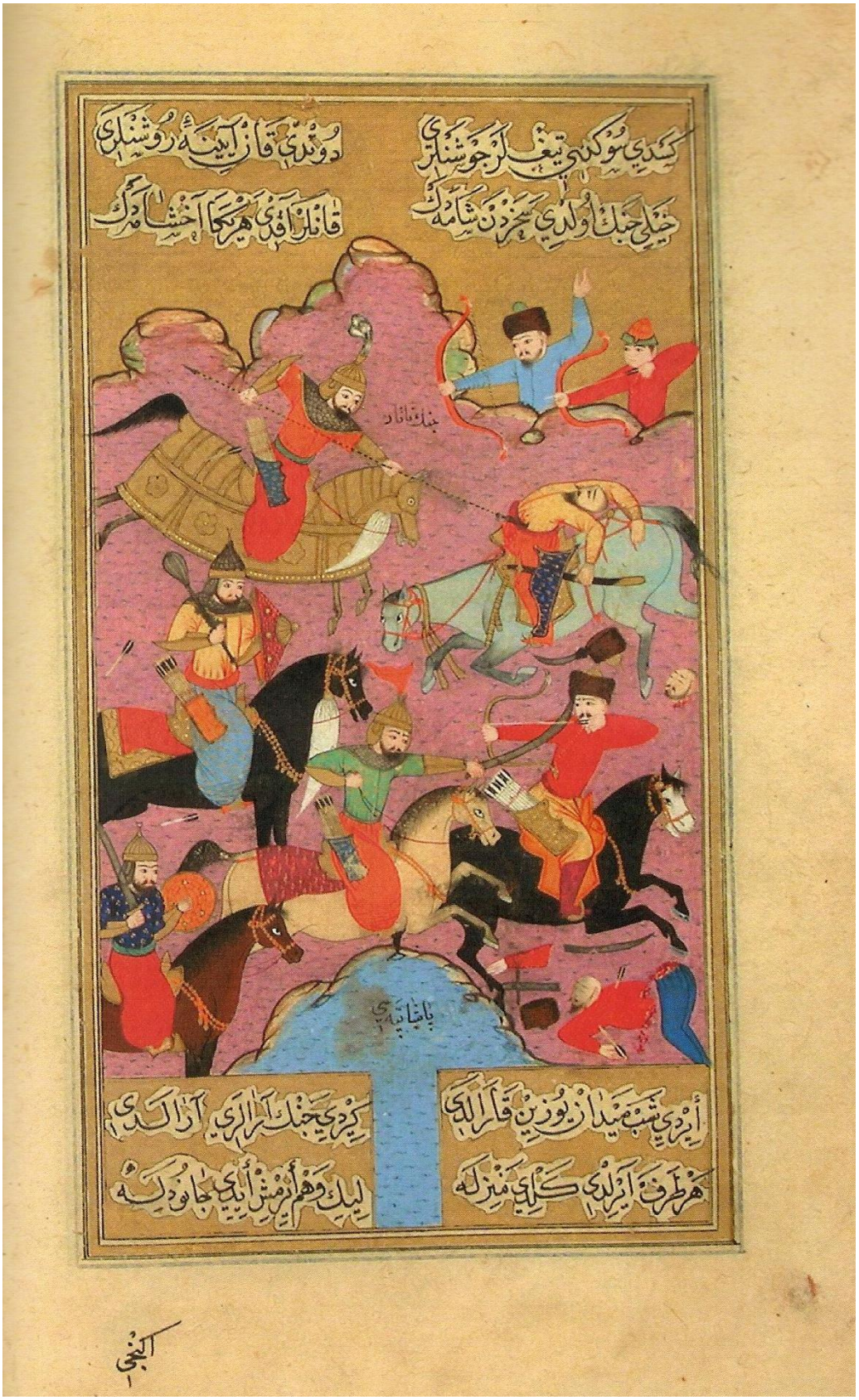
Tasvirin sol orta kısmında, siyah at üzerindeki süvarimiz, ellerinde tuttuğu kalkan ve topuz ile hareketsiz durağan bir konumda karşısında bulunan düşman askerine bakar durumda görülmektedir. Yüzlü yuvarlak, açık ten renginde, kaşları, kısa sakalı ve bıyığı koyu kahve tonundadır. Yüz ve ellerinin tahriri koyu ten renginde çekilmiştir (a).

Üzerindeki sade, sarı renkli, uzun kollu vücudu saran gömleğinin tahriri ve kat izleri kırmızı tonla çekilmiştir (b). Beline sarılı, kumaş formundaki kırmızı renkli kuşağın kıvrım ve kat izleri koyu kırmızı tonla belirgin halde görülmektedir (c). Mavi renkli, ayaklarının üzerine dökümlü bir şekilde duran bol şalvarının üzerinde altın ile bulut deseni uygulanmış, tahrir ve kat izleri koyu mavi ile çekilmiştir (d). Ökçesiz, sivri burunlu kırmızı renkte ayakkabı giymektedir (e).

Başında, konik formlu, tepelikli, kulak (yan) siperi bulunan, etek kısmı altın renginde diğer alanlar gri renkli olan miğferin üst kısmında siyah tonla uygulanan çizgilerle dilimler görülmektedir (f). Boynundan itibaren omuzlarını örten, gri renk zemin üzerinde, siyah tonla yarım daire şeklindeki çizgilerle örgü zincir şekli verilmiş zırh omuzluğun, kenarlarında da altın şerit bulunmaktadır (g). Bileklikli, dirseğe doğru sivrilen uçlu, sade altın renginde kolçakları görülmektedir (h).

Daire formunda kalkanın göbek alanı altın üzeri siyah ile dilimlenmiş, gövdesi kırmızı zemin üstüne altın ile bulut deseni yer alan ve üzerinde 3 adet altın rozet bulunmaktadır (i). Sağ elinde yer alan, gövdesi kararmış, baş kısmı gri tonda üzerine siyah renk ile dilimleri belirtilmiş dilimli topuz bulunmaktadır (k). Sağ yanında, sade, turuncu renkli, içinde okları olan tirkeş beline asılı konumdadır (m).

Atın başlık ve göğüslük kısmı, kırmızı zemin üzerinde altın noktalar yer alırken tokaları da altın rengindedir. Dizginleri kırmızı renklidir ve eyere bağlanmıştır (n). Atın üzerinde, sade, kırmızı renkli, kenarları altın üzerine siyah ile desen uygulanmış sağrı örtüsü bulunmaktadır (o). Altın renkli eyer üzerinde iğne perdah görülmektedir (p). Üzengi orta genişlikte ve altın rengindedir (r). Atın boynunun altında, üçgen formlu altın uçlu kısımdan aşağı sarkar durumda beyaz renkli yer yer gri tonla hareketlenmiş kotas yer almaktadır (s).

Resim 11, Osman Paşa'nın Tatarlar'la Savaşı, İÜK, T.6043, *Şecâatnâme* y.206b

Çizim 11-1, *Şecâatnâme* y.206b – Tımarlı Sipahi

Uygulama 11-1, *Şecâatnâme* y.206b – Tımarlı Sipahi

Analizi gerçekleştirilen ikinci figür; süvarinin başında bulunan Rütbe veya kahramanlık alameti olan tüy ve atının altın zırhından dolayı; bu savaş için Osman Paşa tarafından kumandan olarak görevlendirilen Mehmed Çelebi olarak değerlendirilmiştir (Çizim 11-2, Uygulama 11-2).

Sayfanın sol üst kısmında tepenin önünde bulunan süvari, zırhlı bir at üzerinde düşmanına hücum eder konumda tasvirlenmiştir. Yuvarlak yüzlü, açık tenli, koyu kahve renk ile tarama usulü uygulanmış kısa sakallı ve bıyıklıdır (a).

Üzerinde, turuncu renkli, sade, kısa kollu, vücudu saran gömleğinin tahriri kendi renginin bir ton koyusuyla çekilmiştir (b). Kırmızı renkli, sade, bol şalvarın kat izleri ve tahriri kendi renginin koyu tonuyla çekildiği görülmektedir (c). Beline sarılı, kumaş formundaki yeşil renkli kuşağın kıvrım ve kat izleri koyu yeşil tonla belirgin halde betimlenmiştir (d).

Başında konik formlu, tepelikli, sorguçlu, kulak siperlikleri bulunan altın renkli miğfer yer almaktadır. Miğferin üst kısmında siyah konturla uygulanan dilimler görülmektedir. Rütbe veya kahramanlık alameti olan, sorguç yuvasında beyaz renk üzerine gri tonla tarama uygulanmış uçlarına ise noktalama yapılmış iki adet tüy bulunmaktadır (e).

Boynundan itibaren omuzlarını örten, yuvarlak yakalı, gri renk zemin üzerinde, siyah tonla yarım daire şeklindeki çizgilerle örgü zincir şekli verilmiş zırh omuzluğun, kenarlarında da altın şerit bulunmaktadır (f). Kolunda, genelinde sade, altın renkli, bileklikli, dirsek kısmına doğru ucu sivrilen, kolunun dışa bakan kısmında süsü bulunan kolçak görülmektedir (g).

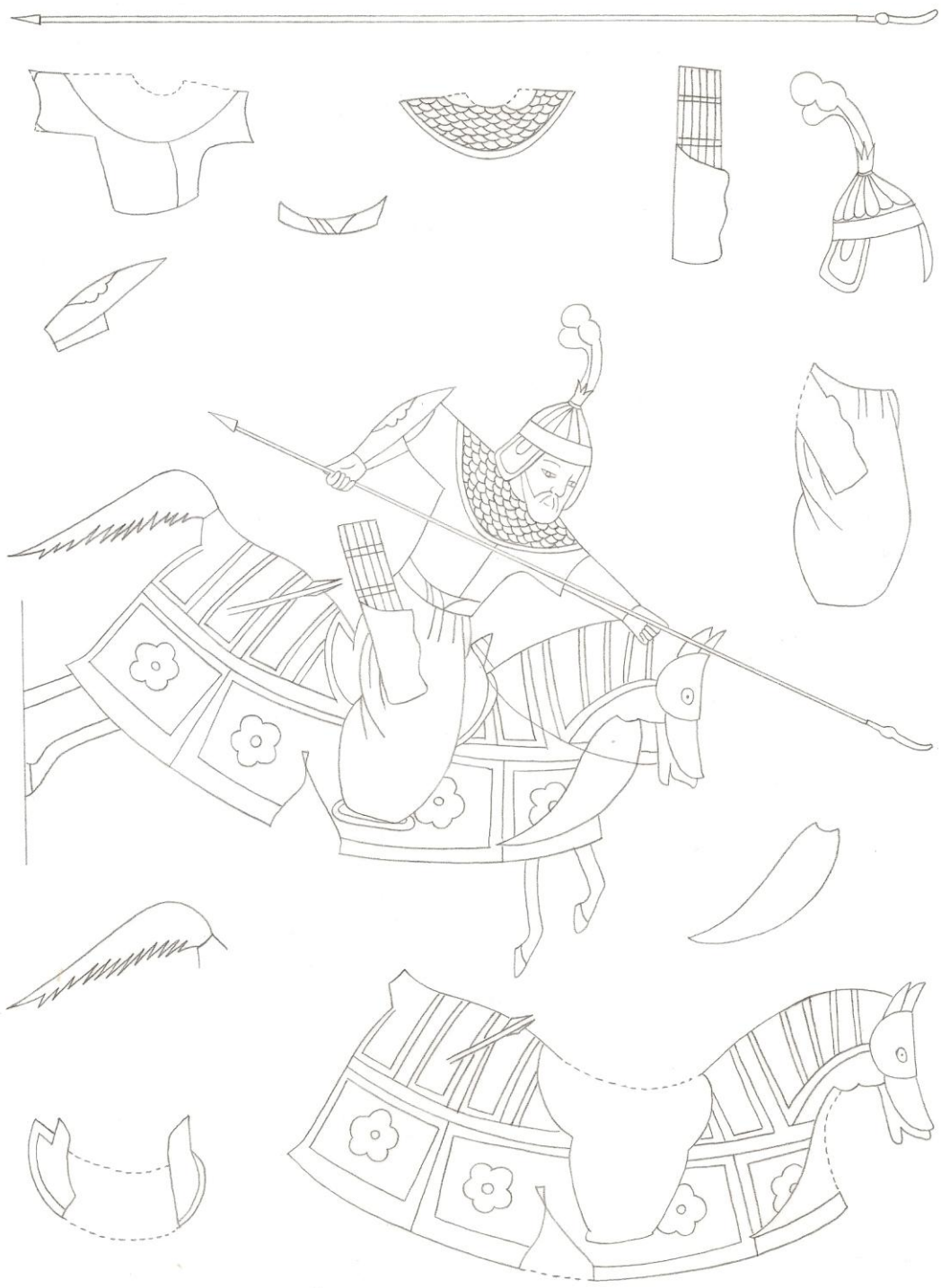
Düşman askerine hücum konumunda kullanılan mızrak, altın ve siyah renkle şeritlerin olduğu, bir ucu mücadele ettiği düşmanının karın bölgesine saplanmış diğer ucunda ise gümüş temrenin yer aldığı görülmektedir. Yaralanan askerin duruş şeklinden dolayı, mızrağın ucunda tırpan şeklinde bir aparatın olduğu düşünülmektedir (h). Mavi zemin üzerinde bulut deseninin olduğu okluk içinde, açık kahve renginde ince ağaç sopa şeklinde, ok'ta yer alan yelek kısmının görülmemesinden cirid olduğu düşünülen silah bulunmaktadır (i).

Altın yaldız olan at alınlığı, gövde zırhı ile bütün görünümünde, ana gövde ve buna bağlı yan kulak siperliğinden oluşmuştur. Sade olan alınlığın göz oyuklarının bulunduğu görülmektedir (k).

Atın, boynundan başlayıp dizlerinin alt hizasına kadar tüm gövdesini örten zırhı altın renginde olup üzerinde yatay ve dikey bordürlerle bölünmüş etek ucunda yer alan

bordür içinde iğne perdah uygulanmıştır. Bordürlerle çevrilmiş dikdörtgen formun içinde çiçek motifi yer almaktadır. Zırhın kuyruk kısmında, hafif tepe gelecek şekilde yükseklik bulunmaktadır. *Zırhın üzengi bölgesinde, atın gerektiğinde rahat bir şekilde mahmuzlanmasını sağlayan küçük bir boşluk yer almaktadır*.[94] Bu kısım analizi yapılan at zırhı üzerinde siyah tahrir ile belirtilmiştir (m). Sade eyeri altın rengindedir (n). Zırhın kuyruk yuvasından dışarı çıkarılmış kuyruğu siyah renkli ve salıktır (o). Atın boynundan aşağı sarkar durumda beyaz renkli üstte gri tonla taramalar ile hareketlenmiş kotas görülmektedir (p).

[94] T.Nejat Eralp, *a.g.e.*, s. 169

Çizim 11-2, *Şecâatnâme* y.206b – Mehmed Çelebi

Uygulama 11-2, *Şecâatnâme* y.206b – Mehmed Çelebi

5.12. Hasan Paşa'nın Araplarla Savaşı

Yazma Adı : *Tarih-i Feth-i Yemen*
Bulunduğu Yer : İÜK, T.6045
Yaprak : y.273b
Minyatürün Ölçüsü : 23 x 14,3 cm
Resim No : 12
Çizim No : 12
Uygulama No : 12
Kullanılan Teknik : Sıvama, Sulandırma

Konu; Yemen Fatihi Serdar Sinan Paşa Tule muhafazasında iken Hasan Paşa'nın Seyyane Dağı civarında Araplarla savaşı anlatılmaktadır.

Tam sayfa olan sahnenin, solda alt köşede ve üstte sağ tarafta ağırlıklı olarak çadırlar bulunmaktadır. Orta kısımda sol kenerda bulunan Kale'ye doğru yöneltilmiş toplar görülmektedir. Sağ altta Paşa ve maiyetindeki askerleri, üstte Osmanlı askerlerinin Araplarla olan mücadelesini izlerken tasvir edilmiştir. Altın renkli gökyüzünde çerçeve içinde iki mısra yer almaktadır. Sayfanın üst kısmında minyatürün mahiyetini belirten başlık bulunmaktadır (Resim 12).

Analizi gerçekleştirilen figür; Hasan Paşa maiyetinde bulunan süvari Tımarlı Sipahi olarak değerlendirilmiştir (Çizim 12, Uygulama 12).

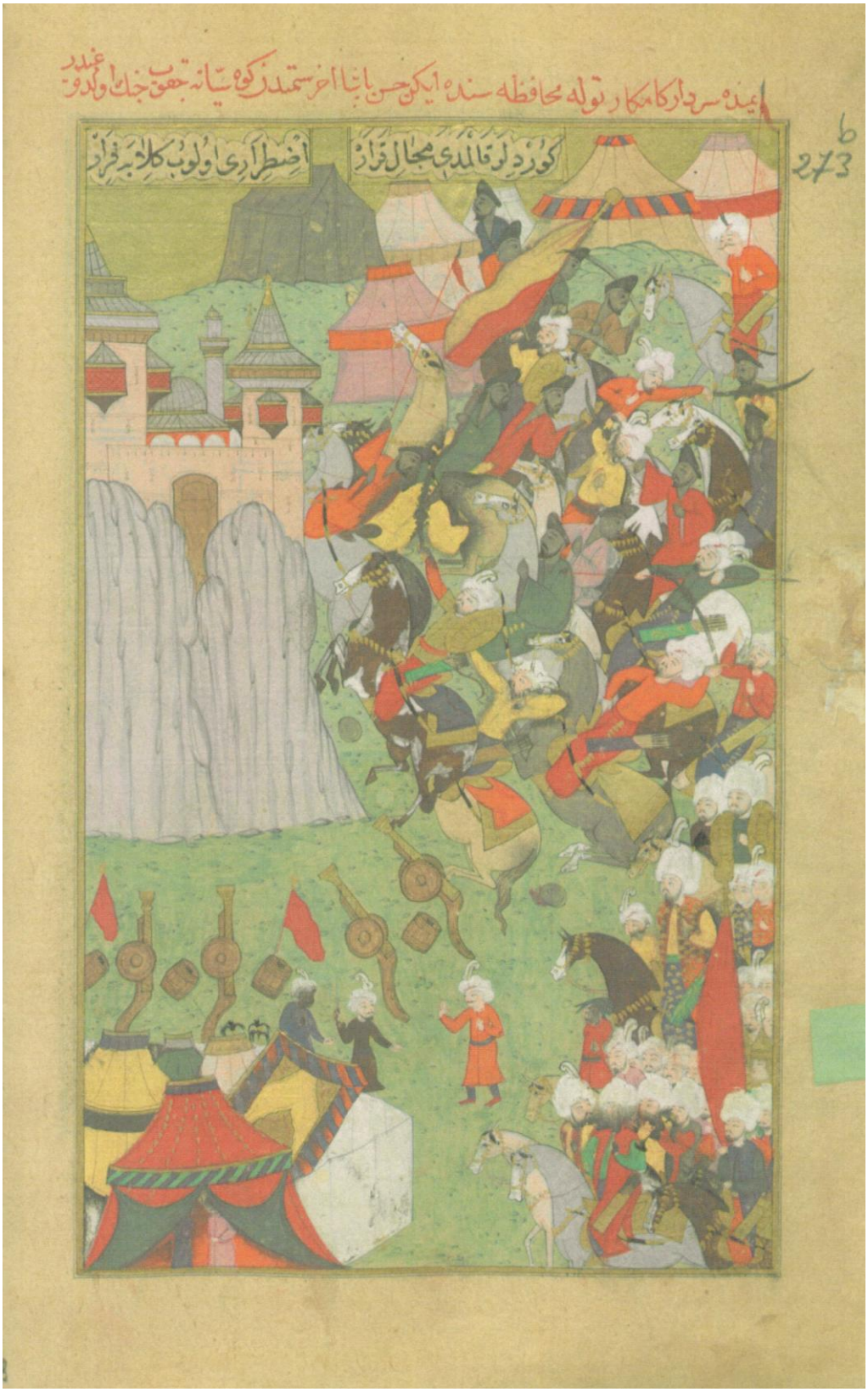
Kahverengi – beyaz kırcıllı atı üzerinde elinde kılıç ve kalkanıyla düşman askerine hücum eder konumda tasvirlenen süvarinin sureti yuvarlak, açık tenli, yanak hizasında pembelik görülmektedir. Kahverengi olan kaşları, gözleri, bıyık ve sakalına tarama uygulanmıştır (a).

Kırmızı, uzun kollu iç entari üzerine altın renkli, sade, yarım kollu, bel hizasına kadar uzanan bir zırh giydiği görülmektedir (b). Kırmızı renkli, sade, bol bir şalvar (c), belinde kırmızı renkli, sade, bir ton koyusuyla tahriri çekilmiş kuşak (d), ayağında sarı renkli, ökçesiz ayakkabı bulunmaktadır (e).

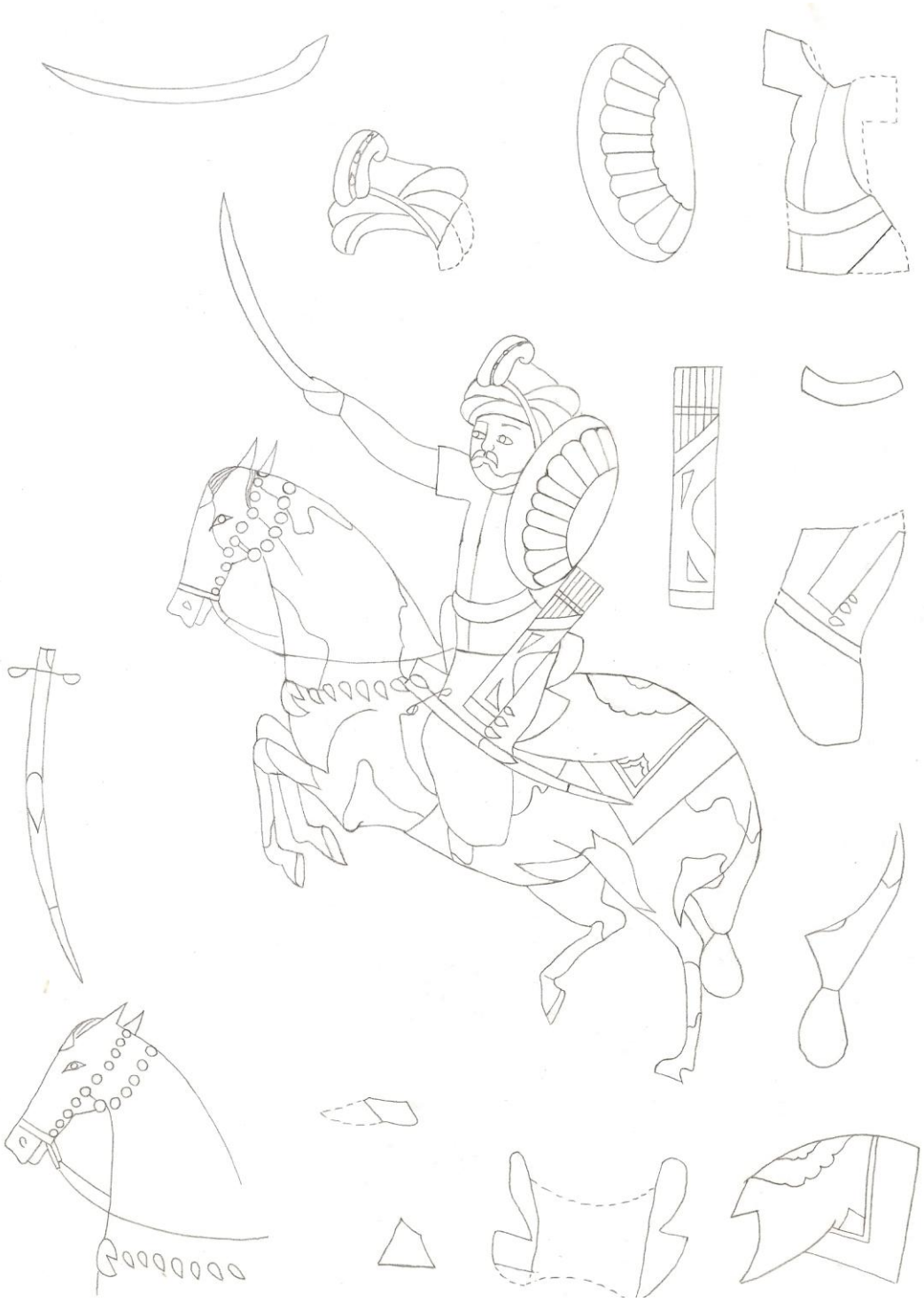
Başında, beyaz renkli tahrirleri sebya ile çekilmiş, tepesi düz olan başa giren kısımla tepe arası bükümlü tülbent veya şal sarılı bir serpuş giydiği görülmektedir. Serpuşun önünde, ortasında altın noktaların yer aldığı, siyah ile tahrirlenmiş beyaz renkli tüy bulunmaktadır (f).

Beline asılı, yeşil renkli ve üzerinde bir kısmı koyu yeşil bir kısmı ise kahve tonuyla çizgi formunda süslemenin yer aldığı tirkeş ve içinde okları bulunmaktadır (g). Siyah renkli kının uç ve orta kısmında altın ile desen yer almaktadır (h). Kararmaların görüldüğü kılıcını ise sağ elinde tutmaktadır (i). Sol elinde ise tamamı altın olan kalkan ve bu kalkanın sade göbeği siyah renkle uygulanan dendanla, dilimli formdaki gövde bölümüne geçtiği görülmektedir (k).

Atın üzerinde, altın renkli küçük yuvarlak tokalarla oluşan atın başlığı ve altın renginde damla formunda tokalarla oluşan göğüslük görülmektedir (m). Kenarları altın ile çerçevelenmiş, lacivert sağrı örtüsü üzerinde siyah ile çizgi şeklinde şemse motifi bulunmaktadır (n). Sade ve altın renginde olan eyerin tahrirleri siyah ile çekilmiştir (o). Sade, üçgen formlu kalın üzengi altın renklidir (p). Kahverenginin yoğun olduğu küçük beyaz alanlarında bulunduğu kırcıllı olan atın kuyruk bağlı olarak görülmektedir (r).

Resim 12, Hasan Paşa'nın Araplarla Savaşı,
İÜK, T.6045, *Tarih-i Feth-i Yemen* y.273b

Çizim 12, *Tarih-i Feth-i Yemen* y.273b – Tımarlı Sipahi

Uygulama 12, *Tarih-i Feth-i Yemen* y.273b – Tımarlı Sipahi

5.13. Vezir İskender Paşa'nın Kanseler Han ile Gratyani Gaspar'ı Mağlup Etmesi

Yazma Adı : *Şehname-i Nadirî*
Bulunduğu Yer : TSMK, H.1124
Yaprak : y.36a
Minyatürün Ölçüsü : 27 x 21,6 cm
Resim No : 13
Çizim No : 13
Uygulama No : 13
Kullanılan Teknik : Sıvama, Sulandırma, Tarama

Konu; Özi Valisi İskender Paşa ile Lehistan Kralı'nın himaye ettiği ve asker verdiği Boğdan Beyi Gratyani Gaspar arasında geçen mücadeleyi anlatmaktadır. Gaspar'ın ordusu ağır bir yenilgiye uğramış ve pek çok Leh beyi de esir alınmıştır.[95]

İskender Paşa Gaspar'ın ayaklandığını ve pek çok askerle Çoçora'ya geldiğini haber aldığı zaman, yanında ancak bin kadar adam vardı. Hemen Akkirman Tatarlarına haber saldı ve hanın kardeşi kalgay Sultan Devlet Giray Han Tatar askeri ile geldi. İslam askeri ile Tatarlar birlikte saldırıya geçtiler ve düşmanı darmadağan ettiler.[96]

Altın ile çerçeve içinde tasvirlenen minyatürde üstte tepeler arkasından akan ve sol taraftan dışarı çıkan nehir sayfanın altında tekrar çerçeve içine dahil edilmiştir. Minyatürün etrafı halkar uygulanarak tamamlandığı görülmektedir. Lila renkli zemin üzerinde cereyan eden savaşta, sağ alt kısımda Osmanlı askerini, orta ve üst kısımda Tatar askerlerini, sol tarafta nehir kıyısında ise düşman askerlerini ağırlıklı olarak görmekteyiz. Sahnenin alt tarafında Osmanlı askerinin esir aldığı düşmanla birlikte sağ tarafa doğru ilerlerken hemen arkasında iki atlı askerin mücadelesi yansıtılmaktadır. Üstte okları ile mücadele eden Tatar askerlerini, Sağ taraftan orta bölgedeki savaşa doğru ilerleyen Osmanlı ve Tatar askerleri görülmektedir. Sahnenin sol tarafında nehir kıyısında zırhlı, ellerinde tüfekleriyle kaçan düşman askerleri bulunmaktadır. Gökyüzü altın renginde sıvama olup sağ ve sola doğru ilerler görünümlü mavi renkli bulut yer almaktadır (Resim 13).

Analizi gerçekleştirilen figür; İskender Paşa'nın maiyetinde bulunan süvari Tımarlı Sipahi olarak değerlendirilmiştir (Çizim 13, Uygulama 13).

Sahnenin ön kısmında yer alan, kahverengi atı üzerinde elindeki kılıcıyla önündeki zırhlı düşman askerine hücum eder konumda tasvirlenen süvarinin sureti, oval, açık

[95] Kadir Kazalak, Tufan Gündüz, "II. Osman'ın Hotin Seferi", *OTAM*, S.14, Ankara, 2003, s. 130-131.
[96] Peçevi İbrahim Efendi, *a.g.e., C. II*, s. 347-349.

tenli, seyrek tarama uygulanan sakal ve bıyığı ile kaşlarıyla küçük gözleri siyah rengindedir. Yüz tahriri ise kırmızı renkle çekilmiştir (a).

Üzerinde sade, kırmızı renkli, yuvarlak yakalı, uzun kollu, önde sekiz düğmesi olan ve dizlerine kadar uzanan uzunlukta kıyafeti bulunmaktadır (b). Paçaları çizmesinin içinde olan şalvarı hafif bollukta, sade ve mavi renklidir (c). Belinde koyu tonla uygulanmış kat izleri ve önünde düğüm formunda yuvarlaklığın yer aldığı, mavi renkli kuşak bulunmaktadır (d). Ayağında kırmızı renkle çizgiler atılan, sivri uçlu, ökçesiz, sarı renkli çizme görülmektedir (e).

Başına, şerit şeklinde dikey formda iğne ile dikiş izleri görünen kavuk üzerine tülbent veya şal ile Lâmelif[97] formunda çaprazlama sarıldığı görünen başlık giymektedir (f).

Süvarinin kolunda bulunan, siyahla çizgilerin yer aldığı bileğini saran manşet şeklinde bir parçanın görüldüğü kolçak, bileklikli, sade, siyah renkle tahrirlenmiş, dirseğe doğru ucu sivrilen yapıda ve altın rengindedir (g).

Süvarinin sol yanında beline asılı konumda bulunan siyah renkli kının ucunda ve orta kısmında yeşil altınlı sade bir süsleme görülmektedir (h). Sağ elinde hücum konumunda görülen kılıcın kabza ve balçak kısmı altın, gövdesi gümüş renginde olup kalın ve uca doğru sivrilen formdadır (i). Sol yanda asılı duran siyah renkle tahrirlenmiş sade yüzeyli mavi renkli yaylık içinde altın renginde yay bulunmaktadır (k). Sağ tarafta asılı olan bir kısmını görebildiğimiz, mavi renkli tirkeş içinde okları görmekteyiz (m).

Atın başında, sade formlu kahverengi kayış yer almaktadır (n). Yeşil altın renkli zemin üzerine orta kısımda sarı altın ve siyah ile rumi desenin yer aldığı sağrı örtüsünde kenarları sarı altın ile sade formlu çerçeve bulunmaktadır (o). Altın olan eyerin etek uçlarında siyah renkle uygulanmış dendanlı çizgi görülmektedir (p). Kalın üçgen formlu üzengi altın rengindedir (r).

[97] Lâmelif formunda kullanılan serpuş hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. H.Necdet İşli, *Osmanlı Serpuşları,* Ebru Matbaacılık, İstanbul 2009.

Resim 13, Vezir İskender Paşa'nın Kanseler Han ile Gratyani Gaspar'ı mağlup etmesi, TSMK, H.1124, *Şehname-i Nadirî* y.36a

Çizim 13, *Şehname-i Nadirî* y.36a – Tımarlı Sipahi

Uygulama 13, *Şehname-i Nadirî* y.36a – Tımarlı Sipahi

5.14. Haçova Savaşı

Sultan III. Mehmed komutasında Osmanlı Ordusunun Eğri Kalesinin fethini ve Habsburg Ordusunun 1596 yılında Haçova'da yenilgisi anlatılmaktadır.

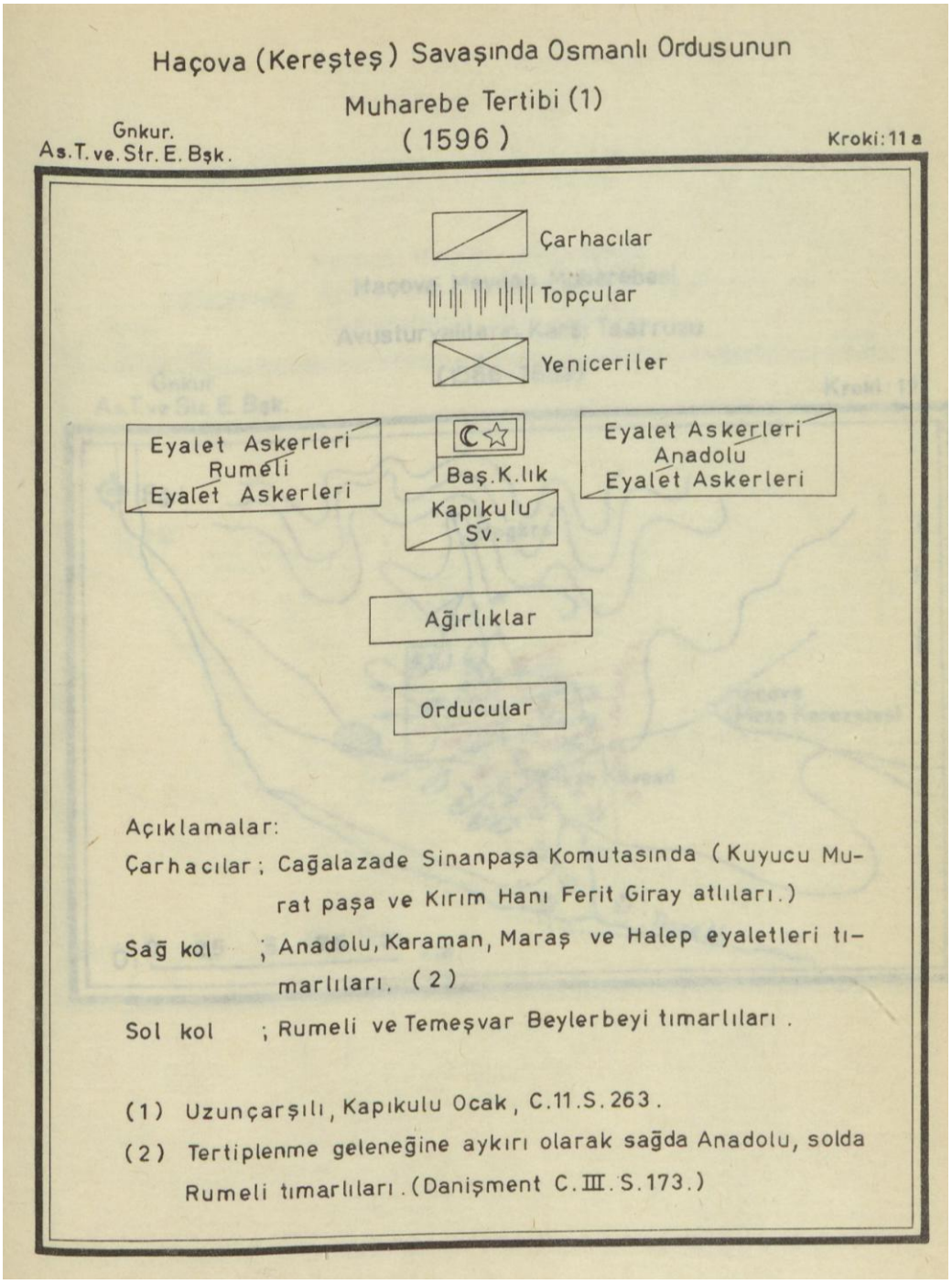
Avusturya ordusunun Haçova dolaylarında bulunduğunun öğrenilmesi üzerine 4. Vezir Cafer Paşa kuvetleriyle düşmana baskına memur edildi. Avusturya Ordusu Erdel'den başka Alman, İtalyan, Macar, Çek, Leh kuvvetleriyle de desteklenmişti. Emrindeki kuvvetleriyle düşmanla çatışmaya giren Cafer Paşa'nın askerinin bir kısmı dağılmış, bir kısmı da şehit olmuş ve çekilme durumunda kalmıştır. Çekilme üzerine Eğri önündeki Otağ-ı Hümayun da alınan kararla ordu, çarhacı (öncü) çıkararak Eğri'den Haçova yönünde yürüyüşe geçmiştir. Osmanlı Ordusunun, Cinciya Suyu'nun batısında aldığı muharebe tertibi (Kroki 1);

Sağ kolda kanatta, Anadolu Beylerbeyi Mehmet Paşa komutasında Anadolu Eyalet askeri, sol kolda Rumeli Beylerbeyi Sokulluzade Hasan Paşa komutasında Rumeli Eyalet askeri; merkezde önde yeniçeriler, Otağ-ı Hümayun etrafında kapıkulu süvarileri, önde birbirine bağlı topçular bulunuyordu. Gerilerin korunması müteferrika Ağası Yunus Bey'e verilmişti. Cağalzade Sinan Paşa emrindeki çarhacıların ikinci gün nerede bulunduğu üzerine bir kayda rastlanılmamışsa da, sol kanat gerisinde tertiplenmiş olması kuvvetle muhtemeldir.

Çarhacıların yaptıkları taarruz da kuvvetli ateş karşısında ilerleyememesi ve Avusturya karşı taarruza başlamasıyla Osmanlı hatlarına baskı yaparak merkez muharebe hattını sarstı. Kuvvetli düşman ateşi etkisi altında sol kanat komutanı Hasan Paşa'nın yardıma gelememesiyle düşman Otağ-ı Hümayun'un yakınlarına kadar geldi. Düşman çadırlara dalarak yağmayla uğraşırken, seyis, ahçı deveci, katırcı ve kara kullukçu denilen müteferrikalar düşman askerine ellerine geçirebildikleri gereçlerle atıldılar. Cağalzade Sinan Paşa emrindeki kuvvetler düşmanı bataklığa sürükleyerek ciddi kayıplar verdirmiş, kaçanlar da Tatar süvarilerinin takibinden kurtulamamış ve düşmana 50.000 kayıp verdirilerek, Haçova Meydan Muharebesi kazanılmıştır.[98] Bu savaşın planı TSMA, E. 5539 = 746-49 da bulunmaktadır[99] (Kroki 2).

[98] *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri*, C. 3, 3. Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1981, s. 226-230.

[99] İslam Ansiklopedisi'nde TSMK, nr. E. 5539 olarak yer alan bu kroki için bkz. Feridun Emecen, "Haçova Meydan Savaşı", *DİA*, C.14, İstanbul 1996, s. 546-547.

Kroki 1, Haçova Savaşı Muharebe Tertibi[100]

[100] *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri*, C. 3, 3. Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1981.

Kroki 2, TSMA E.5539 = 746-49, Haçova Savaşı

III. Mehmed'in Haçova Savaşını anlatan tasvirlerden bir tanesi Topkapı Sarayı Müze Kütüphanesi H.1609'de bulunan, *Şehname-i Sultan Mehmed III*, y.50b-51a; diğeride Topkapı Sarayı Müze Kütüphanesi H.889'de yer alan *Divân-ı Nadirî*, y.6b-7a'da görülmektedir.

Şehname-i Sultan Mehmed III'de (y.50b-51a) her iki ordununda harb düzeninin yer aldığı tasvirde Osmanlı Ordusunun tüm birlikleriyle savaş meydanındaki düzeni görülmektedir. İki ordunun mücadelesi sadece top atışları ve öncü kuvvetlerin çarpışmalarıyla gösterilmiştir. *Divân-ı Nadirî*'de (y.6b-7a) ise savaşın daha ileri durumu verilmiş düşman kuvvetlerinden Osmanlı hattını yararak Otağ-ı Hümayun'a kadar ulaşan düşman askerlerine seyis, ahçı deveci, katırcı ve kara kullukçu denilen müteferrikaların ellerine geçirebildikleri gereçlerle karşı koymasını ve sağ sayfada bulunan Osmanlı süvari birliklerinin düşman askerlerini sahnenin sağına doğru kovalamalarını yansıtan mücadele tasvirlenmiştir.

Şehname-i Sultan Mehmed III'de (y.50b-51a)'da Osmanlı süvari birliklerinin bayraklarında Kelime-i Tevhid yazılı olduğu, *Divân-ı Nadirî*'de (y.6b-7a)'da yer alan Osmanlı süvari birliklerinin bayraklarında bağlı oldukları komutanlarının isimleri Eski Türkçe olarak yazıldığı görülmektedir.

Şehname-i Sultan Mehmed III'de (y.50b-51a) savaş düz yeşil bir ovada gösterilmişken *Divân-ı Nadirî*'de (y.6b-7a) mavi renkli dağlık bir arazide tasvirlenmiştir. Her iki tasvirde de yıkıntı halindeki kilise binası ve nehir yer almaktadır. Düşman askerinin içlere doğru ilerlemesinden ötürü *Divân-ı Nadirî*'de (y.6b-7a) yer alan çadırlar *Şehname-i Sultan Mehmed III*'de (y.50b-51a) görülmemektedir.

Divân-ı Nadirî, Haçova Savaşı; Topkapı Sarayı Müze Kütüphanesi H.889 envanterinde kayıtlı, tek sayfanın 18,7 x 11,2 cm olduğu *Divân-ı Nadirî* y.6b-7a da III. Mehmed'in Haçova Savaşı'nın Nakkaş Nakşî tarafından resimlenen tasvirinde;

Çok figürün yer aldığı bu sahnede sol üst köşe kısma doğru bir düzen konumu görülürken diğer alanlarda karmaşa hakimdir. Sol sayfanın üst kısmında mavi zemin tepe üzerinde, diğer figürlere oranla çok daha büyük tasvirlenmiş açık kahve rengi atı üstünde Sultan III. Mehmed yer almaktadır. Padişahın gerisinde sol yanında Hoca Sadeddin Efendi ile Gazanfer ağa bulunmaktadır[101]. Padişahın arkasında silahdar ve sancaklar ile sağ yanında peyk ve solaklar görülmektedir. Önünde düşman askerlerine ait kelleler ile küçük yıkıntı halinde bir bina bulunmaktadır. Aşağı akan nehrin sınır

[101] Zeren Tanındı, "Topkapı Sarayı'nın Ağaları ve Kitapları", *Uludağ Üni. Fen-Edebiyat Fak. Sosyal Bilimler Dergisi*, S.3, 2002, s. 48.

kısmında düşmana doğru yönelmiş toplar yer almaktadır. Sayfanın sol orta ve sağ alt kısmında figürlere oranla daha küçük tasvirlenmiş çadırlar görülmektedir. Sayfanın alt kısmında çadırların bulunduğu alana kadar ilerlemiş zırhlı düşman askerini ve onlarla mücadele eden yeniçeri ve süvariler ile diğer hizmetler için görevli bulunan grubun kaşık kepçe gibi çeşitli araçlarla savaşa iştirak ettiği görülmektedir. Aşağıya doğru akan nehir diğer yaprakta devam ederek sahnenin devamı sağlanmıştır.

Sağ sayfada, mavi zemin ve tepenin yer aldığı alanda 3 birlik halinde gördüğümüz Osmanlı süvarileri önlerindeki kaçmakta olan zırhlı düşman askerlerini kovalamaktadır. Mavi tepenin arkasındaki yeşil tepelikte sağ tarafta kargaşa halindeki düşman askeri görülmektedir. Altın olan gökyüzünün ufuk hattına doğru dörtnala koşan atıyla kaçmakta olan zırhlı bir düşman askeri ve yeşil tepenin sol tarafında kaçan askere doğru bakar şekilde tasvirlenmiş zırhlı düşman askerleri görülmektedir. Yeşil tepe üzerinde kaçar konumda minyatürdeki diğer unsurlara nazaran daha büyük bir şekilde tasvirlenmiş bir tavşan yer almaktadır. Sol sayfada ise; altta yer alan mısranın çerçevesinin üzerinde tavşan kadar büyük olmayan küçük bir kuzu tasviri yer almaktadır. Sağ sayfanın sol alt kısmında birliğiyle beraber mücadele eden bordo renkli üçgen formlu bayrağın üzerinde altınla yazılı olarak nakkaşın belirttiği Fetih Giray Han (Kırım Han'ı) yer almaktadır. Bu birliğin üst kısmında birliğiyle beraber mücadele eden, beyaz çerçeveli kırmızı bayrak üzerinde yazılı olarak nakkaşın belirttiği Hasan Paşa, bu birliğin üst kısmında mavi tepenin zirvesine doğru olan kısımda birliğiyle beraber mücadele eden altın çerçeveli kırmızı bayrak üzerinde yazılı olarak nakkaşın belirttiği Cağalzade (Cağalzade Sinan Paşa) yer almaktadır.

Her iki sayfada da olmak üzere, sol sayfanın alt kısmında, sağ sayfanın üst kısmında çerçeveye hizalanmış paralel konumda mısra yer almaktadır (Resim 14-889).

Resim 14, Haçova Savaşı, TSMK, H.1609, *Şehname-i Sultan Mehmed III* y. 50b-51a

Resim 14-6b-7a, Haçova Savaşı, TSMK, H.889, *Divân-ı Nadirî* y.6b-7a

Yazma Adı : *Şehname-i Sultan Mehmed III*
Bulunduğu Yer : TSMK, H.1609
Yaprak : y.50b-51a
Minyatürün Ölçüsü : 47,5 x 38,5 cm
Resim No : 14
Çizim No : 14, 14a, 14b, 14c, 14-1, 14-2, 14-3
Uygulama No : 14a, 14-1, 14-2, 14-3
Kullanılan Teknik : Sıvama, Tarama

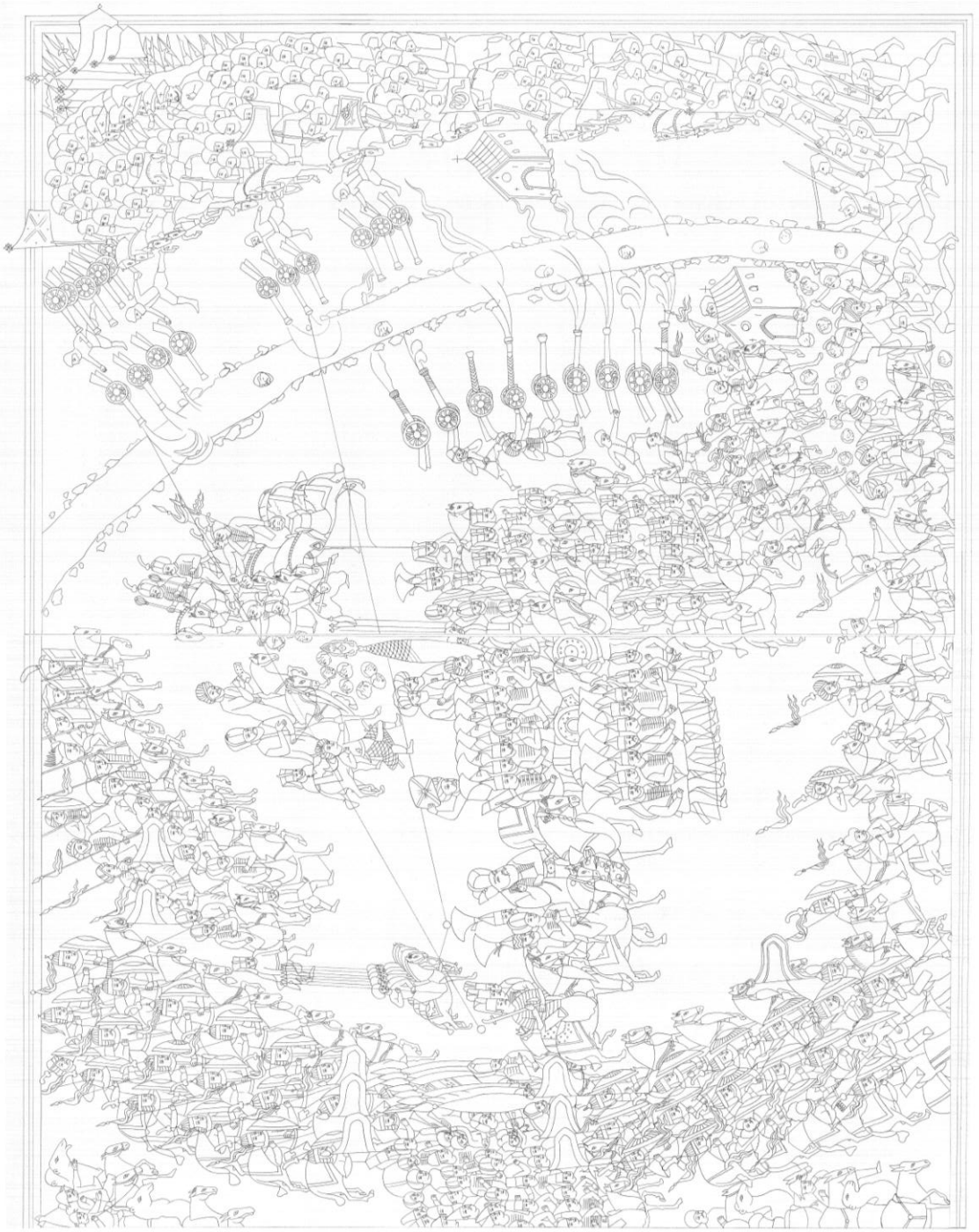
Konu; Haçova Savaşı

Çift sayfa dikey formda yeşil zemin üzerine betimlenen minyatürde ordunun savaş düzeni açık bir şekilde tasvirlenmiştir. İki orduyu aralarından (kararmış olan) geçen gümüş renkli nehir ayırmaktadır. Nehrin sol tarafında Osmanlı Ordusu tüm kuvvetleriyle merkez, sağ kol, sol kol olmak üzere hilal şeklinde konumlanmıştır. Nehrin sağ tarafında ise sıralanmış bir şekilde Macar Ordusu bulunmaktadır. Nehrin her iki yakasında da orduların ağırlığı olan toplar bulunmaktadır. Osmanlı ordusu üzerine düşman tarafından atılan toplar ve geçiş izleri görülmektedir. Kalabalık olan sahne, belli bir düzen içerisinde ve yer yer boşluklarda bırakılarak tepeden görüşle tasarlanan kompozisyon hiyerarşik yapıyı da yansıtmaktadır (Resim 14, Çizim 14, EK – Büyük Pafta).

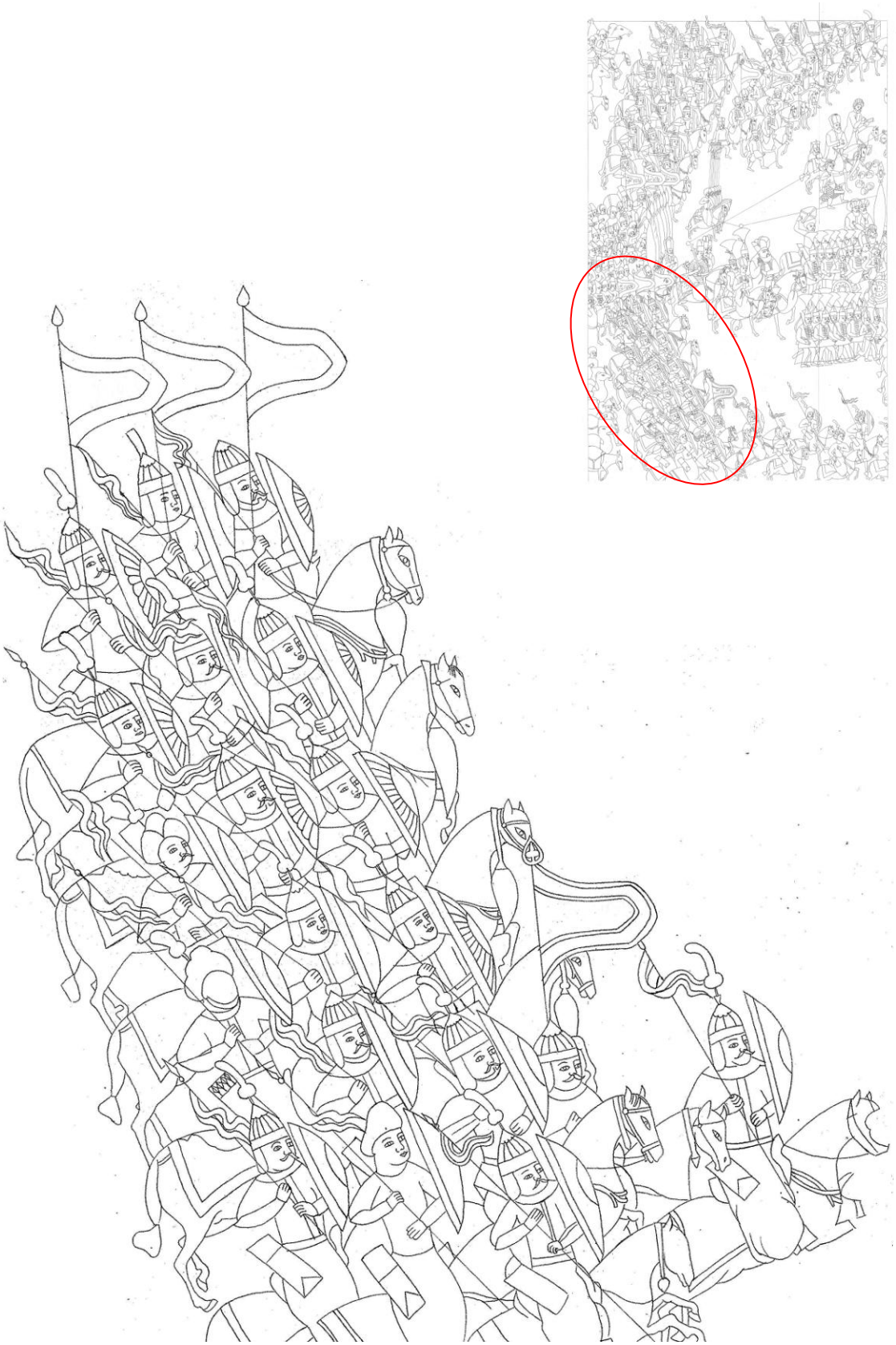
Çift sayfa tasvirin sol tarafında yer alan 51a yaprağında ordunun merkezinde yer alan Padişah Sultan III. Mehmed konumu gereği diğer figürlere göre daha büyük tasvir edilmiştir. Padişah'ın sol yanında başının üzerinde bohça içerisinde "Hırka-i Şerif " taşıyan bir görevli, padişahın önünde yer alan yedek atlarının sağ ve sol yanında yeniçeriler, önlerinde yeşil renk üzeri altın sırma işli altın aleminde "Allah" lafzı yazılı olan Sancağ-ı Şerif bulunmaktadır. Padişahın arkasında sırasıyla silahdarları, sancaklar, mehtaran ve diğer görevli askerler görülmektedir. Sancakların sağında (Uygulama 14-a, Çizim 14-a) ve solunda (Çizim 14-b), başlarında konik formlu, tepelikli, kulak (yan) siperi bulunan altın renkli miğferli, ellerinde daire formlu altın kalkan ve mızrak olan Kapıkulu Süvarileri'nin üzerlerinde ağırlıklı olarak kırmızı, mavi, yeşil gömlek ile şalvar giyimli ve altın renginde teçhizatlı olarak betimlenmiştir. Arkalarında çeşitli hizmetlerde çalışan kişiler ve yük taşıyan hayvanlar görülmektedir. Ordunun hilal şeklindeki düzeninde uç kısımlarında sayfanın üst bölgesinde sol kanatta Rumeli Beylerbeyileri kuvvetleriyle (Çizim 14-c), sayfanın alt bölgesinde sağ kanatta Anadolu Beylerbeyileri kuvvetleriyle yer almaktadır. Süvari Birliklerinin birliklerini temsilen taşıdıkları bayraklarının üzerinde Kelime-i Tevhid yazılı olduğu görülmektedir.

Kapıkulu süvarilerinin muharebe alanında bulunma konumları ile bayraklarının renklerine göre değerlendirilen sıralanmalarında; sancakların sağında ilk sırada kırmızı bayraklarıyla Sipahi Bölüğü, sancakların solunda ilk sırada sarı bayraklarıyla Silahdar Bölüğü yer almaktadır.

Çift sayfa tasvirin sağ tarafında yer alan 50b yaprağında ordunun merkezinin devamı olan yeniçeri askerleri ve önlerinde nehire paralel konumda top arabaları yer almaktadır. Sayfanın üst kısmında küçük bir grup halinde ve alt kısımda küçük binanın etrafında tımarlı sipahiler bulunmaktadır. Çerçeveye paralel Anadolu Eyalet askerlerinden öncü grup ve bu gruptan bir kısmının düşman ile olan mücadelesi görülmektedir. Nehirin sağ tarafında üst alanda nehire paralel toplar ve arkasında sayfanın üst bölgesinden aşağıya kadar uzanan sıralı bir şekilde dizilmiş zırhlı düşman askerleri bulunmaktadır. Avusturya Ordusunu destekleyen kuvvetlerin kimliğini belirtici özelliği olarak değerlendirdiğimiz, düşman ordusunun bayraklarında farklı şekillerde hayvansal figürlerin çizimleri yer almaktadır.

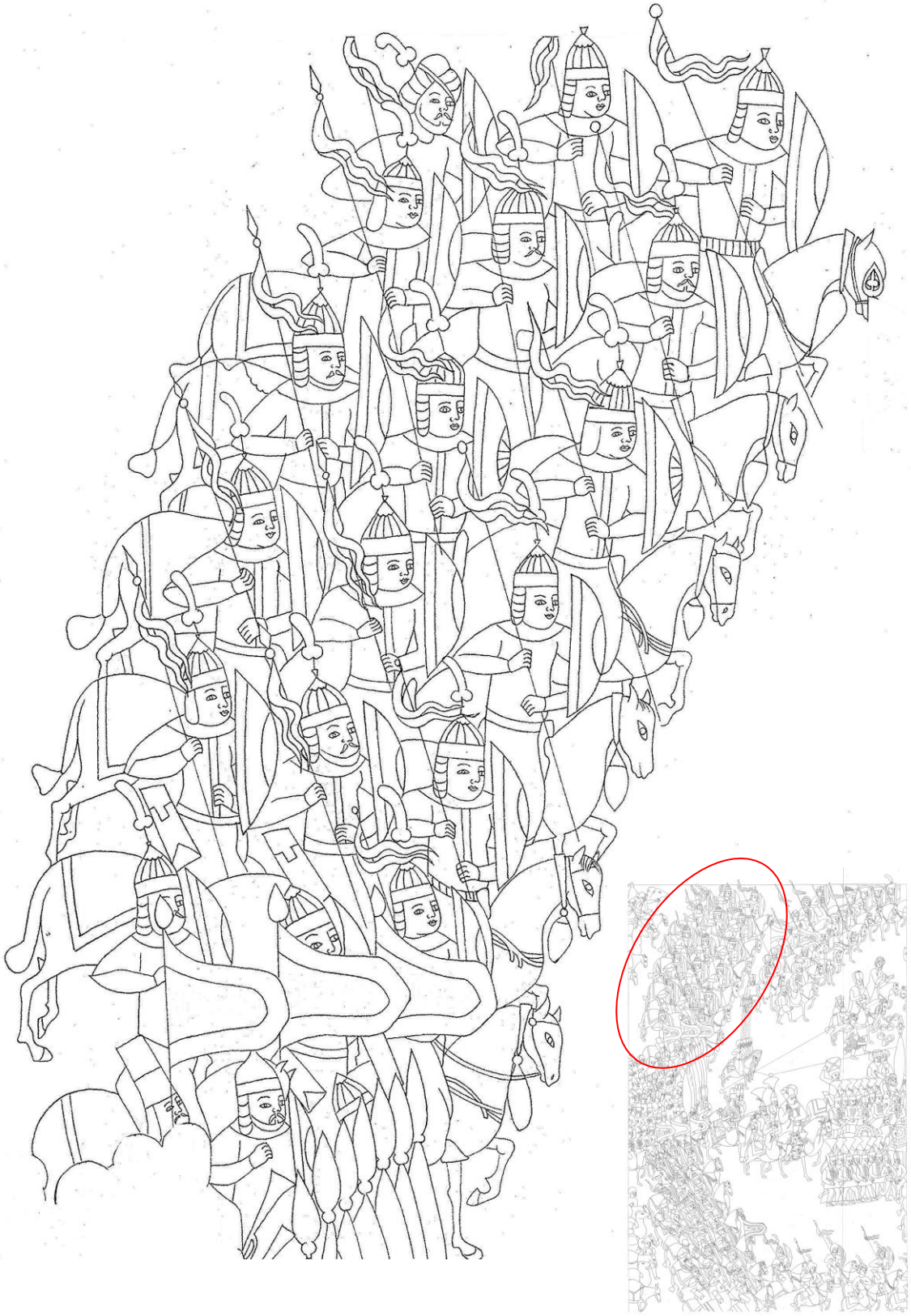
Çizim 14, *Şehname-i Sultan Mehmed III* y.50b-51a

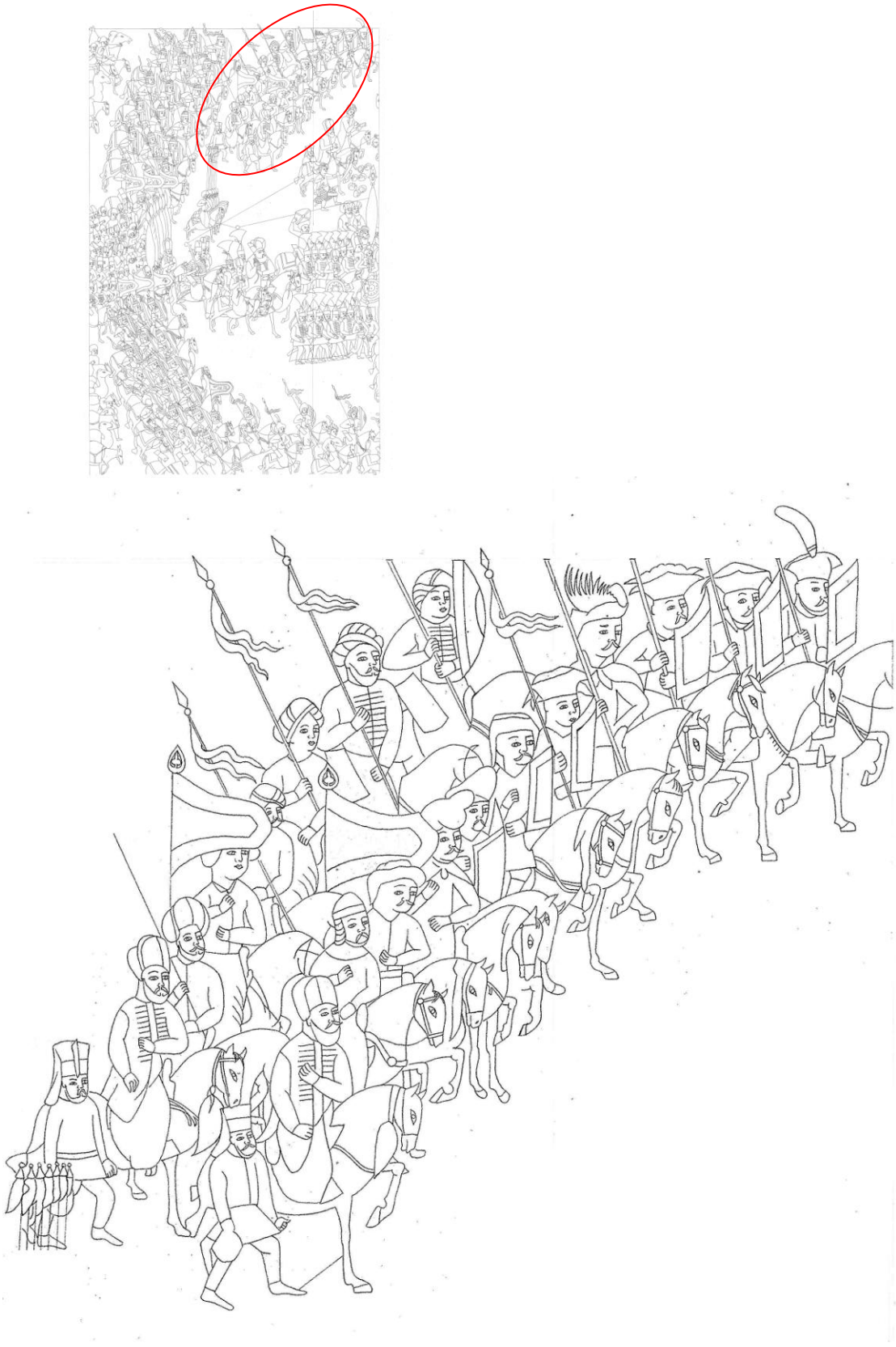
Çizim 14-a, *Şehname-i Sultan Mehmed III* y.51a – Kapıkulu Süvarileri

Uygulama 14-a, *Şehname-i Sultan Mehmed III* y.51a – Kapıkulu Süvarileri

Çizim 14-b, *Şehname-i Sultan Mehmed III* y.51a – Kapıkulu Süvarileri

Çizim 14-c, *Şehname-i Sultan Mehmed III* y.51a – Eyalet Askerleri (Rumeli Beylerbeyi)

Analizi gerçekleştirilen figür; Sultan III. Mehmed'in arkasında bulunan Padişahı korumakla görevli olan Silahdar (Çizim 14-1, Uygulama 14-1).

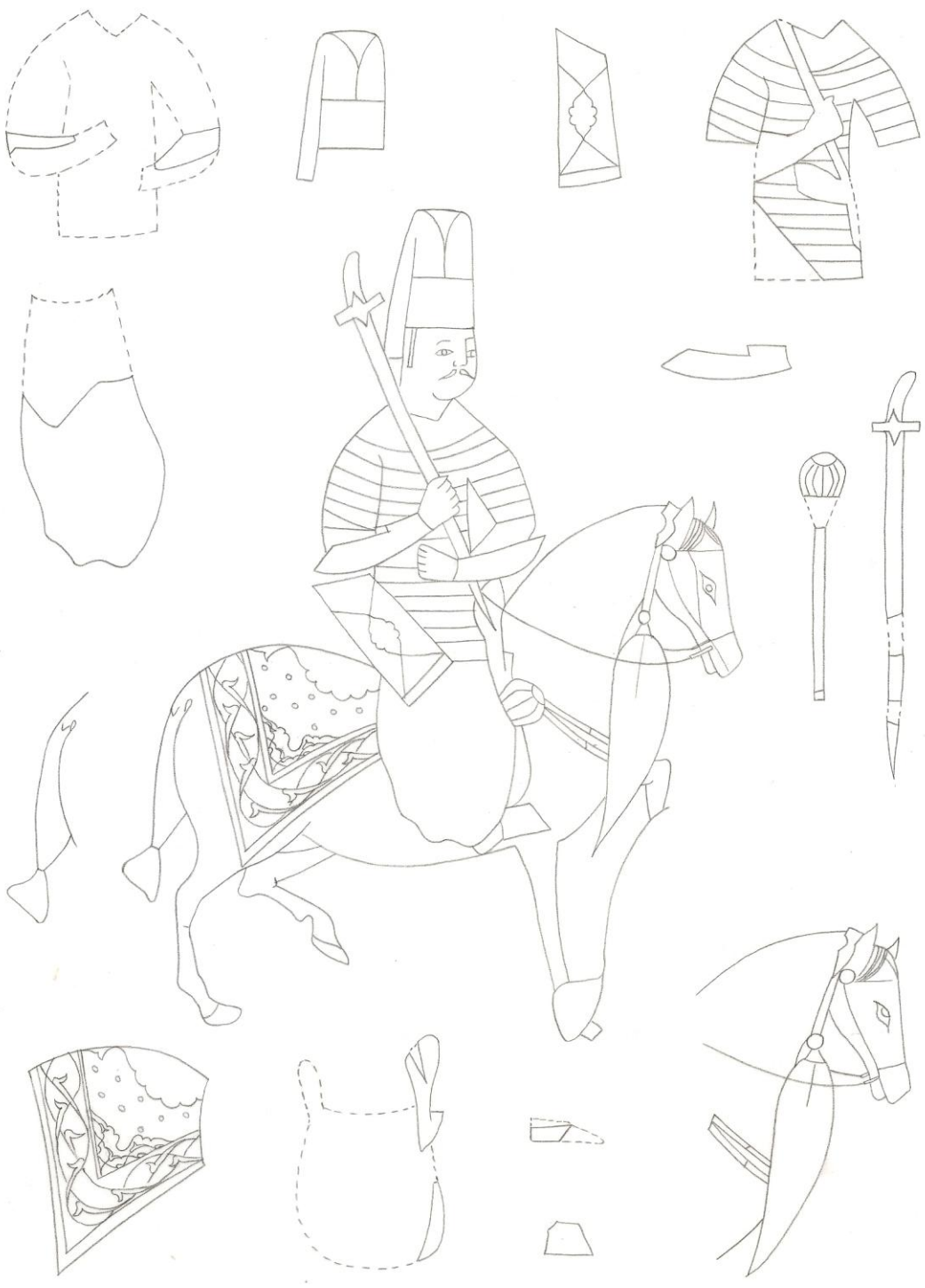
Sayfanın ortasında padişahın arkasında kahverengi atı üzerinde bulunan süvarinin sureti yuvarlak, açık ten renkli, yay kaşları ve gözleri ile tarama uygulanan ince uzun bıyıkları kahverengindedir (a).

Uzun kollu yeşil iç kıyafeti (b) üzerine, omuzluk kısmı altın sade formlu, yarım kollu, kalça hizasına kadar uzanan gümüş renkli zemin üstüne plaka gibi siyah tonla yatay çizgilerin yer aldığı bir zırh giydiği görülmektedir (c). Sade, kırmızı renkli şalvarı çok boldur (d). Ayağında sarı renkli ayakkabı bulunmaktadır (e).

Başına giymiş olduğu üsküf'ün takke kısmı altın dik, tepesi devrik, enseyi kapatmayacak kadar kısa kırmızı renkli olan serpuşunun sağ yanında takke kısmından aşağıya doğru sarkan zülüf (örülü saç) bulunmaktadır (f).

Elinde tutmakta olduğu altın kın içinde altın olan balçak ve kabzanın üzerinde kırmızı iki noktanın yer aldığı kılıç görülmektedir (g). Altın renkli siyah renkle dilimleri belirtilmiş olan topuz sağ yanda eyere asılı konumdadır (h). Altın zemin üzerine kırmızı noktalar ile siyah tonla üstte ve altta üçgen formun, orta kısımda ise şemse motifin yer aldığı tirkeş süvarinin sağında beline asılıdır (i). Kolunda bileklikli, dirseğine doğru sivrilen üçgen yapıdaki altın kolçak bulunmaktadır (k).

Alın ve bacaklarında beyazlık bulunan atın başında, gri ton kayış başlık ile göğüs kısmı gri diğer yerleri altın olan göğüslük bulunmaktadır (m). Atın boynunda kayışı altın olan ve bağlantı kısmında gri ton ile taramanın yer aldığı beyaz renkli kotas görülmektedir (n). Altın renkli sağrı örtüsü üzerinde siyahla uygulanmış şemse motifi içinde rumi desen ve kırmızı küçük noktalar, siyah ile çerçevelenmiş kenar alanda ise iplik rumi desen bulunmaktadır (o). Altın renginde olan eyerin alt kısmında bulunan parçası küf yeşili rengindedir (p). Bağlı olan kuyruğa koyu kahve renkle tarama uygulanmıştır (r). Kalın formlu üzengi altın rengindedir (s).

Çizim 14-1, *Şehname-i Sultan Mehmed III* y.51a – Silahdar

Uygulama 14-1, *Şehname-i Sultan Mehmed III* y.51a – Silahdar

Analizi gerçekleştirilen figür; Bu savaşta ve daha sonraki savaşlarda akıncı kuvvetlerinin yerini Kırım Han'lığı üstlendiğinden dolayı çerçevenin alt kısmında yer alan ve sayfanın tam ortasında savaşa iştirak etmiş olan Kırım Hanı Fetih Giray olarak değerlendirilen figür yer almaktadır. Bu figürün ön kısmı sağ sayfada arka kısmı ise sol sayfada devam etmektedir (Çizim 14-2, Uygulama 14-2).

Ala-Tür[102] olarak tabir edilen küçük kahve ton rengindeki atın üzerinde bulunan Giray Han'ın gözleri, kaşları ve tarama uygulanan bıyık ve sakalı kahverengindedir. Başında tepe kısmı altın kahverengi kalpağının üstünde iki adet tüy bulunmaktadır. Üzerinde bordo renginde uzun kollu ayak bileklerine kadar uzanan içi turkuaz renginde olan bir kıyafet ve kırmızı renkli bir şalvar bulunmaktadır. Ayağında sivri uçlu, ökçesiz bir çizme görülmektedir. Sağ yanında altın renkli tirkeşi belindeki altın kemere ile asılıdır. Tirkeş içindeki okların bir kısmı görülmektedir.

Atının başında kırmızı renkli bir başlık ve boynunda altın renkli kayışlı kotas bulunmaktadır. Eyer ve üzengi altın rengindedir. Mavi zemin üzerine altın süsleme olan sağrı örtüsünün kenarları çerçeve şeklinde altın renktedir. Kahverengi tonunda tarama uygulanan kuyruk bağlı olarak tasvirlenmiştir.

[102] Ala-Tür : iyi cins kısrakları yabani atlarla çiftlerştirerek küçük fakat çok yürük ve "arkun" denen atlar.

Çizim 14-2, *Şehname-i Sultan Mehmed III* y.50b-51a – Kırım Hanı Fetih Giray

Uygulama 14-2, *Şehname-i Sultan Mehmet III* y. 50b-51a – Kırım Hanı Fetih Giray

Analizi gerçekleştirilen figür; sayfanın üst orta kısmında küçük bir grup olarak görülen, öncü olarak mücadelede bulunmuş ve tımar almak için deftere kaydını yaptıran Tımarlı Sipahiler ve ellerinde topuzlarıyla Süvari Çavuşları olarak değerlendirilmiştir (Çizim 14-3, Uygulama 14-3).

Sahnenin üst orta kısmında ve ağırlıklı olarak 50b'de bulunan süvarilerin kendilerinin ve atlarının bazı uzuvlarının devamını 51a'da gördüğümüz süvari grubu minyatürün çift yaprağında da yer almaktadır.

Süvari grubunun yanında üst alanda ellerinde topuzlarıyla atları üzerinde bulunan iki figür, Uzunçarşılı'nın; 'Harp esnasında askerin gerilemesine ve kaçmasına meydan vermemek için ordu etrafında ve hariçte elleri topuzlu bir çok suvari çavuşları vardı; bunlar firarileri geri döndürürlerdi'[103] ifadesiyle Süvari Çavuşları olduğu düşünülmektedir.

Kanuni Sultan Süleyman'ın Sigetvar Seferi'ni anlatan *Nüzhetü'l-Esrâri'l Ahyâr Der-Ahbâr-ı Sefer-i Sigetvar* adlı yazmanın y.41b'de yer alan minyatürde ve üzerinde yazılı olan metinde geçen;

... guzât-ı İslâm başlar kesüb vezîr-i isâbet-tedbîr libâs-ı fâhir ile istimâlet içün dîvân kurub baş getürenleri tezkire itdüğidür...

ifade ile gazilere cesaret ve yararlılıklarından dolayı bahşiş ve tımar dağıtılmasının tasviri görülmektedir. Sigetvar Kalesi'nin fethinden sonra gelişen bu olayın, Haçova Savaşı'nda ise Ordunun savaş düzeninde olduğu ve öncü grupların mücadelesinin bazı bölgelerde devam ederken oluştuğu görülmektedir.

Analizimizde de dört süvari askerinden ikisi atları üzerinde diğer ikisi ise atlarından inmiş yürür konumda, öncü grup olarak düşmanla mücadele sonucu bahşiş ve tımar almak için deftere kaydını yaptırmak üzere ellerinde düşman başlarını getirirken tasvirlendiği görülmektedir.

Süvarilerin başlarına giydikleri beyaz renkli serpuşlar üzerinde birinde tek, üçünde çift olmak üzere rütbe ve yiğitlik sembolü tüylerden bulunmaktadır. Süvarilerin kendileri sade formda uzun kollu üst kıyafet ile bol formlu şalvar giydiği ve üzerlerinde silah olarak mızrak, kılıç görülürken atlarında da sade koşum takımı ve sağrı örtüsü yer almaktadır. Süvarilerde ve atlarında zırh bulunmamaktadır.

[103] İ.Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.,* s. 258.

Çizim 14-3, *Şehname-i Sultan Mehmed III* y.50b-51a
Tımarlı Sipahi ve Süvari Çavuşları

Uygulama 14-3, *Şehname-i Sultan Mehmed III* y.50b-51a
Tımarlı Sipahi ve Süvari Çavuşları

5.15. Mızraklı Süvari

Yazma Adı : *Albüm*
Bulunduğu Yer : TSMK, H.2164
Yaprak : y.13b
Minyatürün Ölçüsü : 14,5 x 19 cm
Resim No : 15
Çizim No : 15
Uygulama No : 15
Kullanılan Teknik : Sıvama, Tarama, Sulandırma

Konu; Nakkaş Levnî'nin portre tarzında tasvirlediği Mızraklı Süvari.

Tam sayfa olan minyatürün, yürüyüş edasındaki atının üzerinde, elinde mızrağı ile görülen süvari sayfanın merkez noktasında yer almaktadır. Arka plan sade olup açık kahve tonundadır. Başının alın bölgesinde ve ayaklarında beyaz renk bulunan kahverengi at, ileri doğru bakar duruşlu, koyu kahve tonuyla tahriri çekilmiş gövde ve bacak kısmında tarama görülmektedir. Sahnenin alt kısmında sayfa boyunca uzanan yeşillik, çiçek ve taşlar görülmektedir. Nakkaş imzasını resimlerin alt köşelerine, çoğunlukla bir küçük bitkinin üzerine belli belirsiz kıvrımlı bir çerçeve içine alarak atarken bu minyatürde üstte sol tarafta belirgin bir şekilde attığı imzası alışılmış imzalarından olmamasına rağmen, resmin üslûbu Levnî'ye işaret etmektedir[104] (Resim 15).

Analizi gerçekleştirilen figür; Mızraklı Süvari (Çizim 15, Uygulama 15)

Portre tarzı, tek figürün yer aldığı minyatürde görülen süvari, sayfanın tamamına yakınını kaplayacak tarzda, sola doğru yürür pozisyonundaki kahverengi atının üzerinde elinde mızrağı ile betimlenmiştir. İnce yapılı, yuvarlak yüzlü, ince kaşlı, çekik gözlü, ince kırmızı dudaklı, açık ten renkli askerin sakalsız ve bıyıksız olan yüzünün tahrirleri koyu tonla çekilmiştir (a).

Üstünde, küf yeşili renginde, bedenini saran, yuvarlak yakalı, uzun kollu, kollarının bileklerinde koyu borda manşet bulunan, yakadan beline kadar onyedi adet düğmenin yer aldığı, belden sonrası açık formu, dizlerine kadar uzanan entarisi bulunmaktadır (b). Çizmesinin içine girmiş, kırmızı renkli bol bir şalvar giymiştir (c). Beline sarılmış pembe renkli, kırmızı tonla kat izleri olan, önünde toka şeklinde bağlı görülen formda kuşak bulunmaktadır (d). Ayağında, sivri uçlu, ökçesiz, sade, sarı renkli çizme bulunmaktadır (e).

[104] Gül İrepoğlu, *Levnî*, Kültür Bakanlığı, İstanbul 1999, s. 168.

Başında, Nezkeb ismindeki başlıkla benzerlik gösteren bir serpuş takmaktadır. Günlük hayatta kullanılan, pamuklu kavuk ve bunun etrafına sarılan sarıktan ibarettir. Külahların bir kısmı keçeden, bir kısmı da pamuklu yünden olmaktaydı. Pamuklu yünden yapılan takkelerin tepesi yuvarlak idi. Bu pamuklu başa giyilen takkenin üzeri iğne ve tığ işi dikiş izleri ile gözükür haldeydi. Takkenin alt kısmına kişinin mensubiyeti doğrultusunda çeşitli türde destârlar sarıp üzeri görünür halde bırakılıyordu. Destâr olarak seçtikleri şal, dülbent, atkı, kumaş kendi mali durumları ve arzularına göreydi. Sanat erbabı başta hattatlar, nakkaşlar gibi hüner sahibi kişiler nezkeb denen serpuşu giyiyorlardı[105] (f).

Lacivert zemin üzerine altın ile çiçek motifi ve şemse şeklinde içi altın renkle boyalı desen bulunan sadak'ın içinde yay ve okları görülmektedir (g). Siyah renkli, yer yer gümüş desen görülen kını içinde, beyaz kabzalı, gümüş balçaklı kılıcı beline asılıdır (h). Belindeki kuşağına yerleştirmiş olduğu görülen kahverengi mızrağının her iki ucunda da temreni bulunmaktadır. Yere bakan kısımda sivri uçlu küçük bir temren görülürken diğer ucunda sivri uçlu büyük bir temren ve yiğitlik sembolü ipek parçasından veya dağ sığırı kuyruğundan yapılan perçem[106] bulunmaktadır (i).

Atın başlığı, kırmızı renkli zemin üzerine altın tonla noktalar bulunan kayışın tokalarıda altın rengindedir. Süvarinin sağ eliyle tuttuğu dizginde başlıkla aynı formda olup, atın göğüslüğünde, altın renkli noktaların bulunduğu kırmızı renkli kayışın kenarlarına siyah tonla tahrir uygulandığı görülmektedir (k). Lacivert üzerine altın ile bakla formu uygulanmış kenarlığı olan kırmızı renkli sağrı örtüsü üzerinde, altın renkle deseni belirgin olmayan süsleme işlenmiş örtü uçlarından, saçaklar sarktığı ve kırmızı kuskun ile kuyruğa bağlandığı görülmektedir (m). Eyerin oturma kısmı altın renkli iken eyerin altında bulunan örtüsünde, kenarı altın ile çerçevelenmiş, mavi renkli zemin üzerinde altın noktalar bulunmaktadır (n). Bağlı olan kuyruğuna kahverengi üzerine sebya ile tarama uygulanmıştır (o). Gümüş renkli üzengi, kalın, üçgen formludur (p).

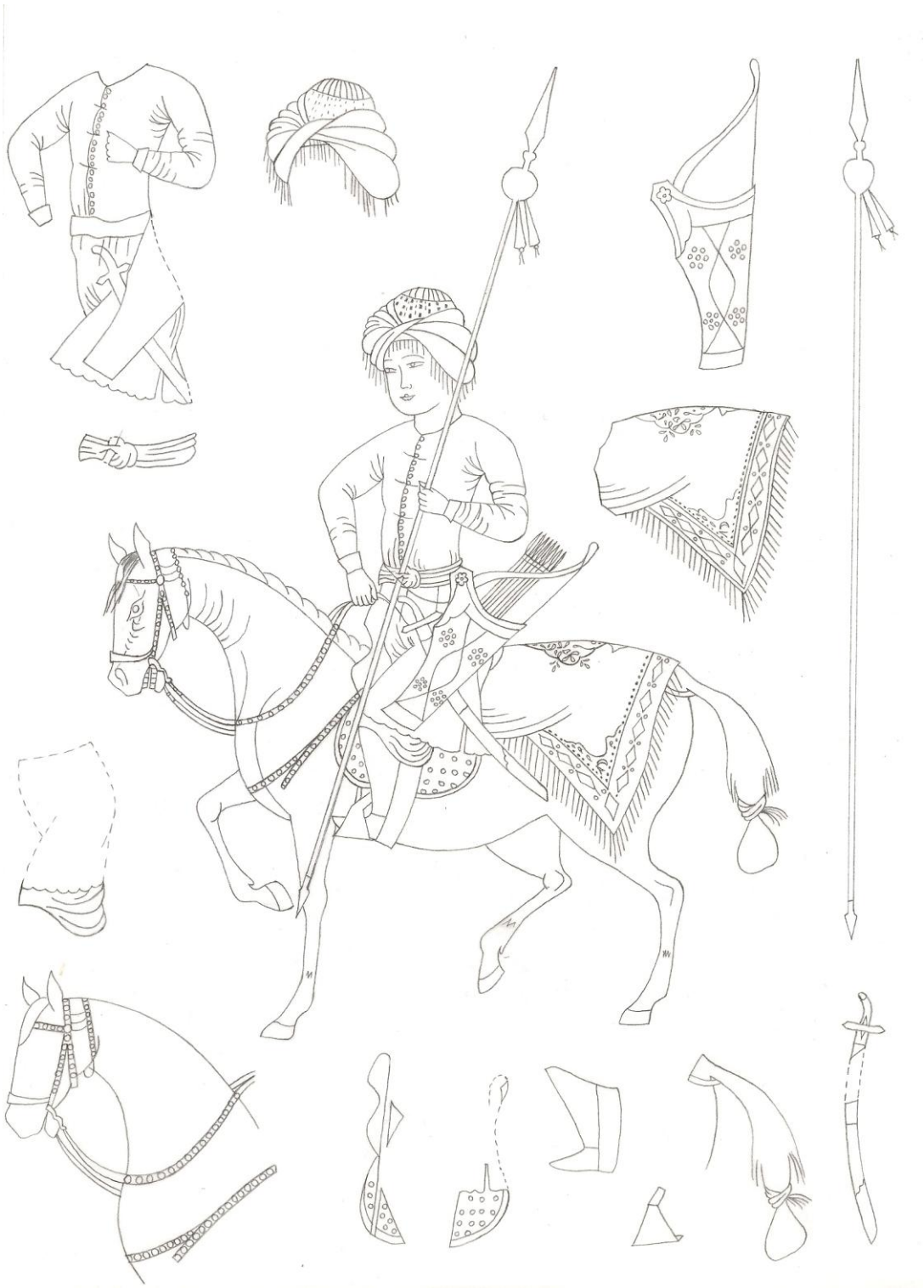
Nakkaş Levnî'nin yapmış olduğu Mızraklı Süvari savaş meydanında tasvir edilmemiş olsada 18. yüzyılda yapılması açısından örnek teşkil etmesinden dolayı analizi gerçekleştirilmiştir.

[105] H.Necdet İşli, *Osmanlı Serpuşları*, Ebru Matbaacılık, İstanbul 2009, s. 150.
[106] Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, C. 6, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1991, s. 269.

Resim 15, Mızraklı Süvari, TSMK, H.2164, *Albüm* y.13b[107]

[107] Gül İrepoğlu, *a.g.e.*, s. 169.

Çizim 15, *Albüm* y.13b – Mızraklı Süvari

Uygulama 15, *Albüm* y.13b – Mızraklı Süvari

6. DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Tarih konulu eserlerde Osmanlı minyatürlerinin çoğunluğunda Padişah veya Serdar'ın komutanlığında yapılan savaşlar ile Bey, Paşa komutasında öncü grubun mücadelelerinin tasvir edildiği bilinmektedir. Bu çalışmada, savaş konulu yazmalar incelenerek belirlenen minyatürlerin seçilmiş örneklerinde yer alan süvari birlikleri tanımlanmış, yapılan savaşlar hakkında kısa bilgiler verilerek belirlenen figürlerin resimsel açıdan teknik çözümlemesi (analizi) gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

İncelenen minyatürlerin kompozisyonlarında, çeşitli renklere boyanmış olarak yer yer doğa elemanlarına da yer verilmiştir. Sadece 17. yüzyıl başlarında hazırlanmış *Şehnâme-i Nadirî* (TSMK, H.1124) adlı eserin 36a yaprağındaki minyatürde zeminin lila renginde olduğu, diğer minyatürlerde pembe, mavi ve yeşil tonların ağırlıklı olduğu zemin renklerinin tercih edildiği görülmüştür. Bu zeminler üzerine kırmızı ve mavi renklerde dağınık şekilde küçük çiçekler, taş kümeleri, çizgi şeklinde belirli bir düzen içerisinde ot kümeleri yerleştirilmiştir. Zemin, tepeler ve çoğunlukla ağaçlarla tamamlanarak tasvir edilmiştir. Bazı minyatürlerde coğrafi konuma ve ordunun veya öncü askerlerin bulunduğu yere göre konumlandırılmış olan, kenarları taş veya yeşillikle kaplı gümüş renkli bir nehir, mücadele esnasında iklim koşullarının etkisiyle oluşan bataklık ve su birikintileri gerçekçi bir yaklaşımla yansıtılmıştır. Kompozisyonlarda doluluk ve boşluk dengeleri göz önünde bulundurularak dengeli bir düzen içerisinde dağılım gerçekleştirilerek yerleşim sağlanmıştır.

Çift sayfa üzerinde kurgulanmış olan minyatürlerde yarım olan figür ve doğanın, bütünlüğü sağlayacak şekilde diğer sayfada devam ettiği görülmektedir. Çerçeve içine alınan sahneler içerisinde yarım olarak tasvir edilen figürler ve doğa, adeta bir fotoğraf karesine sığan görünümde, çerçeve dışında da olayın devam ettiğini ve izleyicilere savaşın içerisinde olayı yaşıyormuş hissi vermektedir.

16. yüzyıl içerisinde hazırlanmış olan eserlerden *Süleymannâme*'deki (TSMK, H.1517, y.212a) ve *Nüzhetü'l-Esrari'l-Ahyar Der-Ahbar-ı Seferi Sigetvar*'daki (TSMK H.1339, y.22a) iki sahnede gökyüzünün farklı renklerle yansıtıldığı belirlenmiştir. *Nüzhetü'l-Esrari'l-Ahyar Der-Ahbar-ı Seferi Sigetvar* (y.22a) gökyüzü altın tarama ile sonlanırken *Süleymannâme*'dekinde (y.212a) gökyüzü mavi renkle boyalıdır. *Şehnâme-i Sultan Mehmed III*'deki Nakkaş Hasan'ın resmettiği Haçova Savaşı tasvirinde (TSMK, H.1609, y.50b-51a) ve Levnî'ye ait kıyafet albümünde bulunan mızraklı süvari tasvirinde (TSMK, H.2164 y.13b) ise gökyüzü bulunmamaktadır. Nakkaş Osman ve ekibi tarafında resimlenmiş *Şehinşahnâme I* adlı eserdeki iki tasvirde ise (İÜK, F.1404, y.72b ve y.75a) altınla boyanmış gökyüzünde süzülen mavi renkte bulut motiflerine yer verildiği görülmüştür.

Şecâatnâme'nin (İÜK, T.6043, y.16b, y.179a) ile *Nusretnâme*'nin (TSMK, H.1365, y.71b-72a, y.96a) incelenen minyatürlerinde paşaların adlarının figürlerin yanlarına Eski Türkçe yazı ile belirtildiği, *Divan-ı Nadirî*'deki minyatürde (TSMK, H.889, y.6b) ise bayraklar içerisine birliklerin komutanı olan kişilerin isimlerinin yazılı olduğu belirlenmiştir.

Süleymannâme'de (TSMK, H.1517) Osmanlı ordusunun Güns Kalesi kuşatmasının tasvir edildiği minyatürde Akıncı Beyi'nin bireysel olarak mücadelesi (y.353a); yine *Süleymannâme*'deki (TSMK, H.1517) bir başka minyatürde Mohaç Savaşı öncesi Osmanlı ordusunun Rumeli Eyaleti çarhacılardan Deli Sinan ile Macar ordusuna mensup Eugene arasında, sahnenin ön kısmında karşılıklı sıralı şekilde duran süvarilerin önünde gerçekleşen bire bir mücadeleleri (y.212a) canlandırılmıştır. *Selimnâme*'deki Şehzade Ahmed ile Sultan Selim'in Savaşı konulu tasvirde de (TSMK, H.1597-98, y.83b) karşılıklı tam katılımlı sıralı bir mücadele sahnesi görülmektedir.

Yatay formda bir kompozisyona sahip *Şecâatnâme*'deki Çıldır Savaşı'nın canlandırıldığı minyatürde (İÜK. T.6043, y.16a) tüm süvariler hareket halinde betimlenmiştir. Buna karşılık, *Süleymannâme*'deki Mohaç Savaşı'nı tasvir eden çift sayfa minyatürde (TSMK, H.1517, y.219b-220a) Padişah'ın; *Nusretnâme*'deki Çıldır Savaşı'nı tasvir eden minyatürde (TSMK, H.1365, y.71b-72a) Paşa'ların ve aynı eserde Osmanlı Ordusu'nun Eymir Han'la Savaşı'nın canlandırıldığı tasvirde (TSMK. H.1365, y.95b-96a) Serdar'ın yer aldığı sağ sayfaların kompozisyonlarında durağanlık hâkimdir. Mücadelelerin tasvirine sol sayfalarda yer verilmiştir. Nakkaş Hasan'ın resimlediği *Şehnâme-i Sultan Mehmed III* adlı eserdeki Haçova Savaşı'nı tasvir eden çift sayfa minyatürde ise (TSMK, H.1609, y.50b-51a) Padişah sol sayfada konumlandırılmış, savaş ise sağ sayfada alt kısımda öncü grubun mücadelesiyle betimlenmiştir. Nakşi'nin yaptığı *Divan-ı Nadiri*'deki Haçova Savaşı tasvirinde (TSMK, H.889, y.6b-7a) ise sol sayfada Padişah'ın bulunduğu sol üst bölge dışında ve sağ sayfanın tamamında hareketli, yoğun bir mücadele tasvir edilmiştir. İncelenen tek sayfa olarak kurgulanmış diğer minyatürlerde ise kompozisyonun yaklaşık 1/3 ünde hareketsiz, durağan konumdaki kişilerin, 2/3 alana yayılan mücadele eden süvarileri izler konumda tasvir edildikleri belirlenmiştir.

Süleymannâme'deki (TSMK, H.1517) Mohaç Savaşı'nı tasvir eden çift sayfalık kompozisyonda, y.219b'de ordunun yerleşim düzeni, y.220a'da ise öncü grubun düşman ile mücadelesi betimlenmiştir, aynı savaşın Nakkaş Osman ve ekibince resimlendirilmiş *Hünernâme II*'deki (TSMK, H.1524, y.256b) tek sayfa tasvirinde ise, kompozisyonun tamamına yakın bir bölümünde ordunun konumu, üst bölgede hala gelmekte olan birliklerin olduğu izlenimi veren bir görünüm ve alt kısımda küçük bir alanda akıncılarında yer aldığı öncü grubun düşmanla mücadelesi seçilmektedir.

Çıldır Savaşı'nın canlandırıldığı minyatürlerin bulunduğu yazmalardan; *Şecâatnâme*'de (İÜK, T.6043, y.16b) ağırlıklı olarak bu savaşta bulunan paşaların mücadelesi, *Şehinşehnâme I*'de (İÜK, F.1404, y.72b) akıncı süvarilerin mücadelesi, *Nusretnâme*'de (TSMK, H.1365, y.71b-72a) ise Paşa, Tımarlı Sipahi ve Delil süvarilerinin mücadelesi tasvir edilmiştir. *Şecâatnâme*'deki (y.16b) ve *Nusretnâme*'deki (y.72a) minyatürlerde Diyarbakır Beylerbeyi Derviş Paşa'nın da tasvirine de yer verilmiştir.

Haçova Savaşı'nın betimlendiği iki yazmadan; *Şehnâme-i Sultan Mehmed* III'de Nakkaş Hasan'a ait tasvirde (TSMK, H.1609, y.50b-51a) ordunun tüm birlikleri ile savaş konumu yansıtılmış, adeta savaşın başlangıcı edasında bir düzende sadece top atışları ve y.50b'de öncü grubun mücadelesi gösterilmiştir. Nakşi'nin resmettiği *Divan-ı Nadirî*'deki (TSMK, H.889, y.6b-7a) minyatürde ise aynı savaşın daha ileri bir durumu yansıtılmış, düşmanın Otağ-ı Hümayun'a kadar ilerlemesi ve her iki sayfadaki karmaşa ve yoğun mücadele canlandırılmıştır.

Şehnâme-i Sultan Mehmed III'deki Haçova Savaşı tasvirinde izlenen (TSMK, H.1609, y.50b-51a) Osamanlı ordusunun savaş düzeni, yazılı kaynaklarda verilen bilgilerle örtüşecek şekilde hilal formundadır ve Kapıkulu Süvari Birliği belirgin bir şekilde yalnızca bu tasvirde görülmektedir. Muharebe tertibine göre konumlanan Kapıkulu Süvarilerinin, Eyalet Askeri Süvarilerinden farklı olarak, başları miğferli ve gövdeleri de zırhlıdır. Bu tasvirde süvarilerin birlikler halinde yer alması nedeniyle, bu figürler bireysel kıyafet ve teçhizat analizine tabi tutulmayıp incelenen süvarilerin konumlarına ve birlik halindeki görünümlerine değinilerek analizi gerçekleştirilmiştir.

Analizi yapılan figürler, genel hatlarıyla yuvarlak ya da oval dolgun yüzlü, orta boyludur. Figürlerin yay şeklindeki kaşları bazen ortada birleşerek üzgün, hedefine odaklı şekilde ifadesi yansıltılmak istenerek tasvirlenmiştir. *Süleymannâme* (TSMK, H.1517, y.219), *Şecaâtnâme* (İÜK, T.6043, y.179a), *Albüm* (TSMK, H.2164, y.13b) analizi yapılan figürler bıyık ve sakalsızdır. Diğer figürlerin bıyık ve sakalı kahve veya siyah renkle tarama yapılarak uygulanmıştır.

Giysilerinde ağırlıklı olarak kırmızı, turuncu, mavi, lacivert, altın ve gümüş renkleri yaygın olarak kullanılmıştır. Genellikle süvarilerin gerek atlarında gerekse kendilerinin zırh kullanmadığı görülmüştür. Zırhlı olarak tasvirlenen süvarilerden *Süleymannâme* (TSMK. H.1517, y.212a ve y.422a)'da incelenen süvarilerin hem atları hemde kendileri zırhlı, *Süleymannâme* (TSMK, H.1517, y.353a), *Tarih-i Feth-i Yemen* (İÜK, T.6045, y.273b) ve *Şehnâme-i Sultan Mehmed III* (TSMK, H.1609, y.51a)'da sadece süvarilerin kısa kollu zırh gömlek giydikleri görülmektedir. *Şecâatnâme* (İÜK. T.6043, y.16a, y.179a ve y.206b)'de ise sadece süvarilerin atlarında gövde zırh bulunmaktadır. Süvarileri genellikle silah olarak kılıç ve mızrak kulanırken tasvir edildiği

görülmektedir. Bunun dışında geriye ok atarken, kement ve aynı zamanda balta ile çekiç kullanırken de tasvir edilmiştir.

Analizi yapılan figürlerden Ulema sınıfına mensup süvariler, *Süleymannâme* (TSMK, H.1517, y.212a)'da bulunan süvari ile (Uygulama 2), *Nusretnâme* (TSMK, H.1365, y.96a)'da yer alan (Uygulama 9-2 ve 9-3) iki süvari 16. yüzyılda tasvir edilmiştir.

Uygulama 2'de yer alan süvari başına miğfer, üzerine zırh gömlek ile süslü pembe renkli bir şalvar giymiş ve belinde kuşağı bulunurken, Uygulama 9-2 ve 9-3'deki iki süvarinin başına beyaz serpuş, üzerine kırmızı gömlek ile sade mavi tonda şalvar giydiği kuşak kullanmadığı görülmektedir. Her üçünün de ayakkabıları mavi tonda iken Uygulama 2'de bulunan süvarinin ayakkabısı ökçelidir. Uygulama 2'de ulema süvarinin hem kendi hem de atı zırhlı, üzerindeki kıyafetler ve kullandığı teçhizat ile atının koruyucu örtüsü üzerinde altın ile süslemeler yer alırken, Uygulama 9-2 ve 9-3'de bulunan ulemaların kendilerinde ve atlarında zırh bulunmamaktadır. Uygulama 2'de yer alan ulemanın zırh gömlek giymesi ve süslü unsurların çokluğu, gelir düzeyinin yüksekliğinin göstergesi olarak düşünülmektedir.

Her üçüde sıvama tekniğiyle boyanmış, ulemaların sakal ve bıyıklarında, Uygulama 9-2 ve 9-3'de atların bacak ve kuyruk kısmında, Uygulama 2'de ise zırh gömlek üzerinde tarama görülmektedir. Üç analizde de tahrirler çalışılan rengin bir ton koyusuyla çekilmiştir.

Üç at da yuvarlak burunludur. Uygulama 2'deki atın üzerinde süslü yeşil bir eyer ve tüm gövdesini kaplayan süslü bir örtü ile alınlık yer almakta ve ayakları daha zayıf görünmektedir. Uygulama 9-2 ve 9-3'deki atlarda ise sade altın renginde bir eyer ile sağrı örtüsü yer alırken atlar daha tombul tasvirlenmiştir.

Analizi yapılan figürlerin Silahdar Bölüğüne mensup süvariler, *Süleymannâme* (TSMK, H.1517, y.219b)'de Mohaç Savaşı'nın canlandırıldığı minyatür (Uygulama 3-1) 16. yüzyıl ortaları ve *Şehnâme-i Sultan Mehmed III* (TSMK, H.1609, y.51a)'de Haçova Savaşı'nın betimlendiği minyatür (Uygulama 14-1) 16. yüzyıl sonu tasvirleridir.

İki silahdar da muharebe alanında bulunmaktadır. İki süvarininde yüzü yuvarlaktır, Uygulama 3-1'deki süvaride sakal ve bıyık yok iken, Uygulama 14-1'deki süvaride sadece bıyık bulunmaktadır. İki süvarinin de iç elbiseleri yeşil renktedir. Uygulama 3-1'deki süvarinin üzerinde kırmızı süslü bir kaftan, dar formda yeşil süslü şalvar, kırmızı ayakkabı giymişken, Uygulama 14-1'deki süvarinin yarım kollu bir zırh, çok bol kırmızı şalvar, sarı ayakkabı giydiği görülmektedir.

İki süvari de altın renginde dik takke kısmı olan tepesi devrik arkaya doğru uzanan formda birer serpuş giymiştir. Uygulama 14-1'de yer alan süvarinin koyu kırmızı renkteki başlığının devrilen kısmı daha yuvarlak hatlı ve enseyi kapatmayacak şekilde uzunlukta iken, Uygulama 3-1'deki süvarinin açık kırmızı renkli başlığının devrilen kısmı üçgen formda olup ve omuzlara kadar uzanmaktadır.

Uygulama 14-1'de süvari kılıcını elinde tutarken, Uygulama 3-1'deki süvarinin kılıcı belinde asılı olarak betimlenmiştir. Uygulama 14-1 de yer alan süvarinin eyer kısmında şeşper görülmektedir.

İki atın da bacaklarında beyaz bölge görülmekte ve toynakları Uygulama 14-1'de atın gövdesinin renginde iken, Uygulama 3-1'deki atınkiler gri renktedir. Uygulama 3-1'de yer alan atın gözleri puslu havasında mavi tonda iken Uygulama 14-1'deki atın gözleri beyaz ve daha yuvarlak formdadır. Uygulama 3-1'de atın burnu sivri, yeleleri ise çok kısa şekilde çizgi halinde tasvir edilmiş, Uygulama 14-1'deki atın burnu yuvarlak hatlı, yeleleri ise orta uzunlukta tarama usulü ile betimlenmiştir. İki kuyrukta kendi tonunun koyusuyla tarama tekniği uygulanarak, Uygulama 3-1'de salık formda, Uygulama 14-1'de ise bağlı halde tasvirlenmiştir.

Atlar sıvama tekniğiyle boyanmış kendi renk tonlarının koyusuyla tahrir çekilmiş olup Uygulama 3-1'deki atın tüm gövdesinde, ağız ve burun kısmında tarama uygulanmış, bacakları ince ve uzun bir formda, Uygulama 14-1'de toplu ve kısa bacaklı olarak tasvirlenmiştir.

İki at üzerinde de sağrı örtüsü kullanılmış, Uygulama 14-1'de altın zemin üzerine siyah ile süsleme yer alırken, Uygulama 3-1'de sarı zemin üzerinde altın ile süsleme yapılmıştır. Uygulama 14-1 de yer alan at'da kotas görülmektedir.

Analizi yapılan figürlerden Diyarbakır Beylerbeyi Derviş Paşa, 16. yüzyıl eserleri *Nusretnâme* (TSMK, H.1365, y.72a) ve *Şecâatnâme* (İÜK, T.6043, y.16a)'da (Uygulama 7-2 ve 7-3) betimlenmiştir.

Derviş Paşa, Uygulama 7-3'de yer alan tasvirinde sade kırmızı renkli gömlek ve bol şalvar giymiş olarak, Uygulama 7-2'de ise, uzun kollu kırmızı üzeri sırma işlemeli bir gömlek ile süslemeli hafif bol lacivert renkli bir şalvar giymiş ve diğerine oranla daha uzun görünümlü betimlenmiştir. İki figürün başlarında da Uygulama 7-3 sade forma yakın, Uygulama 7-2'de ise katlanarak birkaç kez dolanan yine sade formlu beyaz renkli serpuş görülmektedir.

Paşa, Uygulama 7-2'de mızrak kullanırken, Uygulama 7-3'de ise yayı ile ok atar konumda tasvir edilmiş, figürlerden Uygulama 7-2'de büyük formda altın renginde ve süslü, Uygulama 7-3'de ise balçak kısmı altın olan sade formda diğerine göre daha küçük betimlenen kılıç sol yanında beline asılı bulunmaktadır.

At üzerinde, Uygulama 7-2'de sadece altın eyer ve sağrı örtüsü vardır, Uygulama 7-3'de ise atın başında alınlık ile üzerinde tüm gövdesini örten altın zırh giyimli ve Paşa kendisi sadece kolçak kullanmış olarak resmedilmiştir. Uygulama 7-3'deki yaylık ve tirkeş altın, Uygulama 7-2'deki yaylık yeşil renk tasvir edilmiştir.

Atın baş kısmı, Uygulama 7-2'de uzun dikdörtgen formda, yuvarlak burunlu, küçük kulaklı, Uygulama 7-3'de ise biraz daha küçük, yuvarlak hatlı bir formda, ince uzun kulaklı, gözleri kapalı ve gülen formda tasvir edilmiştir.

Analizi yapılan figürlerden Akıncı Süvarisi, 16. yüzyılda hazırlanan *Şehinşahnâme I* (İÜK, F.1404 y.72b ve y.75a)'de yer almaktadır (Uygulama 7-1 ve 8). *Süleymannâme* (TSMK, H.1517, y.353a) da ise Akıncı Beyi bulunmaktadır (Uygulama 4).

İki akıncının da (Uygulama 7-1, 8) aynı serpuş ile tasvir edildiği, ikisinin de bıyık ve sakallı, ikisinin de mücadele esnasında kılıç kullanıyor olarak betimlendiği, iki süvarinin de gözlerinin birbirleriyle benzerlik gösterdiği gözlemlenmiştir. Uygulama 7-1'deki süvaride altın kalkan ve eyerine asılı dilimli topuz bulunmaktadır.

Akıncılardan Uygulama 8'deki kırmızı renkli, kısa kollu, dizlere kadar uzanan bir üst kıyafetle, Uygulama 7-1'deki ise kırmızı renkli, uzun kollu, ayaklarına kadar uzunan formda bir üst kıyafetle tasvir edilmiştir. İki akıncı da bol, sade, mavi tonlarında bir şalvar giymiş olarak, Uygulama 7-1'de sarı, Uygulama 8'de ise kırmızı ayakkabı ile betimlenmiştir.

Atların başları, düz dikdörtgen forma yakın, yuvarlak burun ve uzun kulaklı olarak resmedilmiştir. Uygulama 8'deki kahverengi-beyaz kırcıllı atın yele kısmı hiç yok gibidir ve atın uç kısımları saçaklı kuyruğu salık şekilde bırakılmıştır, Uygulama 7-1'de burun ve ayak kısmının bir bölümü beyaz olan kahverengi atın kuyruğu toplu, yele kısmı kısa çizgilerle belirginleştirilmiş olarak betimlenmiştir.

İki süvarinin de atlarının üzerinde sağrı örtüsünün yer aldığı, Uygulama 8'de kırmızı üzerine orta ve kenarları altın, Uygulama 7-1'de altın zemin üzerine siyah renkle aynı desen uygulandığı belirlenmiştir.

Hünernâme II (TSMK, H.1524) y.256b yaprağında öncü grup içinde mücadele eden akıncı, kırmızı tonlarında üst kıyafet ve şalvarlı, bir elinde kılıcı diğer elinde tekne kalkan ile tasvir edilmiştir.

Süleymannâme'deki bir tasvirde (y.353a) Akıncı Bey'in (Uygulama 4) miğfer, kolçak ve yarım kollu dizlere kadar uzanan süslü bir zırh giydiği, kırmızı renk tonlarında renkli süslü şalvarı, iç kıyafeti ve kemeri ile uyum içinde olduğu görülmektedir. Ayağında ökçeli sarı renk ayakkabı bulunmaktadır. Miğferinde yiğitlik ve rütbe alameti olan turna tüyü, atında kotas yer almaktadır. Silah olarak, beline asılı tirkeş içinde cirid ve elindeki kement ile tasvir edilmiştir.

Akıncı Beyi'nin atı yuvarlak burunlu, diğer akıncıların atlarına oranla küçük kulaklı, tarama yapılmış uzun yeleleri ve kuyruğu salık, ucu sivri formdadır. Atın bedeninde desen formuna benzer tarama uygulanmış ve atın üzerinde kırmızı zeminli altın süslemeli sağrı örtüsü ile tasvir edilmiştir.

Analizi yapılan figürlerden Delil Süvarisi'nin bulunduğu *Süleymannâme* (TSMK, H.1517, y.212a ve y.220a) 16. yüzyıla ait bir tasvirdir (Resim 2, Uygulama 3-4).

Genel özellikleri ve renk tonları birbirine benzerlik göstersede, y.212a'da yer alan delil süvarisinin elbisesinin kenar kısımları birbirine paralel kısa çizgiler kullanılarak tahrirlenmiştir, elbisesi yakalı, önden düğmelidir ve yanında yırtmaç vardır, y.220a'daki süvaride elbisenin kenarı düz tahrirlenmiş, yakasız ve düğmesiz betimlenmiştir. Silah olarak her ikisinde de meç ve kılıç bulunuyorken, y.220a'da balta da görülmektedir.

Resim 2'de (y.212a) yer alan süvarinin başındaki serpuşu, önde dar formlu arkaya doğru genişleyen, yatık konumdadır ve üzerine tarama uygulanmıştır. Üzerindeki kartal kanatları yuvarlak ve geniş formdadır, turna tüyünün mavi renkli dip kısmı ile uzun ve genelinde üçgen görünümde beyaz kısmında tarama uygulanarak betimlenmiştir.

Uygulama 3-4'te yer alan süvarinin serpuşu büyük ve yuvarlak formdadır, üzerine tarama uygulanmıştır, üzerinde görülen kartal kanatları ise kuş kanadı havasındadır ve beyaz renkli küçük turna tüyü ise gri tonundadır, dip kısmına ve geneline hafif tarama uygulanmış, genelinde ise kısa ve oval görünümlü olarak tasvir edilmiştir. İki Delil süvarisiside kırmızı dar formlu şalvar üzerine uzun kollu dizlere kadar uzanan beyaz renk üzerine leopar desenli kıyafet giymiş olarak betimlenmiştir.

Analizi yapılan figürlerden Tımarlı Sipahiler'in bulunduğu *Selimnâme* y.83b, *Süleymannâme* y.422a, *Nüzhetü'l Esrari'l Ahbar* y.22a, *Nusretnâme* y.95b, *Şecâatnâme* y.179a ve y.206b, *Tarih-i Feth-i Yemen* y.273b (Uygulama 1, 5, 6, 9-1,10, 11-1, 12) 16.

yüzyılda, *Şehnâme-i Sultan Mehmed III* y.50b-51a ve *Şehnâme-i Nadiri* y.36a (Uygulama 13, 14-3) 16. yüzyılın sonu – 17. yüzyıl başlarında hazırlanmıştır.

Uygulama 5, 10, 11-1'deki süvarilerin, kolçak ve miğfer kullanırken tasvir edildiği görülmektedir. Uygulama 11-1'de yer alan süvari gümüş renkli kulaklıklı miğfer ve omuzluk, altın kolçak, Uygulama 5'de altın renkli kulaklıklı miğfer ve kolçak, Uygulama 10'da ise gümüş boyun siperliği olan altın renkli miğfer ve kolçak ile betimlenmiştir.

Uygulama 10, 12, 14-3'deki süvarilerin serpuşlarında tüy görülmektedir. Uygulama 10'da bulunan tüyde tarama görülürken, Uygulama 12'de tüyün etrafı tahrir çekilip, orta kısmına altın renkle üç adet damla formuna benzer nokta, Uygulama 14-3 te ise sadece tüyün etrafına tahrir uygulanmıştır.

Uygulama 5, 12'deki süvariler zırh gömlekle betimlenmiştir. Uygulama 5'te altın ve gümüş renk uygulanan zırhın özellikleri tahrirlenerek ayrıntılı şekilde görürlür kılınmıştır, Uygulama 12'de altın renkli sade bir zırh gömlek bulunmaktadır.

Uygulama 5, 10'daki süvarilerin atlarında gövde zırhı bulunmaktadır. Uygulama 10'da atın kuyruk bölgesini örtecek şekildeki boşluğun uç kısımları dilimli formda betimlenmiştir. Uygulama 1'deki süvarinin atında tüm gövdesini kaplayan uçlarında saçaklar görülen zırh şeklinde daha çok örtüyü anımsatan bir koruyucu görülmektedir.

Uygulama 9-1, 11-1, 12'deki süvariler kalkanlı olarak tasvir edilmiştir. Uygulama 9-1 ve 12'de altın renkli dilimli formda, Uygulama 11-1'de kırmızı gövde üzerinde altın ile bulut deseni yer alan daire formunda kalkan bulunmaktadır. Uygulama 1'de süvari uzun kollu ve ayaklarına kadar uzanan, Uygulama 13'deki süvari ise uzun kollu dizlerine kadar uzanan üst kıyafetli olarak tasvir edilmiş.

Uygulama 13'de eyer ve sağrı örtüsünün tamamı altın renginde, Uygulama 9-1'de sağrı örtüsünün kırmızı olan dış çerçeve kısmı dışında kalan alan ve eyeri altın rengindedir. Uygulama 5, 9-1'de bulunan atların kuyrukları salık ve saçaklı şekilde, Uygulama 6, 12, 14-3'de yer alan atların kuyrukları toplu olarak betimlenmiştir.

Analizi gerçekleştirilen tüm figürlerin kompozisyondaki tasvirine göre süvarinin ve atın hareketliliği veya durgunluğu birbirleriyle uyum içerisinde görülmektedir. Uygulama 3-2, 3-4, 8, 9-2'de yer alan süvarilerin dışındaki tüm süvari figürlerinin vücutlarının üst bölgesi cepheden ayakları ve atları profilden tasvir edilmiştir.

Analizi yapılan süvarilerin, üst kıyafeti olan gömleği 17. yüzyıla ait *Şehnâme-i Nadirî*'de (TSMK, H.1124, y.36a / Uygulama 13), 18.yüzyıl başlarında Levnî'nin yaptığı *Albüm* resminde (TSMK, H.2164, y.13b / Uygulama 15) de uzun kollu ve dizlere kadar uzun formda tasvir edilmiştir. Bu tarz gömlekler, 16. yüzyıl eseri *Süleymannâme* y.220a'da incelenen figürlerde de (Uygulama 3-2, 3-3, 3-4) görülmektedir.

Albüm y.13b (Uygulama 15)'de yer alan süvarinin serpuşu renkli ve saçaklı şekilde, silahdar (Uygulama 3-1, 14-1) ve delil (Uygulama 3-4) süvarileri dışında olanların serpuşları beyaz renkte tasvir edilmiştir.

Süvarilerin serpuşlarında ve miğferlerinde bulunan tüylerinde, Uygulama 3-2, 3-3'deki dilimli formda tarama uygulanmıştır, Uygulama 2'deki örnek kuş tüyü formuna benzerlik gösterir ve büyük bir kısmı kararmış olmasına rağmen küçük bir kısmında tarama uygulandığı seçilir, Uygulama 11-2 de tarama ve noktalama uygulanmıştır, birden fazla tüyün görüldüğü, Uygulama 10'da bölgesel taramanın yer aldığı, diğerlerinde ise Uygulama 7-1, 8, 12, 14-3'de tüylerin etrafına siyah tonla tahrir çekildiği belirlenmiştir.

İncelenen figürlerde süvarilerin şalvarlarında ağırlıklı olarak kırmızı tonları hâkimken, Uygulama 7-1, 7-2, 8, 9-2, 9-3, 11-1, 13, 14-3'de yer alan süvarilerde mavi tonlarında, Uygulama 3-1, 3-2, 3-3'de bulunan süvarilerde yeşil tonlarında renklerin kullanıldığı belirlenmiştir. Uygulama 3-4, 6, 13'de bulunanların dışında yer alan süvarilerin üzerlerinde bulunan şalvarları ayaklarının üzerine kadar inmiş olarak betimlenmiştir.

Süvarilerin kendilerinde ve atlarında altın renkli alanlar hariç boyanılan alan kendi renginin koyusuyla tahrirlenmiş, sarı renk zeminin tahrirlerinin ise kırmızı tonla çekildiği gözlemlenmiştir. Kıyafetler ile at ve sağrı örtüsünde kıvrım ve kat izlerinin Uygulama 1, 9-2, 9-3, 11-1, 11-2, 13, 15'de tasvir edildiği görülmüştür.

Sakallı süvarilerden Uygulama 9-1, 7-1, 8'de figürlerin sakalları çene kısmında hafif sivrilik göstermekte, Uygulama 3-2, 7-1'deki figürlerin bıyıkları diğerlerine oranla uçları yukarı doğru formda tasvir edilmiştir.

Atlarda ağırlıklı olarak, beyaz, mavi, kahverengi ve siyah renklerin kullanıldığı belirlenmiştir. Uygulama 2, 3-1, 3-2, 3-3, 3-4, 5, 9-1, 13, 14-3, 15'te yer alan atların toynakları ise gri renkte tasvir edilmiştir.

Tarama uygulanan ve uzun yeleli olan atları Uygulama 3-3, 4, 14-1'de görülür. Atlardan Uygulama 2, 3-1, 3-2, 3-3, 3-4, 4, 13'de bulunanlar ise gözleri puslu bir havada tasvir

edilmiştir. Uygulama 6, 9-1, 9-2, 15'te yer alan atların ise dişlerinin belirgin bir şekilde betimlendiği gözlemlenmiştir.

Nusretnâme y.72a'da atların üzerinde bulunan sağrı örtülerinin uç kısımlarında püskül olabileceği düşünülen zig zag şeklinde üçgen formlar seçilir, y.95b-96a'daki sağrı örtülerinin kenarlarında ince çerçeve şeklinde boyanmış zemin üzerinde saçak şeklinde belli aralıklarla çizgilerin yer alır, Levnî'nin yaptığı mızraklı süvari resminde (TSMK, H.2164, y.13b) ise saçakları atın üzerinde belirgin bir şekilde görüldüğü sağrı örtüsü bulunur. İncelenen diğer tasvirlerdeki sağrı örtüleri daha sade olduğu gözlemlenmiştir.

Kuyrukları salık olan Uygulama 5, 8, 9-1, 11-2'de atların kuyruklarına uç kısımları saçaklı şekilde tarama uygulanırken, Uygulama 3-1, 4'de görülen atların kuyrukları sivri uçlu bir formda tahrirlenmiştir, Uygulama 12'de ise toplu olan kuyruk kısmında taramanın olmadığı görülmektedir.

İncelenen figürlerde, akıncıların kendilerinde ve atlarında sadeliğin hâkim olduğu, Akıncı Beyi'nde miğfer ve zırh gömlek bulunabildiği, süvarilerin kendilerinde ve atlarına zırh kullananların Tımarlı Sipahi ve Beyler olduğu, Bey veya Paşa konumunda olan süvarilerin kullandıkları teçhizatta altın renginin hâkim olduğu ve üzerlerinde çeşitli süslemelerin yer aldığı görülmektedir.

16. ve 17.yüzyıl minyatürlerindeki savaş tasvirlerinde seçilen figürlerin ağırlıklı olarak Osmanlı ordusunun büyük çoğunluğunu oluşturan Eyalet askerlerinin tasvirleri oldukları görülmüştür. Gerek kompozisyonun tamamı itibariyle gerekse figürlerin giyim ve teçhizat özellikleriyle, eserleri tasvirleyen nakkaşların ayrıntılı, gerçekçi ve yazılı metinlerde anlatılanları özetler nitelikte tek veya çift sayfa minyatürlerle canlandırmaya çalıştıkları belirlenmiştir.

Kısa zamanda gerçekleştirmiş olduğumuz "*Osmanlı Minyatürlerinde Ordu Teşkilatına Mensup Süvari Birlikleri Tasvirlerinin Teknik Analizi*" konulu bu çalışma bir ilk olduğundan süvari biriklerinin incelenmesi ve tespiti üzerine son sözü söyleme iddiasında olmayıp, konuya dikkat çekebilme ve Süvari Birliklerini tasvirler üzerinde tanıtma amacındadır.

7. KAYNAKÇA

Kitaplar

ABİDİN İhsan, *Osmanlı Atları*, Gnkur. Basımevi, Ankara 1996.

ANAFARTA Nigar, *Hünername Minyatürleri ve Sanatçıları*, Doğan Kardeş Matbaacılık, İstanbul 1969.

AKALAY Zeren, *Osmanlı Tarihi İle İlgili Minyatür Yazmalar (Şehnameler ve Gazanameler)*, İÜ, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1972.

ASÂFİ Dal Mehmed Çelebi, *Şecâatnâme*, İÜK, T.6043; ASÂFİ Dal Mehmed Çelebi, *Şecâatnâme, Özdemiroğlu Osman Paşa'nın Şark Seferleri (1578-1585)*, Haz. Abdülkadir Özcan, Çamlıca Yay. 2. Baskı, İstanbul 2007.

Askeri Müze At Zırhları Koleksiyonu, Haz. Tünay Güçkıran, Askeri Müze ve Kül. Sitesi Kom., İstanbul 2009.

Askeri Müze Bayraklar ve Sancaklar Koleksiyonu, Haz. İlkay Karatepe, Askeri Müze ve Kül. Sitesi Kom., İstanbul 2008.

Askeri Müze Tombak Eserler Kataloğu, Haz. Özlem Özkan, Askeri Müze ve Kül. Sitesi Kom., İstanbul 2001.

Âşık Paşazâde Derviş Ahmed Âşıkî, *Âşık Paşazâde Tarihi*, Haz.Cemil Çiftçi, Mostar, İstanbul 2008.

Âşık Paşazâde Osmanoğulları'nın Tarihi, Çev. Kemal Yavuz, M. A. Yekta Saraç, K Kitaplığı, İstanbul 2003.

ATASOY Nurhan, ÇAĞMAN Filiz, *Turkish Miniature Painting*, Doğan Kardeş Matbaa, Publications of the R.C.D. Cultural İnstitute, no.44, İstanbul 1974.

AYDIN Hilmi, *Sultanların Silahları*, T.C. Kültür ve Turizm Bak. Yay., Ankara 2007.

AYHAN Ahmet, *Topkapı Sarayı Müzesi Silah Koleksiyonu*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara.

BAĞCI Serpil - ÇAĞMAN Filiz - RENDA Günsel – TANINDI Zeren, *Osmanlı Resim Sanatı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2012, 2.Baskı.

BAL Rıdvan, *Türk Kara Kuvvetlerinde Süvari Birlikleri*, AÜ, Basılmamış YL Tezi, 2006.

ÇELİK Ahmet Faruk, *Fethullah Arifi Çelebi'nin Şehname-i Al-i Osman'ından Süleymannâme*, AÜ SBE., Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2009.

DORAS Sabahattin, *Osmanlılar Albümü III*, Osmanlı Yayınevi, İstanbul 1988.

Elbise-i Askeriye Nizamnamesi 5 Haziran 1325, Dersaadet – Matbaa-i Askeriye 1333, Çev. Nurettin Türsan.

ERALP T. Nejat, *Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silah Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silahlar*, Atatürk Kültür Merkezi Yay. S.68, Ankara 1993.

EROĞLU Süleyman, *Asafi'nin Şecaatnâmesi*, Uludağ Üni., Basılmamış Dr. Tezi, 2007.

ESİN Emel, *Orta Asya'dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler*, Kabalcı, İstanbul 2004.

Eski Osmanlı Kıyafetleri, 1899, As. Müze Ktp.

Eyyubî Efendi Kanûnnâmesi, Haz. Abdülkadir Özcan, Eren Yay., İstanbul 1994.

FAİK Mehmet, *Süvarilere Mahsus Malümat ve Terbiyesyi Askeriye*, Mekteb-i Harbiye Matbaası, İstanbul 1312.

FERİDUN Ahmed, *Nüzhet-i Esrarü'l Ahyâr Der-Ahbâr-ı Sefer-i Sigetvar*, Haz. H. Ahmet Aslantürk, Günhan Börekçi, Zeytinburnu Bel. Kül. Yay., İstanbul 2012.

Geçmişten Günümüze Türk Süvarileri Rehberi, Der. Kâzım İlker, İSAM.

İNALCIK Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, Çev. Ruşen Sezer, YKY,14. Baskı, İstanbul 2010.

İREPOĞLU Gül, *Levnî*, Kültür Bak. Yay., İstanbul 1999.

İŞLİ H. Necdet, *Osmanlı Serpûşları*, İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı – Ebru Matbaacılık, İstanbul 2009.

Kanuni Süleyman'ın 1533-1535 Bağdat Seferi, Askeri Matbaa, İstanbul 1932.

KARATAY Fehmi, *TSMK Türkçe Yazmalar Kataloğu C. 1*.

Koçi Bey Risalesi, Tahşiye Eden: Ali Kemali Aksüt, Gazate-Matbaa Kütüphane, İstanbul 1939.

KUMBARACILAR İzzet, *Serpuşlar*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yay., İstanbul 1970.

Künhül'-Ahbar, Fatih Sultan Mehmed Devri 1451-81, C.II, Çev. M. Hüdai Şentürk, TTK, Ankara 2003.

LEVEND Agâh Sırrı, *Gazavat-nameler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavatnamesi*, TTK, XI. seri, No.8, Ankara 1956.

MAHİR Banu, *Osmanlı Minyatür Sanatı*, Kabalcı Yay., İstanbul 2005.

MAHMUT Şevket Paşa, *Osmanlı Teşkilat ve Kıyafet-i Askeriyesi*, TTK, Ankara 2010, Tıpkı Basım.

_____, *Osmanlı Teşkilatı ve Kıyafet-i Askeriyesi*, Harbiye Matbaası, İstanbul 1325.

Mirliva FAİK Mehmet, *Süvarilere Mahsus Cep Kitabı*, Askeri Matbaası, İstanbul 1312.

MURPHEY Rhoads, *Osmanlı'da Ordu ve Savaş 1500-1700*, Çev. M. Tanju Akad, Homer Kitabevi, İstanbul 2007.

Musatafa Kânî Bey, *Okçuluk Kitabı Telhîs-i Resâ'ilât-ı Rumât*, Haz. Kemal Yavuz, Mehmet Canatar, Tarihi Okçuluk Ens. Yay. No.1, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul 2010.

Osmanlı Askeri Teşkilât ve Kıyafetleri (1876-1908), Ask. Müze ve Kültür Sit. Kom. Yay. 5, 1986.

Osmanlı Ordu Teşkilatı, T.C. Milli Savunma Bakanlığı, Ankara 1999.

Osmanlı Teşkilatı ve Kıyafeti 2.Cilt, Harp Tarihi Kitaplığı.

ÖGEL Bahaeddin, *Türk Kültür Tarihine Giriş,* C.6, Kültür Bakanlığı Yay. / 638, Kültür Eserleri Dizisi / 46, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1991.

ÖZTUNA Yılmaz, *Büyük Osmanlı Tarihi* C.7, Özener Matbaası, İstanbul 1994.

_____, *Büyük Osmanlı Tarihi* C.9, Özener Matbaası, İstanbul 1994.

PAKALIN M. Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB, 2.Basım, İstanbul 1971.

PEÇEVİ İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi I,* Haz. Bekir Sıtkı Baykal, Kültür Turizm Bakanlığı Yay., Başbakanlık Basımevi, Ankara 1981.

SOLAKZÂDE Mehmed Hemdemi Çelebi, *Solakzâde Tarihi*, Mahmud Bey Matbaası, H.1298.

TACAN Necati, *Akıncılar ve Mehmed II., Bayezîd II. zamanlarında Akınlar*, Askeri Matbaa, İstanbul 1936.

TANERİ Aydın, *Osmanlı Kara ve Deniz Kuvvetleri (Kuruluş Devri)*, Kültür Bak., Ankara 1981.

TEVFİK Ahmet, *Süvari Nefer Talimnamesi*,1280.

Tezakir-i Cevdet III - Cevdet Paşa Tezakir 21-29, Haz.: Cavid Baysun, TTK, Ankara 1991, 3.Baskı.

TOK Özen, *Osmanlı Teşkilat Tarihi El Kitabı*, Editör Tufan Gündüz, Ankara 2012.

TSK Tarihi III. Cilt 1. Kısım (1299-1451), Gnkur. Basımevi, Ankara 1964.

TSK Tarihi Osmanlı Devri III. Cilt 4. Kısım "İkinci Viyana Kuşatmasından Nizam-ı Cedidin Teşkiline kadar olan Devre (1683-1793), T.C. Gnkur. ATASE Baş. Askeri Tarih Yayınları Seri No.2, Ankara 1982.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri III. C. 3. Kısım Kanuni'nin Ölümünden İkinci Viyana Kuşatmasına Kadar Olan Devre (1566-1683), T.C. Gnkur. ATASE Baş. Askeri Tarih Yayınları Seri No.2, Ankara 1981.

UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, *Osmanlı Devlet Teşkilatından Kapukulu Ocakları I,* TTK, 3. Baskı, Ankara 1988.

_____, *Osmanlı Devlet Teşkilatından Kapukulu Ocakları II,* TTK, 3. Baskı Ankara 1988.

_____, *Osmanlı Tarihi C. III, İstanbul'un Fethinden Kanuni Sultan Süleyman'ın ölümüne kadar*, TTK, Ankara 1995, 7.Baskı.

_____, *Osmanlı Tarihi C. III Ks. 2 (XVI. yy. ortalarından XVII. yy. sonuna kadar),* TTK, Ankara 1995, 5. Baskı.

_____, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, TTK, 3. Baskı Ankara 1988

ÜNVER Süheyl, *Ressam Levnî Hayatı ve Eserleri*, MEB Yay., İstanbul 1949.

YILDIZ Hakan, *Haydi Osmanlı Sefere! Prut Seferinde Organizasyon ve Lojistik*, TİB Yay., İstanbul 2006.

Makaleler

AKALAY Zeren, "Tarihi Konularda Türk Minyatürleri", *Sanat Tarihi Yıllığı III*, İÜ Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1970.

ARGUNŞAH Mustafa, "Bitlisli Şükri'nin Yavuz Sultan Selim Mersiyesi", *Erciyes Üni. SBE. Dergisi*, Sayı 5, 1994.

ASLANAPA Oktay, "Tarih Boyunca Türk Ordusuna Ait Tasvirler", *Türk Kültür Dergisi*, S.22, Ankara 1964

ATASOY Nurhan, "1558 Tarihli "Süleymanname" ve Macar Nakkaş Pervane", *Sanat Tarihi Yıllığı III*, İstanbul Ün. Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1970.

_____, "Türk Minyatüründe Tarihî Gerçekçilik", *Sanat Tarihi Yıllığı*, Baha Matbaası, İstanbul 1965.

ÇORUHLU Tülin, "Hançer", *DİA*, C.15, İstanbul 1997.

_____, "Kalkan", *DİA*, C.24, İstanbul 2001.

_____, "Türkler'de Mızrak", *DİA*, C.30, İstanbul 2005.

_____, "Zırh", *DİA*, C.44, İstanbul 2013.

EMECEN Feridun, "Haçova Meydan Savaşı", *DİA*, C.14, İstanbul 1996.

ERAVCI H. Mustafa, "Mustafa Ali'nin Nusret-nâmesi ve Onun Işığında Yazarın Tarihçiliği", *AÜ Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 24, Sayı 38, Ankara 2005.

ERTUĞ Zeynep Tarım, "Selimnâme-i Şükrî Minyatürlerinin Belge Değerleri", *Nurhan Atasoy'a Armağan*, Lale Yay., İstanbul 2014.

_____, "Hünernâme", *DİA*, C.18, İstanbul 1998.

KAZALAK Kadir, GÜNDÜZ Tufan, "II. Osman'ın Hotin Seferi", *OTAM*, S.14, Ankara 2003.

KONAK Ruhi, "Hünernâme II. Cilt Minyatürlerinde Kompozisyon Düzeni", *Ankara Üni., SBE. Dergis*i, 2014.

_____, "Hünernâme I. Cilt Minyatürlerinde Kompozisyon Düzeni", *Yüzüncüyıl Üni. SBE. Dergisi*, Sayı 23, Van 2012.

KÖRPE Özgür, "Osmanlı Ordu Teşkilatında Akıncı Ocağının Yeri ve Çağdaş Türk Silahlı Kuvvetlerine Etkileri", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Harp Akademileri Basımevi, Haziran 2011, S.13.

MAHİR Banu, "Osmanlı Minyatürlerinde Savaş, Kuşatma ve Çıkarma", *Türk Dünyası Araş., Oktay Aslanapa Özel Sayı*, İstanbul Kasım-Aralık 2009.

_____, "Minyatür", *DİA*, C.30, İstanbul 2005.

ÖZBEK Yıldıray, "Şükrî-î Bitlisî Selimnâmesi Minyatürleri", *Erciyes Üniversitesi SBE Dergisi Sayı 17*, 2004/2.

ÖZCAN Abdülkadir, "Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye", *DİA*, C.3, İstanbul 1991.

_____, “Deli”, *DİA*, C.9, İstanbul 1994.

ÖZTUNA Yılmaz, “Osmanlı Atlı Komandoları Akıncılar” *Tarih ve Medeniyet Dergisi*, 1995, S.21.

REFİK Ahmet, “Alimler ve Sanatkarlar”, Kültür Bakanlığı Yay. 376, *Kültür Eserleri Serisi 18*, Modern Matbaa, Ankara.

SEÇKİN Selçuk, “17. yüzyılın Önemli Minyatürlü Yazması Vekayi-i Ali Paşa”, *OTAM*, S.21, 2007.

TANINDI Zeren, “Topkapı Sarayı’nın Ağaları ve Kitapları”, *Uludağ Üni. Fen-Edebiyat Fak. Sosyal Bilimler Dergisi*, S.3, 2002.

_____, “Nakkaş Hasan Paşa”, *Sanat Dergisi*, Sayı 6, Kültür Bakanlığı, İstanbul 1977.

_____, “Nakkaş Hasan Paşa”, *DİA*, C.32, İstanbul 2006.

Tatbikat Mektebi Müdürü Miralay Esad, “Süvari - Atlı Piyade”, *Mecmua-i Askeriye*, Cilt 1, Sayı 9, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Dördüncü Şubesi, İstanbul Rumi 1335.

USTA Aydın, “Zırh”, *DİA*, C.44, İstanbul 2013.

YAKITAL Emin, “Yakın Çağda Deli veya Delil’ler”, *Türk Dünyası Tarih Yay. S.7*, Baysan Basım, İstanbul Temmuz 1987.

YAVUZ Hulusi, “İslam Sanatları Bakımından Rumuzî’nin Fütûh-ı Yemen’i”, *Ankara Üni. İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.4*, İstanbul 1986.

8. ESER RAPORU

8. ESER RAPORU

Eserin Adı : Bir Hilal Uğruna
Tasarlayan : Hanife Özbek
Minytürün Ebatları : 42 x 44 cm
Uygulanan Teknik : Sulandırma, Sıvama, Tarama, Degrade
Konu : Sınırların ötesinde inanmanın manevi güvenciyle yapılan gaza.

Kompozisyonda bulutların içinde yer alan hilal ve merkezinde görülen gazaya iştirak etme heyecanını veren bir konumda betimlenen süvariler görülmektedir. Hilal'in üstlendiği maneviyat atmosferini, asalet ve sadeliği ile sergileyecek şekilde tasvir edilen sahne, ve bu uğurda şehadet şerbetini içme arzusunda olan süvarilerin adeta bu amaca doğru gider şekilde konumlandığı görülmektedir.

Kompozisyon, incelenen minyatürlerde bulunan süvarilerin özelliklerini yansıtıcı bir formda ve bu tasvirlerde ağırlıklı olarak kullanılan renkler tercih edilerek tasarlanmıştır.

Sahnenin etrafını saran puslu bir mavi tonundaki zemin üzerinde yer alan bulutlar, beyaz ve mavi tonlarıyla degrade uygulanarak betimlenmiştir. Beyaz renkle boyanmış hilal'in merkezinde süvariler ileri koşar konumdaki atları üzerinde kılıç ve sancakları ile savaş konumunda hücum eder şekilde tasvirlenmiştir.

Süvarilerden önde bulunanı kızıl kahve renginde atı üzerinde, mavi şalvar ile üzerine kırmızı renkli yarım kollu dizlerine kadar uzanan formda kaftan ve başına üzerinde yiğitlik ve rütbe alameti olan tüyünde yer aldığı beyaz renkli örfi tarzda bir serpuş ile sadeliğin hâkim olduğu ihtişamlı bir görünümle elinde kılıcıyla Akıncı Beyi olarak tasvirlenmiştir.

Akıncı Beyi'nin arkasında sahnenin sol tarafında bulunan, yüzünde cesaretinin ve korkusuzluğunun ifadesi niteliğinde yara izi bulunan, bir omzunda kaplan postu süvarinin boynundan bağlı şekilde bulunmaktadır. Başında hayvan postundan yapılmış izlenimi veren arkaya doğru bombeli yuvarlak yapıda üzerine tarama uygulanmış serpuşun, üstünde çift kartal tüyü arasında beyaz renk üzerine gri tonla tarama uygulanan turna tüyü bulunmakta ve elinde tekne kalkanı ile Delil süvarisi betimlenmiştir.

Akıncı Beyi'nin arkasındaki süvarilerden, üstüne gri tonla boyanmış zırh gömleğin üzerine siyah renk ile zincir izlenimi vermek için küçük yuvvarlak halkalar şeklinde tahrirlenmiştir. Başına konik formlu tepe ve alınlık kısmı altın, gövdesi demir görünümünde gri tonunda olan ve ense kısmına kadar uzanan peçelikli miğferinde,

beyaz renkli, gri tonla tarama uygulanan turna tüyü bulunan ve kolunda altın kolçaklı olarak Tımarlı Sipahi betimlenmiştir.

Akıncı Beyi'nin arkasında ve sahnenin sağ tarafında bulunan süvari üzerinde küf yeşili tonunda, uzun kollu, dizlere kadar uzanan uzunlukta üst kıyafeti ile koyu yeşil tonunda dökümlü şalvarlı, sade beyaz renkli serpuşu ve elinde kılıcıyla tasvirlenmiştir.

Yeşil renkli sancağı taşıyan süvari, manevi gücün temsilcisi niteliğinde, birlik mensubu içinde değerlendirilmemesi ve herhangi bir konuma atfedilmemesi için sade kahverengi ton ile ve yüz ifadesine yer verilmeden betimlenmiştir.

Bu çalışmamda araştırmalarımın ve incelediğim minyatürlerin ışığında oluşturduğum tasvirim, verdiği derinlik hissiyle, sınırlandırılamayan zamanı yansıtan bulutların içinde süvarilerin aldığı gücün temsilcisi niteliğinde bulunan Hilal'in, uğruna yapılan gaza betimlemesidir.

Hanife ÖZBEK – 2015

Uygulama 16, Bir Hilâl Uğruna

Eserin Adı : *Albüm* – Mızraklı Süvari
Nakkaş : Levnî
Nakşeden : Hanife Özbek
Minytürün Ebatları : 19 x 25,6 cm
Uygulanan Teknik : Sulandırma, Sıvama, Tarama
Konu : Mızraklı Süvari – Replikasyon

Uygulama 17, Mızraklı Süvari - Replikasyon

9.EK - Nakkaş Hasan Haçova Savaşı büyütülmüş çizim paftası

Haçova Savaşı Çizimi

Yazma Adı : Şehnâme-i Sultan Mehmed III
Bulunduğu Yer : TSMK, H.1609
Sayfa : y.50b-51a
Orjinal Ölçü : 47,5 x 38,5 cm
Çizim Ölçü : 107,5 x 81,6 cm
Çizen : Hanife ÖZBEK
Okul Adı : FSMVÜ GSE Geleneksel Türk Sanatları Minyatür Anasanat Dalı – Yüksek Lisans